

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นคือ 1) ปรัชญาการศึกษาตะวันตกและปรัชญาการศึกษาอิสลาม 2) ทฤษฎีการเรียนรู้และแนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม 3) การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 4) การเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่ง และ 5) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ปรัชญาการศึกษาตะวันตกและปรัชญาการศึกษาอิสลาม

ประเด็นต่างๆ ในการศึกษาปรัชญาการศึกษาตะวันตกและอิสลาม ประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ 1) ขอบเขตของปรัชญาทางการศึกษา 2) ปรัชญาการศึกษาตะวันตก 3) ปรัชญาการศึกษาอิสลาม 4) บทสรุปปรัชญาการศึกษาเพื่อการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ขอบข่ายปรัชญาทางการศึกษา

ปรัชญา หมายถึง วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ปรัชญาเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยการแสวงหาความรู้และเป็นผลแห่งการแสวงหาความรู้ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นุชนาถ สุนทรพันธุ์ และวินิตา สุทธิสมบุรณ์, 2541: 2) คำว่า “ปรัชญา” จะตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” และมาจากรากศัพท์ในภาษากรีกว่า “Philosophia” ซึ่งประกอบขึ้นมาจากศัพท์คำว่า “Phileo” แปลว่า “รัก” และ “Sophia” แปลว่า “ภูมิปัญญา” หรือ wisdom ดังนั้นปรัชญาจึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่า “ความรักที่มีต่อภูมิปัญญา” ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของกระบวนการคิดที่เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ภูมิปัญญานี้อาจจะได้มาโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีประกอบกันได้แก่ การสังเกต การจดจำ การประเมินค่า การเข้าใจถึงเรื่องจิตใจ และวิญญาน การเข้าใจถึงธรรมชาติของความเป็นไปและการเรียนรู้ เป็นต้น (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 1)

ปรัชญา บัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษโดยพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ โดยเป็นคำในภาษาสันสกฤต ประกอบด้วยรูปศัพท์ 2 คำ คือ ปฺร ซึ่งแปลว่า ไกล สูงสุด ประเสริฐ และคำว่า ชญา หมายถึงความรู้ ความเข้าใจ เมื่อรวมกันเป็นคำว่า

ปรัชญา จึงหมายถึงความรู้อันประเสริฐ เป็นความรอบรู้ รู้กว้างขวาง ความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาไทยเน้นที่ตัวความรู้หรือผู้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง ประเสริฐ (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2524: 2)

ความหมายของปรัชญามีสองทางคือ ปรัชญาในฐานะที่เป็นความรู้และปรัชญาในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต ความหมายทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและไม่เคยแยกจากกันโดยสิ้นเชิง เราอาจสรุปได้ว่า ปรัชญาคือ วิถีชีวิตอย่างหนึ่ง เป็นวิถีทางที่สำคัญประกอบด้วยการมีชีวิตอยู่ให้เป็นไปตามความรู้บางอย่าง เพราะฉะนั้นวิถีชีวิตเช่นนี้จึงขึ้นอยู่กับความรู้อันนั้นและจำเป็นต้องมีความรู้อันนั้น ดังนั้นความรู้จึงเป็นสิ่งกำหนดความหมายของวิถีชีวิตแบบมีปรัชญา (อิมรอน มะลูลีม กิติมา อมรทัต และ จรัญ มะลูลีม, 2550: 5) จุดเริ่มต้นของปรัชญา คือ เมื่อมีการตั้งข้อสงสัยว่าโลกทัศน์ที่เรายึดถืออยู่นี้จริงหรือไม่ และใช้เหตุผลมาสอบถามระบบความเชื่อนี้ ระบบความเชื่อที่ได้มาจากปรัชญาต่างจากศาสนาที่ในกรณับถือศาสนา เพราะความเชื่อของศาสนาถึงแม้เชื่อด้วยเหตุผล แต่ก็มีเชื่ออีกบางส่วนที่มีพื้นฐานที่ต้องอาศัยศรัทธา เป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตของเหตุผล หรือเป็นสิ่งที่ต้องรู้ด้วยสมรรถนะที่ไม่ใช่เหตุผล ส่วนปรัชญานั้นถือว่าทุกอย่างสอบถามด้วยเหตุผลได้ (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, มปป.) และไม่ยอมรับในส่วนที่ได้จากศรัทธา หรือสิ่งที่ได้จากวิวรรณ์ (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 4) และถึงแม้ว่า มีนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นว่า ปรัชญากับศาสนาเป็นสิ่งที่ต่างกัน โดยอาศัยหลักสำคัญของปรัชญาที่จะยึดมั่นในการให้เหตุผล ซึ่งต่างจากศาสนาที่นอกจากเหตุผลแล้วยังยอมรับสิ่งที่เหนือจากเหตุผล

ความแตกต่างสำคัญระหว่างปรัชญากับศาสนา คือ ศาสนาเป็นความแน่นอนที่พระเจ้าทรงมอบให้และมนุษย์รับมา มันถูกเปิดเผยผ่านวะฮีย์ลงมา มนุษย์ไม่สามารถหาความแน่นอนนี้สำเร็จได้ด้วยตัวเอง เขามีได้สร้างมันขึ้นมาเอง ส่วนปรัชญานั้นให้ความแน่นอนขั้นมูลฐานและเป็นสากล และปรัชญาสามารถพิสูจน์ตัวมันเองได้ สามารถแสดงและพิสูจน์ความถูกต้องจริงแท้ของมันอยู่เรื่อยไป มันเติบโตขึ้นโดยอาศัยพยานหลักฐานและมีเหตุผลใหม่ๆ มาพิสูจน์ความแน่นอนของมันอยู่เสมอ (อิมรอน มะลูลีม กิติมา อมรทัต และ จรัญ มะลูลีม, 2550: 5-6) ทั้งนี้ศาสนานั้นประกอบด้วย สามส่วน คือ ความศรัทธา ความรู้สึก และกิจกรรม ศาสนามิใช่เป็นเพียงความเชื่อหรือความศรัทธาเท่านั้น ยังมีการสนองตอบทางอารมณ์และปฏิบัติตามความรู้สึกต่อความจริงอันนั้นด้วย ดังนั้นศาสนาถามคำถามที่มีอยู่ตลอดเวลาในหัวใจของมนุษย์เช่นเดียวกับปรัชญา นั่นคือเหตุผลและที่มาของสิ่งต่างๆ แต่มีวิธีการที่แตกต่างกัน ปรัชญาจะพยายามตอบคำถามเหล่านี้โดยอาศัยความช่วยเหลือของสติปัญญาและเหตุผล แต่ศาสนาจะตอบคำถามเหล่านั้นโดยอาศัยความศรัทธาและญาณวิสัยเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าศาสนานั้นไม่มี

เหตุผล ศาสนาที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีที่ว่างสำหรับเหตุผลให้พอเพียงที่เดียว มนุษย์จะแลเห็นความจริงแท้ได้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อเขาใช้ทั้งเหตุผล ความศรัทธา สติปัญญาและญาณวิสัย เขาจึงจะได้ความรู้ทางปรัชญามาได้ (อิมรอน มะลูลีม กิติมา อมรทัต และ จรัญ มะลูลีม, 2550: 10)

สำหรับปรัชญาการศึกษานั้น คือ วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริงเกี่ยวกับการศึกษา เป็นแนวความคิดพื้นฐานและความคาดหวังในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษา เช่น เรื่องลักษณะของสังคม ลักษณะของคน และการศึกษาที่พึงปรารถนา (ทิสนา แซมมณี, 2545: 4) เป็นปรัชญาที่มุ่งหาคำตอบเฉพาะในเรื่องทางการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากเป้าหมายของการศึกษา คือ เพื่อการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมชุมชนให้เกิดความสงบสุข อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 1) มุมมองของปรัชญาการศึกษาคือการสร้างความสำเร็จที่สมบูรณ์แบบให้กับการเจริญเติบโตของแต่ละบุคคล ด้วยการทำให้สามารถบรรลุทั้งทางกายภาพ อารมณ์ และความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การศึกษาจะต้องนำไปสู่ การสร้างความเจริญเติบโตสำหรับลักษณะธรรมชาติของผู้เรียน ทั้งในด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา และด้านภาษา (Hassan and other, 2009: 466)

สุนทร โคตรบรรเทา. (2544: 31-32) ได้ทำการรวมบทความและงานเขียนของศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี ได้นำเสนอว่า ปรัชญาการศึกษาจะประกอบด้วยโครงสร้างดังต่อไปนี้ ความหมายของการศึกษา (Meaning of Education) ความมุ่งหมายพื้นฐานของการศึกษา (Ends or Basic Aims of Education) หลักหรือนโยบายพื้นฐานของการศึกษา (Basic Principles or Policies of Education) วิธีการของการศึกษา (Methods or Strategies of Education) เนื้อหาของการศึกษา (Content of Education)

ปรัชญาการศึกษามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับปรัชญาทั่วไป ทั้งนี้ปรัชญาทั่วไปเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความจริง วิธีการค้นหาความจริงและคุณค่าของสิ่งต่างๆในสังคม (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 1) ปรัชญาการศึกษากับปรัชญาทั่วไปมีบทบาทและหน้าที่เหมือนกัน โดยในทางการศึกษา ปรัชญามีหน้าที่ในการอธิบายถึงสภาพการณ์ของการศึกษา วิจาร์ณความเหมาะสมของการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีหน้าที่ในการเปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่างของแนวความเชื่อของตนกับแนวการจัดการศึกษา โดยอาศัยการวิเคราะห์วิจารณ์จากความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังปรัชญายังมีบทบาทที่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น หรือกำหนดแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา (วิชัย ดิสสระ, 2535: 41) แต่ทั้งนี้ก็มีข้อแตกต่างระหว่างปรัชญาการศึกษาและปรัชญา

ทั่วไป ประการหนึ่ง คือ ปรัชญาทั่วไปเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ แต่ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาประยุกต์มาจากปรัชญาบริสุทธิ์ (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 2)

ปรัชญาแบ่งออกได้เป็น 3 สาขา คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยา (Axiology) (อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2551:7) ทั้งนี้ปรัชญาการศึกษาจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ 3 สาขาดังกล่าว ดังนี้

1. อภิปรัชญา (Metaphysics หรือ Ontology) เป็นสาขาที่เน้นถึงความจริงของมนุษย์ เป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติ วัตถุ จิตใจ ความเชื่อทางศาสนา และการดำเนินอยู่ของพระเจ้า (Hassan and other, 2009: 466) เป็นการศึกษาถึงเรื่องความจริงแท้หรือความจริงอันสูงสุด (อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 7) และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในปรัชญาสาขานี้ คือ การเรียนรู้เพื่อหลักความจริงต่างๆ ซึ่งจะเกิดคำถามต่อไปว่า ความจริงคืออะไร ทั้งนี้ความจริง อาจจะเป็นสิ่งที่จับต้องสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส หรืออาจจะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน เป็นเพียงนามธรรมก็ได้ เช่น ความจริงที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความดี ความถูกต้องดีงาม คำถามต่างๆ ที่มักถูกใช้ในทางวิทยาศาสตร์ วรรณคดี ก็มักจะเกี่ยวข้องกับอภิปรัชญาอยู่มาก นักการศึกษาที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจถึงอภิปรัชญาดีพอ ก็ย่อมจะเกิดความยากลำบากในการที่จะอธิบายปัญหาต่างๆ กับผู้เรียนให้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 2) นอกจากนี้ในบางแขนงของอภิปรัชญาจะว่าด้วยลักษณะของการกระตุ้นจิตวิญญาณของมนุษย์เพื่อที่จะให้ทำในสิ่งที่ดี สร้างให้ชีวิตมีทิศทางที่จะส่งเสริมให้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ก่อให้เกิดมีสุขภาพดี และอยู่ในวิถีบรรทัดฐานของสังคม (Hassan and other, 2009: 466)

2. ญาณวิทยา (Epistemology) และตรรกวิทยา (Logic) โดยญาณวิทยาเป็นสาขาที่กล่าวถึงทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญมากในวงการศึกษ สาขานี้จะกล่าวถึงที่มาธรรมชาติ บ่อเกิด ขอบเขตของความรู้ เป็นต้น (อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2551:7) ส่วนตรรกวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ที่มาจากเหตุผล ทั้งญาณวิทยาและตรรกวิทยาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ปรัชญาในสาขานี้จะทำให้สามารถจัดการศึกษาหรือวิเคราะห์ปัญหาทางการศึกษาด้วยวิธีการอย่างฉลาด (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 2) ญาณวิทยาจะช่วยให้สามารถแปลสิ่งที่คนคิดในการทำความเข้าใจถึงโลก เข้าใจถึงการสื่อสารไปสู่ความรู้ และนำไปสู่การใช้งานที่ครอบคลุม ญาณวิทยาช่วยให้คนเกิดความรู้ถึงต้นเหตุของสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้พิจารณาเพียงภาพที่เห็นจากภายนอกเท่านั้น (Hassan and other, 2009: 467)

3. คุณวิทยา (Axiology) เป็นสาขาที่เกี่ยวข้องกับความดี ความงาม ที่พยายามอธิบายถึงสิ่งที่มีคุณค่า สิ่งที่ดีและไม่ดี ในทางจริยศาสตร์ (อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 7) คุณวิทยา

สามารถจำแนกออกเป็น 2 แขนง คือ สุนทรียศาสตร์(Aesthetic) และจริยศาสตร์ (Ethics) อย่างไรก็ตาม นักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ไม่ได้สนใจที่จะตั้งระบบจริยธรรมใดๆ ขึ้นมา แต่ทั้งนักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ศึกษาพื้นฐานทางการศึกษาว่า อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรคือความสวยงาม หรืออะไรคือความน่าเกลียดในทางปฏิบัติผู้ที่ทำหน้าที่เป็นครู (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 2)

ปรัชญาการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเรียนการสอนอย่างลึกซึ้ง ในฐานะที่เป็นหลักหรือเหตุผลของการคิดและการกระทำต่างๆ ในด้านการจัดการศึกษาและการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน (ทิตินา แชมมณี, 2545: 24) ปรัชญาช่วยให้ความกระจ่างแก่การศึกษา และวิธีการทางปรัชญาช่วยให้การดำเนินการทางการศึกษารัดกุมและชัดเจนขึ้น เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยที่ปรัชญาจะเป็นเหมือนพื้นฐานรองรับการศึกษา หากปราศจากปรัชญาแล้วการศึกษาย่อมเป็นไปอย่างไร้ทิศทางและขาดความสมเหตุสมผล (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นุชนาถ สุนทรพันธุ์ และวินิตา สุทธิสมบุญ, 2541: 14-15) นอกจากนี้ ปรัชญายังเป็นพลังพื้นฐานที่ทำให้เกิดการพัฒนา โดยเริ่มจากภายในใจของแต่ละบุคคล ซึ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งต่างๆ สร้างมุมมองเกี่ยวกับความดีงาม เห็นดีงาม ความเชื่อถือ (Hassan and other, 2009: 464) ในแนวคิดทางการศึกษา ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลคิดและกระทำในเรื่องที่มีความสอดคล้องกับความศรัทธาเชื่อถือนั้นๆ

ข. ปรัชญาการศึกษาตะวันตก

ปรัชญาการศึกษาตะวันตกหรือปรัชญาการศึกษาทั่วไป เป็นปรัชญาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาทั่วไป (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 2) ซึ่งเป็นปรัชญาที่นิยมกันในกลุ่มประเทศในเขตซีกโลกตะวันตกและเผยแพร่ไปยังประเทศอื่นๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย (ทิตินา แชมมณี, 2545: 25) ปรัชญาการศึกษาในกลุ่มต่างๆ มีพื้นฐานจากความเชื่อหรือแนวคิดด้านปรัชญาทั่วไปแตกต่างกันออกไป และเนื่องจากการศึกษาเป็นศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งปรัชญาการศึกษาตะวันตกที่สำคัญๆ ประกอบด้วย ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) ปรัชญาสัจนิยมวิทยา (Perennialism) ปรัชญาพิพัฒน์นิยม (Progressivism) ปรัชญาการศึกษาภาวะนิยม (Existentialism) ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งปรัชญาการศึกษาเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับปรัชญาทั่วไปและมีรายละเอียดพอสรุปได้ ดังนี้

1. ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)

ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) ซึ่งนอกจากชื่อสารัตถนิยมแล้ว ยังมีผู้เรียกชื่ออื่นๆ อีกเช่นกัน เช่น ปรัชญาภาวะนิยม ปรัชญาสารนิยม เป็นต้น ปรัชญานี้ที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาจิตนิยม (Idealism) และปรัชญาสัจนิยม (Realism) ซึ่งเป็นปรัชญาทั่วไป (ทิสนา แชมมณี, 2545: 25) ซึ่ง 2 ปรัชญานี้จัดอยู่ในกลุ่มของปรัชญาสมัยเก่า (สมชาย รัตนทองคำ, 2550:3) แต่ปรัชญาทั้งสองที่เป็นรากฐานของสารัตถนิยมความเชื่อพื้นฐานที่ต่างกัน จึงทำให้ปรัชญาสารัตถนิยมแบ่งออกได้เป็นสองแนวทางด้วยเช่นกัน

1.1 ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของลัทธิจิตนิยม มีความเชื่อว่า การศึกษาคือเครื่องมือในการสืบทอดมรดกทางสังคม ซึ่งก็คือ วัฒนธรรมและอุดมการณ์ทั้งหลายอันเป็นแก่นสาระสำคัญของสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป (ทิสนา แชมมณี, 2545: 25) และบุคคลคือส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นเครื่องมือของสังคมด้วย ดังนั้นบุคคลจะต้องอุทิศตนเพื่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสืบทอดมรดกทางสังคมให้สืบต่อไปยังคนรุ่นต่อไป โรงเรียนจะต้องพัฒนาคุณธรรม รักษาไว้ และถ่ายทอดซึ่งคุณธรรมของสังคมในอดีตให้คงอยู่ตลอดไปยังบุคคลรุ่นต่อไป ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่เป็นความจริง หรือเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว โรงเรียนหรือสถานศึกษาจะต้องถ่ายทอดสิ่งนั้นไปสู่รุ่นคนรุ่นหลังต่อไป (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 3)

หลักสูตรการศึกษาตามแนวของลัทธิจิตนิยมจึงควรประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยมและวัฒนธรรม อันเป็นแก่นสำคัญ (essence) ซึ่งสังคมนั้นเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดีงามสมควรที่จะรักษาและสืบทอดให้คนรุ่นต่อไป (ทิสนา แชมมณี, 2545: 25) การจัดการเรียนการสอนจะเน้นบทบาทของครูในการถ่ายทอดความรู้และสาระต่างๆ รวมทั้งคุณธรรมและค่านิยมที่สังคมเห็นว่าดีงามแก่ผู้เรียน (ทิสนา แชมมณี, 2545: 25) ผู้เรียนในฐานะผู้รับสืบทอดมรดกทางสังคมก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย และพยายามเรียนรู้สิ่งที่ครูถ่ายทอดให้อย่างตั้งใจ หน้าทีของนักเรียนก็คือจะต้องเลียนแบบจากครูและศึกษาเล่าเรียนในรายวิชาต่างๆตามที่ครูกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายวิชาที่เกี่ยวกับมานุษยวิทยา นอกจากนั้นนักปรัชญากลุ่มนี้ยังมีความเชื่อว่าโดยธรรมชาติของผู้เรียนที่แท้จริงแล้ว ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ต้องทำดีที่สุด เพื่อจะทำให้ตนเองเป็นคนที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันครูคือบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอน เพราะครูต้องเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียน เป็นสัญลักษณ์ที่ผู้เรียนจะเอาเป็นแบบอย่าง (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 3)

1.2 ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของลัทธิสัจนิยม มีความเชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้และความจริงทางธรรมชาติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์

ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาจึงควรประกอบด้วย ความรู้ ความจริงและการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ (ทิสนา แชมมณี, 2545: 25) ทั้งนี้เนื่องจากกฎเกณฑ์และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางสังคม ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงเน้นให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริงและการสรุปกฎเกณฑ์จากข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านั้น ซึ่งเป็นการสอนแบบอุปมาน (inductive) และนิยมใช้การสอนแบบทัศนศึกษา การใช้ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิद्यุต่างๆ เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน นักปรัชญากลุ่มสังคมนิยมจะมองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่สามารถแบ่งแยกให้เป็นความรู้ย่อยที่สามารถวัดได้ นักปรัชญากลุ่มสังคมนิยมหลายคนสนับสนุนแนวความคิดของ Thorndike นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมและบิดาแห่งการวัดผลการศึกษาที่กล่าวว่า ถ้าสิ่งต่างๆ มีอยู่จริงแล้วสิ่งนั้นจะต้องมีปริมาณและจะสามารถวัดได้ ดังนั้นลักษณะหลักสูตรของปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของสังคมนิยมนั้น นักเรียนจะต้องเรียนการใช้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษา ต้องคุ้นเคยกับวิธีการทางฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา นักเรียนต้องเรียนวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ วรรณคดีและศิลปะที่สำคัญของสังคม และในขั้นสุดท้าย นักเรียนจะต้องได้รับการสอนให้รู้เกี่ยวกับปรัชญาและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการนำเอาความรู้ไปสู่นโยบายปฏิบัติอีกด้วย (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 4)

2. ปรัชญานิรันดรนิยม (Perennialism)

ปรัชญานิรันดรนิยม หรือสังคมนิยมวิทยา เป็นปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาบริสุทธิ์ลัทธิ Neo-Thomism ซึ่งเป็นปรัชญาในยุคเก่า ปรัชญานี้มีแนวความเชื่อว่า "ความจริงและความดีสูงสุดย่อมไม่เปลี่ยนแปลง หรือเป็นสิ่งที่เรียกว่า อมตะ" โดยเฉพาะเรื่องของความรู้ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี ไม่ว่าจะอยู่ที่แห่งไหนใดก็เป็นสิ่งที่ดีเสมอไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนไป (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 7) ปรัชญากรุปนี้เป็นกลุ่มที่เก่าแก่กว่ากลุ่มสารัตถนิยม และมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 19 (วิชัย ต้นศิริ, 2549: 27-28) ความเชื่อต่อผู้เรียนคือดวงวิญญาณที่มีเหตุผล จึงควรได้รับการศึกษาวิชาพื้นฐานต่างๆ ที่สามารถช่วยให้เขาได้รู้จักและเรียนรู้ความจริงที่เป็นสัจธรรมไม่เปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ และวิชาหรือเนื้อหาสาระที่เป็นความจริงแท้ แน่นนอน ไม่เปลี่ยนแปลง (ทิสนา แชมมณี, 2545: 26) สำหรับผู้ที่เป็นครูจะต้องเป็นตัวอย่างและเป็นผู้ควบคุมดูแลและรักษาระเบียบวินัย และฝึกให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีเหตุผลและมีความตั้งใจในการทำงาน (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 7) สำหรับหลักสูตรนั้นก็เนื้อหาของสาระที่เกี่ยวกับดวงวิญญาณและสติปัญญา กระบวนการเรียนการสอนยึดหลักการฝึกฝน

อบรมสติปัญญา โดยพยายามทำแบบฝึกหัด การฝึกหัดถามและการตอบปัญหาทางด้านต่างๆ ของจิตวิญญาณและวิชาต่างๆ ที่กำหนดให้เป็นหลักสูตร (วิชัย ดิสสระ, 2535: 47) เนื้อหาที่เน้นให้เด็กได้รับการเรียนการสอน คือ วิชาพื้นฐานต่างๆ ที่สามารถช่วยให้เขาได้รู้จักและเรียนรู้ความจริงที่เป็นสัจธรรมไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ เด็กควรได้ศึกษาเล่าเรียนคือ The Great Book ซึ่งประกอบด้วย ศาสนา วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาและดนตรี (ทิสนา แชมมณี, 2545: 26) ทั้งนี้ เนื่องจากมีความเห็นว่า เรื่องราวในหนังสือดังกล่าว ได้รับการพิสูจน์ด้วยกาลเวลามาแล้ว และในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มนี้ ใช้วิธีท่องจำเนื้อหาวิชาต่างๆ และนำเอาหลักวิชาที่ได้เรียนรู้แล้วไปสู่การคิดหาเหตุผลเพื่อพัฒนาสติปัญญาหรือเน้นด้านพุทธิศึกษา (Intellectual Education) ความพร้อมด้านจิตใจและความสามารถในการจดจำเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียน ดังนั้นการเรียนการสอนจะเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของศักยภาพดังกล่าว นอกจากนี้ในการสอนจะต้องมีการอภิปรายถกเถียงใช้เหตุผล และสติปัญญาโต้แย้งกัน ครูเป็นผู้นำในการอภิปราย ตั้งประเด็นและช่วยผู้ให้มีการอภิปรายถกเถียงกัน ผู้เรียนจะได้พัฒนาสติปัญญาของตนได้อย่างเต็มที่

3. ปรัชญาพัฒนนิยม (Progressivism)

ปรัชญาพัฒนนิยม หรือปรัชญาพัฒนาการ หรืออีกชื่อเรียกหนึ่งว่า ปรัชญาพัฒนาการ เป็นปรัชญาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาบริสุทธิกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งเป็นกลุ่มปรัชญาปัจจุบัน โดยได้รับแนวคิดมาจาก Charles S. Pierce และได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางโดย William James แต่ได้รับความนิยมสูงสุดเมื่อ John Dewey ได้นำเสนอแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาและในกระบวนการทางกฎหมาย (ทิสนา แชมมณี, 2545: 26-27)

พัฒนนิยม หมายถึง การนิยมหาความรู้อย่างมีอิสรภาพ มีเสรีภาพในการเรียน การค้นคว้า การทดลอง เพื่อพัฒนาประสบการณ์และความรู้อยู่เสมออย่างไม่หยุดนิ่ง นักปรัชญาการศึกษากลุ่มนี้ถือว่าโรงเรียนเป็นเครื่องมือของสังคมที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของสังคมให้ไปสู่นุชนรุ่นหลัง โรงเรียนที่ดีต้องสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม และควรนำนักเรียนไปสู่ความสุขในชีวิตในอนาคต การดำเนินการต่างๆ ตามปรัชญาการศึกษากลุ่มนี้จะเน้นวิธีการประชาธิปไตย เป้าหมายการศึกษาสูงสุดคือการสร้างสถานการณ์ที่จะสร้างความก้าวหน้าให้แก่ผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และถือว่าโรงเรียนเป็นสถาบันที่ต้องมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้น (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 6) ในการจัดการเรียนการสอนตามปรัชญานี้จะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติ หรือการลงมือกระทำ แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งการคิด

หรือให้ความสำคัญเฉพาะในการปฏิบัติเท่านั้น ทั้งนี้เพราะโดยความหมายของปรัชญานี้คือ การนำความคิดให้ไปสู่การกระทำ (ทิตนา แชมมณี, 2545: 27)

ทัศนะของปรัชญากลุ่มนี้จะยึดเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน และคัดค้านอย่างยิ่งต่อหลักสูตรที่ยึดเอาวิชาเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนยึดเอาความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้นหลักสูตรจึงมีความยืดหยุ่นมากที่สุด ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียนเป็นประการสำคัญ หลักสูตรแบบนี้มีชื่อเรียกว่า "หลักสูตรประสบการณ์ (experience curriculum)" หรือ "หลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child centered curriculum)" ด้วยเหตุนี้ภาระหน้าที่ของครูก็คือ การแนะแนวทางให้แก่ผู้เรียนในการทำกิจกรรมต่างๆ พร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ครูจะต้องเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนเช่นเดียวกับนักเรียน และมีหน้าที่ช่วยเหลือนักเรียนในการพัฒนาโครงการต่างๆที่นักเรียนได้ทำอยู่ นอกจากนี้ครูควรจะสนับสนุนให้นักเรียนในการพัฒนาโครงการต่างๆ ที่นักเรียนได้ทำอยู่ เป็นผู้สนับสนุนให้นักเรียนได้ร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันกันในการกระทำสิ่งต่างๆ (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 6)

4. ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Resonstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยม หรือปรัชญากลุ่มสร้างสรรค์สังคมใหม่ มีรากฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เช่นเดียวกับปรัชญาพิพัฒน์นิยม และโดยทั่วไปถือถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒน์นิยม (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 7) ความหมายของแนวคิดปรัชญาการศึกษาของกลุ่มนี้คือ ต้องการสร้างสรรค์สังคมใหม่ ปรัชญานี้เชื่อว่า การศึกษาไม่ใช่เพื่อปัจเจกบุคคล แต่เพื่อการสร้างสรรค์สังคมใหม่ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ (วิชัย ตันศิริ, 2549: 35-36) การปฏิรูปสังคมหรือการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดยการช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การจัดระเบียบของสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และการส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นหน้าที่ของสมาชิกในสังคม และการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคม (ทิตนา แชมมณี, 2545: 28) ความแตกต่างสำคัญระหว่างปรัชญาปฏิรูปนิยมกับพิพัฒน์นิยม คือ เป้าหมายของสังคม ทั้งนี้กลุ่มปฏิรูปนิยมมีความเห็นว่า การจะปล่อยให้มนุษย์เรามีความสามารถที่จะควบคุมเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองแต่ฝ่ายเดียวอยู่ตลอดเวลาอันนั้นไม่ได้ มนุษย์ต้องมีความสามารถในการควบคุมเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อมหรือสังคมได้ โดยอาศัยสถาบันการศึกษาเป็นเครื่องมือควบคุม เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงสังคมให้สมาชิกมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข (วิชัย ดิสสระ, 2535: 48)

ในการจัดการเรียนการสอนมุ่งที่จะให้ผู้เรียนสนใจและตระหนักในตนเอง สร้างความรู้สึกว่าผู้เรียนเป็นสมาชิกของสังคม และสามารถปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้นได้ โดยเหตุนี้ผู้เรียนจำเป็นจะต้องหาประสบการณ์ด้วยตนเองให้มากที่สุด เพื่อจะได้รู้จักตนเองและรู้ว่าทำอะไรในสังคมในอนาคต และนักเรียนมีเสรีภาพในการทำสิ่งต่างๆที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกับบทบาทของครูก็จะต้องเป็นผู้นำในสังคม สร้างระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมให้เกิดขึ้น ครูมีหน้าที่สอนกระบวนการประชาธิปไตยให้นักเรียน สามารถนำกระบวนการนี้ไปใช้ทั้งอยู่ในโรงเรียนและในสังคม โดยเนื้อหาวิชาในหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับสภาพและปัญหาของสังคม ปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ เน้นหนักในวิชาสังคมศึกษา มักจะจัดหลักสูตรในรูปของหลักสูตรแบบแกน และยึดเอาภาระหน้าที่ภายในสังคมเป็นหลักในการจัด

5. ปรัชญาการศึกษากลุ่มภาวะนิยม (Existentialism)

ปรัชญาการศึกษากลุ่มภาวะนิยมหรือปรัชญาอัตนิยม (Existentialism) เป็นปรัชญากลุ่มสมัยใหม่ โดยคำว่า Existential หมายถึง ความมีอยู่ หรือเป็นแก่นแท้ของความจริง ซึ่งเน้นการมีอยู่ของมนุษย์แต่ละคนซึ่งมีสิ่งแวดล้อมและสภาพของตนเอง ปรัชญาของกลุ่มนี้อาจไม่มีข้อเสนอที่ชัดเจนเหมือนกลุ่มอื่นๆ เพราะหลักปรัชญาของกลุ่มนี้ยึดภวของตน หรือการดำรงอยู่ของคนมาก่อน ความหมายของความเป็นคน (วิชัย ตันศิริ, 2549: 36) ปรัชญาการศึกษากลุ่มภาวะนิยม เป็นแนวความคิดที่เน้นความพึงพอใจของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ให้ความสำคัญกับเสรีภาพ และความเป็นตัวของตัวเองของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคนที่จะเลือกอย่างเสรี สร้างลักษณะของตนเองตามแบบอย่างตนเองปรารถนา การที่มนุษย์จะกระทำเช่นนั้นได้จำเป็นต้องมีเสรีภาพเป็นสำคัญ โดยจะเป็นเสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ ซึ่งเสรีภาพต้องควบคู่ไปกับความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจที่มีผลต่อตนเองและผู้อื่นด้วย (สมชาย รัตนทองคำ, 2550: 8)

การจัดการเรียนการสอนตามปรัชญานี้ยึดหลักให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรู้จักตนเอง โดยการทบทวน พิจารณาใคร่ครวญและตรวจสอบตนเองอยู่เสมอๆ เพื่อให้เกิดสำนึกที่ถูกต้อง การศึกษาช่วยให้ผู้เรียนรู้จักสภาพของตนเองนักเรียน มีเสรีภาพอย่างมากในการที่จะเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ เนื้อหาในหลักสูตรมุ่งที่สาระที่จะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจตนเองและเป็นตัวของตัวเอง เช่น ศิลปะ การเขียน การอ่าน การละคร เป็นต้น เน้นการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคล (ทิสนา เขมมณี, 2545: 28) ทั้งนี้ครู จะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่า ชีวิตเป็นของตัวเอง ดังนั้นผู้เรียน

ควรเป็นผู้กำหนดแนวทางชีวิตเอง หลังจากได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ และได้รับคำแนะนำจากครูหรือผู้มีประสบการณ์แล้ว ผู้สอนควรมีความเป็นกันเองและร่วมคิดร่วมทำกับผู้เรียน

ค. ปรัชญาการศึกษาอิสลาม

อารยธรรมตะวันตกกับอารยธรรมมุสลิมมีความแตกต่างกัน ในทางประวัติศาสตร์ อารยธรรมตะวันตกมีจุดเริ่มต้นจากนักปราชญ์กรีก ซึ่งพลาโตได้นำเสนอทฤษฎีการศึกษาเป็นครั้งแรกในโลกตะวันตก ทฤษฎีทางการศึกษาเหล่านี้ปราศจากองค์ความรู้ที่ได้รับการประทานจากพระเจ้า เป็นการนำเสนอจากโดยหลักของเหตุผลเป็นสำคัญ แต่สำหรับอารยธรรมอิสลาม ทุกๆ ทฤษฎีทางการศึกษาถูกวางรากฐานไว้บนหลักของความรู้ที่มาจากการประทานของพระเจ้าและจากการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการตรึกตรอง ให้เหตุผล ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของทฤษฎีทั้งหลายของการศึกษาอิสลามจะต้องไม่ประกอบด้วยเพียงการให้เหตุผลได้ของมนุษย์เท่านั้น แต่จะต้องรวมไปถึงองค์ความรู้ที่ได้รับประทานจากพระเจ้าด้วย (Hussain, 2004: 318-319) ทั้งนี้ การใช้สติปัญญาเพื่อการให้เหตุผลและการยอมรับวิวัฒนาการจากพระเจ้าเป็นความแตกต่างสำคัญของปรัชญา กับศาสนา แต่ทั้งนี้ศาสนาอิสลามก็ได้ปฏิเสธการใช้ความคิด สติปัญญาเพื่อการแสวงหาเหตุผล ซึ่งปรากฏในอัลกุรอานในหลายๆ โองการ และวัจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ดังเช่น ในอัลกุรอานบทที่ 2 โองการที่ 269 ระบุไว้มีความหมายว่า

“พระองค์จะทรงประทานฮิกมะห์ (ความรู้ ความสามารถในการใช้เหตุผล โดยการประทานคัมภีร์ของพระองค์มาให้ พร้อมการทรงใช้ให้หาความรู้ในด้านอื่นๆ ด้วย) ให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และผู้ใดก็ตามที่ได้รับฮิกมะห์ (ความรู้ ความสามารถในการใช้เหตุผล) เขาผู้นั้นเปรียบเสมือนได้รับสิ่งดีอันใหญ่หลวง” (อัลกุรอาน, 2: 269)

จากโองการของอัลกุรอานข้างต้นจะเห็นได้ว่าฮิกมะห์ หรือวิทย์ปัญญา ซึ่งอาจจะได้มาจากการระบุไว้อย่างชัดเจนจากคัมภีร์ของอัลลอฮ์หรือจากการใช้สติปัญญาของมนุษย์เองในการแสวงหาเหตุและผลนั้นเป็นไปตามประสงค์ของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ และอีกตัวอย่างหนึ่งในอัลกุรอานบทที่ 88 โองการที่ 17-20 ที่ระบุไว้มีความหมายว่า

“พวกเขาไม่พิจารณาดูสุุดอกหรือว่ามันถูกบังเกิดมาอย่างไร และท้องฟ้าบ้าง หรือว่ามันถูกยกให้สูงขึ้นอย่างไร และภูเขาบ้างหรือว่า มันถูกปักตั้งไว้อย่างไร และแผ่นดินมันถูกแผ่ลาดไว้อย่างไร” (อัลกุรอาน, 88: 17-20)

โครงการอัลกุรอานข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนให้มีการใช้สติปัญญาในการคิด วิเคราะห์หาเหตุผลให้กับปรากฏการณ์ต่างๆ ของศาสนาอิสลาม และในการให้เหตุผลนั้น นักวิชาการมุสลิมได้แบ่งเหตุผลออกเป็น 2 ชนิด คือ (อิมรอน มะลูลีม กิติมา อมรทัต และ จรัญ มะลูลีม, 2550: 4-5)

1) เหตุผลที่คนทั่วไปเข้าใจได้ (Exotic) รากฐานของเหตุผลนี้ คือการยืนยัน เหตุผลชนิดแรกมีความมุ่งหมายที่จะได้ความรู้ในพระเจ้ามากกว่าที่จะบรรลุถึงพระองค์ การใช้เหตุผลนี้เรา ยืนยันถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เราได้ประสบมาหรือค้ำจนถึงแล้วก็หาสาเหตุหรือ ต้นเหตุของสาเหตุนั้นต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมาถึงสาเหตุหนึ่งซึ่งปราศจากต้นเหตุที่ทำให้มันมีอยู่ สาเหตุที่มีโดยตัวมันเองนี้แหละที่เรียกว่า “พระเจ้า” ส่วนวิธีการนี้ได้แยกออกไปเป็นสองศาสตร์ คือ

- อิกมัด (ปรัชญาแท้หรือ การคิดแบบเป็นอิสระ) เป็นการแสวงหาความจริงที่ เกี่ยวกับปัญหาเบื้องต้นต่างๆ ของจักรวาล จิตวิญญาณและพระเจ้า โดยการถกเถียงแบบใช้ เหตุผลอันเป็นที่ยอมรับของมนุษย์ทั่วไป ไม่ว่าจะสอดคล้องกับคำสอนและคำสั่งสอนของศาสนา หรือไม่ก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาของอิสลามก็ถือว่า สัจจะและการหาเหตุอันยอม สอดคล้องกับคำสั่งสอนทางศาสนาเสมอ

- กะลาม (ตรรกศาสตร์- วิชาที่ว่าด้วยเหตุผล) เป็นการมุ่งแสวงหาความจริงด้วย วิธีการที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของศาสนา ทั้งนักปรัชญา ฮุกะมะฮ์ (Hukama) และนักตรรกวิทยา มุตะกัลลิมิน (Mutakallimin) ต่างก็เชื่อในความสอดคล้องต้องกันของเหตุผลและวิวรรณ์ (วะฮีย์) คือ การเปิดเผยของพระเจ้า (Revelation) ให้แก่ศาสนาดู เหตุผลของวะฮีย์แตกต่างกันตรงที่การใช้ เหตุผลไม่ค้ำจนถึงเรื่องความสอดคล้องกับศาสนาเลยในขณะที่แสวงหาความจริง แต่การใช้วะฮีย์ ค้ำจนถึงศาสนาด้วย ซึ่งได้แยกออกไปอีกเป็น ตรรกนิยม (Rationalism) และ วิทยนิยม (Scholasticism)

2) เหตุผลที่มีลักษณะลึกลับมีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะเข้าใจได้ (Esoteric) รากฐานคือ การปฏิเสธ ส่วนเหตุผลชนิดที่สองนั้นมีความมุ่งหมายที่จะบรรลุถึงพระเจ้ามากกว่าที่จะได้รู้จัก พระองค์ การใช้เหตุผลลักษณะนี้ เราจะค่อยๆ ตัดปรากฏการณ์ที่ไม่แท้หรือที่ต้องขึ้นกับอย่างอื่น ออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมาถึงสิ่งที่มีอยู่อันหนึ่งที่ปลอดภัยจากความบกพร่องทั้งหลายและมีอยู่ได้ด้วย ตัวมันเอง สิ่งที่อยู่อันสมบูรณ์และเป็นอิสระนี้แหละที่เราเรียกว่า “พระเจ้า” การให้เหตุผลในแบบที่ สองนี้ ภายหลังจากขยายต่อไปในนามของ “ศาสตร์แห่งความลึกลับ (ตะเศวูฟ)”

1. ความหมายและขอบข่ายการศึกษาในอิสลาม

อิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษา ทั้งนี้เพราะการศึกษาคือหนทางที่นำมนุษย์ไปสู่การมีความรู้ และความรู้คือสิ่งที่ยกระดับความสูงส่งให้กับมนุษย์ และทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งถูกสร้างอื่นๆ บนโลกนี้ ทั้งนี้ในการสร้างอาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์คนแรก อัลลอฮ์ทรงสอนให้กับอาดัมเกี่ยวกับชื่อของสรรพสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน ที่มีความหมายว่า “และพระองค์ได้ทรงสอนบรรดานามของทั้งปวงให้แก่อาดัม” (อัลกุรอาน, 2: 31)

อิสลามประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงสังคม และสามารถสร้างอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ให้เกิดขึ้นบนโลกนี้ ทั้งนี้หนึ่งในกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การให้การศึกษา ทั้งนี้การให้คำนิยามของคำว่า การศึกษาในทัศนะของอิสลามนั้นแตกต่างจากแนวคิดของตะวันตก ดังที่ Halstead (2004: 519) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาในความหมายของมุสลิมมีสาระสำคัญที่แตกต่างจากความหมายการศึกษาที่ได้อธิบายไว้ในโลกตะวันตก ทั้งนี้ในความหมายทั่วไปตามภาษาอาหรับสามารถให้ความหมายโดยทั่วไปได้สามคำ คือ การให้ความสำคัญกับความรู้ การเจริญเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ และการพัฒนามารยาทที่ดี การศึกษามีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความเข้าใจอิสลาม และมีพฤติกรรมที่สวयงามสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม มีความรู้ที่ชัดเจนบนพื้นฐานของศรัทธา

สำนักคิดมุสลิมส่วนใหญ่มีความเห็นที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับคำในภาษาอาหรับสามคำ tarbyah ta'lim และ ta'dib ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการให้ความหมายของการศึกษาอิสลาม (Hussain, 2004: 318) ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า tarbiyah (การศึกษา) เพียงอย่างเดียวไม่สามารถให้ความหมายที่ครอบคลุมมิติของการศึกษาในอิสลามได้ (Syed Naquib Al-Attas, 1991 Quote in Yaman and Ibrahim, 2008: 2)

จากคำสามคำที่มีส่วนสำคัญในการศึกษาของอิสลาม พบว่ามีปรากฏในอัลกุรอานสองถ้อยคำที่อธิบายและให้เหตุผลเกี่ยวกับจุดประสงค์ของการศึกษา ถ้อยคำแรกคือ **تربيه** (tarbiyah) ซึ่งมาจากรากศัพท์คำว่า **ربا** (raba) หมายถึง การเพิ่มพูน การเจริญเติบโต (Hussain, 2004: 318) ทั้งนี้คำดังกล่าวปรากฏในอัลกุรอาน ที่มีความหมายว่า “และจงนอบน้อมถ่อมตนต่อท่านทั้งสอง ด้วยความเมตตา และจงกล่าวว่ โอ้พระผู้อภิบาลของฉันได้โปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสอง เช่นที่ท่านทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันเมื่อเยาว์วัยด้วยเถิด” (อัลกุรอาน 17: 24) จากถ้อยคำแรกนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาในอิสลามคือ การทะนุถนอมและการดูแลสำหรับเด็ก ทั้งนี้ Syed Naquib Al-Attas (1991 Quote in Yaman and Ibrahim, 2008: 2) ให้ความเห็นว่า คำว่า tarbyah มีความหมายที่ให้ความสำคัญกับเมตตา (rahmah) มากกว่าการให้ความสำคัญกับความรู้ ดังนั้นจึงยังไม่เป็นที่เพียงพอที่จะใช้คำๆ นี้สำหรับการศึกษาในอิสลามทั้งระบบ

ถ้อยคำที่สองสำหรับการศึกษา ซึ่งเป็นถ้อยคำที่มีปรากฏในอัลกุรอานด้วยเช่นกัน คือคำว่า **تعليم** (*ta'lim*) คำนี้มีรากศัพท์จากคำว่า **علم** (*alama*) มีความหมายว่า ทำให้รู้ (Hussain, 2004: 318) การใช้คำนี้ในอัลกุรอาน ที่มีความหมายว่า “ผู้ซึ่งสอนด้วยปากกา สอนมนุษย์ในสิ่งที่มนุษย์ไม่รู้” (อัลกุรอาน, 96: 4-5) คำนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงเป้าหมายของการศึกษาอิสลามที่ต้องการแจ้งถึงความรู้อื่นๆ

และอีกหนึ่งถ้อยคำที่เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการจัดการศึกษาในอิสลามคือคำว่า **تأديب** (*ta'dib*) ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า **ادب** (*adab*) ซึ่งมีความหมายว่า การสร้างวินัยของจิตใจ ร่างกายและวิญญาณ ซึ่งเป็นนัยให้กับการสอนเพื่อสร้างคนที่ดี มีจริยธรรมและมารยาทที่ดีงาม คำว่า *ta'dib* เป็นคำที่แสดงออกมาที่สมบูรณ์ของความสำเร็จทั้งสามส่วนในการดำรงชีพของมนุษย์ คือ การยืนหยัดในอิสลาม อารมณ์ความรู้สึก และร่างกายและวิญญาณ (Hussain, 2004: 318) ทั้งนี้คำดังกล่าวนี้ปรากฏในวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่กล่าวว่า พระเจ้าของฉันโปรดประทานความรู้แก่ฉัน และทรงทำให้ความรู้ของฉันมีคุณค่า (Al-Attas, 1979 Quote in Hussain, 2004: 318) ทั้งนี้ คำว่า *ta'dib* ในที่นี้หมายถึง การรู้จักและยอมรับด้วยตัวเองนี้ให้ความหมายที่มีความครอบคลุมมากกว่าคำว่า *tarbiyah* เพราะเป็นคำที่เน้นหนักที่ความรู้มากกว่าความเมตตา และคำนี้มีความหมายว่า การรู้จักและยอมรับความจริงว่า ความรู้และการดำเนินชีวิตได้ถูกจัดระเบียบไว้แล้ว และยังมีการจัดระดับขั้นไว้เป็นหลายระดับ และสำหรับคนๆ หนึ่งนั้นมีการจัดวางไว้ในสถานที่ที่เหมาะสมแล้ว โดยมีความสัมพันธ์กับความจริงของความสามารถและศักยภาพทางด้านร่างกาย สติปัญญาและจิตวิญญาณ (Syed Naquib Al-Attas, 1991 Quote in Yaman and Ibrahim, 2008: 2)

Halstead (2004: 522) ได้กล่าวว่า จากความแตกต่างกันของคำทั้งสามคำข้างต้น ทำให้เกิดมุมมองของการวิเคราะห์ถึงการจัดการศึกษาของมุสลิมได้ว่ามีเป้าประสงค์ไปยัง 1) เครื่องมือในการพัฒนาเป็นรายบุคคล 2) การเพิ่มพูนความเข้าใจของสังคมในการอยู่ร่วมกันและบทบาทของหลักจริยธรรม 3) การถ่ายทอดองค์ความรู้ เอกลักษณ์สำคัญของมุมมองอิสลามต่อการศึกษา คือ การประยุกต์ใช้ทั้งสามมิตินี้อย่างครอบคลุม และการใช้ชีวิตของมุสลิมจะปราศจากการเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาไม่ได้ ซึ่งเป็นความแตกต่างหนึ่งของการศึกษาในอิสลามกับแนวคิดการศึกษาของโลกเสรีนิยม ทั้งนี้เนื่องจากนักการศึกษาในโลกเสรีนิยมถกเถียงกันเกี่ยวกับการพัฒนารายบุคคลว่าเป็นเรื่องของพัฒนาบุคคลและหลักจริยธรรมที่แยกต่างหากกัน เป็นการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ แต่ในขณะที่เดียวกันอาจจะขาดการเน้นย้ำในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมในการนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการดำเนินชีวิต ในขณะที่อิสลามให้

ความสำคัญกับการมีคุณธรรม จริยธรรมในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตรประจำวัน เน้นการสร้าง ความสมดุลของการเติบโตในทุกส่วนของการบุคลิกภาพรายบุคคล ทั้งในส่วนของจิต วิญญาณและหลักจริยธรรม การเป็นผู้นำสู่ความเข้าใจศาสนาที่สูงขึ้นและครอบคลุมไปยังทั้งหมด ของชีวิต

ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะห์ (มปป.: 1) ได้ให้ความหมายโดยรวมของการศึกษาในอิสลามไว้ ว่า คือ การเอาใจใส่ฝึกฝนคนหนึ่งคนใดเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับเขา โดยมุ่งไปสู่ความสำเร็จ อย่างมีขั้นตอนตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ การสร้างคนดังกล่าวจึงต้องใช้วิธีการให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติการเจริญเติบโต ความสามารถ พละกำลัง อันจะไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อนำหน้าที่เป็น คอลีฟะห์ (ผู้สืบทอดอำนาจแห่งอัลลอฮ์) ที่ดีต่อไป ฉะนั้นการศึกษาในอิสลามจึงหมายถึงการ เจริญเติบโตของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบในทุกด้านของความเป็นมนุษย์ ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ

จากขอบข่ายและความหมายของการศึกษาในอิสลามข้างต้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาใน อิสลามเป็นไปตามหลักบัญญัติแห่งศาสนา ที่เป็นความรับผิดชอบของทุกคนในสังคมที่จะต้องจัด ให้มีขึ้นสำหรับการยกระดับความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้การศึกษาต้องมีใช้เพียงความพยายามถ่ายทอด องค์ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง แต่จะต้องรวมไปถึง การดูแลพัฒนาการของแต่ละ บุคคลให้เป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ การขัดเกลาจิตใจ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะสร้างให้มนุษย์เป็น ผู้ที่มีความรู้สำหรับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้อย่างสงบสุข ภายใต้กรอบของการมี ศรัทธามั่นในหลักคำสอนของศาสนา

2. เป้าหมายการจัดการศึกษาในอิสลาม

เมื่อศึกษาถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษาในโลกตะวันตก พบว่า เป้าหมายมีความ หลากหลายและไม่เป็นเอกภาพ แต่เป้าหมายที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปคือ การศึกษามีเป้าหมายเพื่อ การผลิตปัจเจกบุคคลและการเป็นพลเมืองที่ดี และโดยทั่วไป เป้าหมายสุดท้ายของการจัด การศึกษาคือ การได้มาซึ่งความสะดวกสบาย ความเจริญรุ่งเรือง และการมีความสุขในการใช้ชีวิต ที่มีอยู่นี้ สำหรับในอิสลาม การศึกษาจะต้องมุ่งไปยังการผลิตปัจเจกบุคคลที่มีรู้จักพระเจ้าและมีศีล ธรรม เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับหลักคำสอนที่ประทานมาจากพระเจ้า (Dangor, 2005: 521) เป้าหมายของคำว่า *ilm* (ความรู้) ได้ถูกห่อหุ้มล้อมไปด้วยทุกมิติของการใช้ชีวิต ทั้งการใช้ สติปัญญา ปัจจัยยังชีพ และจิตวิญญาณ ดังนั้นการศึกษาจะต้องมุ่งตรงไปยังการสร้าง ความ

สมดุลง่ายกับการเจริญเติบโตของบุคลิกภาพของมนุษย์ ตลอดจนการขัดเกลาทางกายภาพ อารมณ์ สติปัญญา จินตนาการ (Husain, 1979 Quote in Dangor, 2005: 522)

กระทรวงศึกษาธิการ มาเลเซีย (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2002 Quote in Tamuri, 2007.) ได้ระบุไว้ว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษาอิสลาม คือ การผลิตมุสลิมที่มีความรอบรู้ มีความศรัทธาที่มั่นคง เคารพครัดในศาสนา มีกิริยามารยาที่ดี และเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี โดยยึดแบบแผนจากอัลกุรอานและอัลซุนนะห์ เป็นบ่าวที่ดีและเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ และมีส่วนร่วมสนับสนุนการสร้างอารยธรรมสำหรับทุกเชื้อชาติ

Halstead (2004: 523) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายพื้นฐานของการศึกษาในอิสลามคือ การนำพาเยาวชนไปสู่การเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีด้วยการให้การแนะนำในทางบวก ผู้ใหญ่ที่ดีคือเป็นผู้ที่มีความสุขและใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าในโลกนี้และปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในการตอบแทนของศาสนาในโลกหน้า ผู้ใหญ่ที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ของอิสลามเกี่ยวกับมนุษย์ ทั้งนี้โดยสรุป มนุษย์ที่ดีในอิสลาม คือคนที่ต้องยินยอมพร้อมใจในสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้ คือ

- ก) ยอมรับการในการเป็นพระเจ้าผู้ทรงสร้างของอัลลอฮ์
 - ข) แสวงหาเพื่อที่จะรับเอามาซึ่งวิทย์ปัญญา (*hikma*: wisdom) และความยุติธรรม (*'adl*: justice) ด้วยกับความคิดที่ชัดเจนจากการรับการเปิดเผยจากพระเจ้า
 - ค) มีความพยายามในการสร้างความสมดุลของการเจริญเติบโตอย่างบูรณาการในตัวบุคคล โดยพัฒนาทั้งหัวใจ วิญญาณ สติปัญญา ความรู้สึก และทางร่างกาย
 - ง) พัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้ที่สมบูรณ์แบบ (*insan kamil*)
 - จ) ยินยอมที่จะอยู่ภายใต้การปกครองตามหลักการของอิสลาม
- ดังนั้นไม่ว่าพวกเขาจะทำอะไร จะทำอย่างไรก็ตาม ทั้งหมดจะเป็นศาสนกิจสำหรับเขา จุดประสงค์ของการศึกษาจึงเป็นการชี้นำเด็กไปยังเป้าหมายของพวกเขา

Faezi and Ashtiani (1996 Quote in Alavi, 2008: 9) ระบุไว้ว่า เป้าของการศึกษาในอิสลาม ประกอบด้วย อิสรภาพและการรอดพ้นจากภัยต่างๆ การศรัทธาและการปฏิบัติตามเพื่อพระเจ้าองค์เดียว การแสวงหาความยุติธรรม การขจัดการกดขี่ข่มเหง การเข้าใจต่อธรรมชาติที่แท้จริงของโลกใบนี้ ตามแนวแบบอย่างของท่านศาสนทูตของอิสลาม และการเข้าใจพระเจ้า

Almadi (1985 Quote in Alavi, 2008: 9) ได้ระบุถึงเป้าหมายของการศึกษาในอิสลามไว้ว่า ประกอบด้วย ศึกษาความเป็นมนุษย์ของบุคคล การนำพามนุษย์สู่พระเจ้า การให้ข้อมูลแก่มนุษย์เกี่ยวกับสถานะและบทบาทของเขาบนโลกใบนี้ ให้การศึกษาถึงการแสวงหาความจริง

ศรัทธา ความเคร่งครัดในศาสนาและความสุข สร้างความเป็นพี่น้อง ความเท่าเทียมกัน ความร่วม
ไม่ร่วมมือกัน การศึกษาถึงวิญญาณแห่งความพยายามและความอดุสาหะ การต่อสู้ต่อความขัด
สน

Driessen and Merry (2006, 205) ได้นำเสนอว่า สถาบันการศึกษาอิสลามมีเหตุผล
สำคัญ 2 เหตุผลในการก่อตั้งคือ เนื่องจากความเชื่อทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากหากบุตรหลานเรียน
ในโรงเรียนทั่วไป เยาวชนเหล่านั้นจะขาดความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติทางศาสนา
ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการศึกษาที่นำเสนอทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและทั่วไป
อีกเหตุผลหนึ่งคือ ในเรื่องของคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้มุสลิมในเนเธอร์แลนด์เป็นกลุ่มคนอพยพ
การเรียนร่วมกับคนต่างชาติ ยิ่งทำให้คุณภาพการศึกษาของเยาวชนมุสลิมตกต่ำยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่
สามารถเรียนร่วมชั้นเรียนปกติได้ ดังนั้นโรงเรียนเหล่านี้จึงเป็นโรงเรียนทางเลือกสำหรับมุสลิม

สำหรับ Alavi (2008: 9) ได้ระบุถึงประเด็นที่มีความสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการ
จัดการศึกษาในอิสลาม ว่าประกอบด้วย 6 ประการ คือ 1) สุขภาพ ความแข็งแรงของร่างกาย และ
ความสะอาด (ประเด็นทางกายภาพ) 2) การคิดและสติปัญญา (ประเด็นทางสติปัญญา) 3) ความ
บริสุทธิ์ใจและความสำรวม (ประเด็นทางจริยธรรม) 4) การปฏิบัติอย่างทันที (ประเด็นทาง
เศรษฐกิจ) 5) การร่วมมือระหว่างกัน (ประเด็นทางสังคม) และ 6) การอาศัยพึ่งพากัน และการให้
เกียรติของสังคมแบบอิสลาม (ประเด็นทางรัฐศาสตร์)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า เป้าหมายการศึกษาในอิสลาม คือ การมุ่งพัฒนาปัจเจก
บุคคลสู่การเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและจิตใจ มีความศรัทธาที่
มั่นคงในศาสนา เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้และในโลกหน้าได้อย่างมีความสุข เป้าหมาย
การศึกษาในอิสลามมิได้มีเพียงมิติของการอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนศรัทธา หรือการอบรมสั่ง
สอนในหลักศาสนกิจเท่านั้น แต่มุ่งสร้างพฤติกรรมของคนให้หลักปฏิบัติทั้งในมิติต่อตนเอง สังคม
สิ่งแวดล้อม และต่อพระเจ้า

3. แหล่งที่มาของทฤษฎีการศึกษาในอิสลาม

แหล่งที่มาของความรู้ในระบบการศึกษาอิสลามมีความเฉพาะและแตกต่างจากระบบ
การศึกษาอื่น เช่นกัน ทั้งนี้แหล่งที่มาหลักที่ใช้ในการสืบค้นเพื่อการศึกษา นั้น ได้แก่

3.1 อัลกุรอาน อัลกุรอานคือจิตวิญญาณของการศึกษาในอิสลาม และเป็น
แหล่งกำเนิดของหลักการจัดการศึกษาที่มุสลิมจะต้องนำไปสู่ไปปฏิบัติ และเป็นหลักการที่ไม่
สามารถเปลี่ยนแปลงได้(ชัยน့် มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์, มปป.: 4) อัลกุรอานถือว่าเป็นแหล่งของการ

เรียนรู้ที่สมบูรณ์ที่สุดสำหรับการเชิญชวนให้มาสู่การค้นคว้าหาความรู้ ดังปรากฏในอัลกุรอานในหลายๆ โองการ เช่น โองการที่ 20: 114¹ นอกจากอัลกุรอานยังประกาศถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า ซึ่งพระองค์เป็นผู้ที่ทรงรอบรู้ ดังเช่นที่ปรากฏในอัลกุรอาน โองการที่ 58: 11² และในโองการที่ 39:9³ นอกจากนี้ยังมีระบุไว้ในอัลกุรอานถึงการให้ความสำคัญกับเสรีภาพและการชี้นำมากกว่า การปฏิบัติตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยปราศจากเหตุผล ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน โองการที่ 2: 170⁴, 17: 36⁵ และ 6:148⁶ (Halstead, 2004: 520) การแสวงหาความรู้ถือว่าเป็นภาระหน้าที่ตามคำสอนของศาสนา และอัลกุรอานเป็นแหล่งสำคัญสำหรับการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแรกๆ ของอิสลาม (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 153) สำหรับความรู้นั้นตามสำนักคิดของนักวิชาการมุสลิมได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 แขนงหลัก แขนงแรกคือ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับรากฐานของศาสนา ซึ่งในสาขาวิชานี้อัลกุรอานจะระบุไว้อย่างชัดเจน ความรู้ในแขนงนี้เช่น การรู้จักกับคุณลักษณะของพระเจ้า และความรู้ในเรื่องนี้ทั้งหมดจะมาจากพระองค์เอง ดังปรากฏในอัลกุรอาน ซูเราะห์ 35:28⁷ ความรู้ในกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับความรู้ที่ได้รับการประทานจาก

¹ มีความหมายว่า "ดังนั้น อัลลอฮ์คือพระผู้ทรงสูงส่งยิ่ง พระผู้ทรงอำนาจอันแท้จริง และเจ้าอย่ารีบเร่งในการอ่านอัลกุรอานก่อนที่โองการของพระองค์จะจบลง และจงกล่าวเถิด โอ้ผู้อภิบาลของฉัน ขอพระองค์ทรงโปรดเพิ่มพูนความรู้แก่ฉันด้วย"

² มีความหมายว่า "โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อมีเสียงกล่าวแก่พวกเจ้าว่า จงขยายวงประชุมพวกเจ้า พวกเจ้าก็จงขยาย เพราะอัลลอฮ์จะทรงขยายให้กว้างขวางแก่พวกเจ้า (ในวันกิยามะฮ์) และเมื่อมีเสียง กล่าวว่า จงลุกขึ้นยืนจากที่ประชุมนั้น พวกเจ้าก็จงลุกขึ้น เพราะอัลลอฮ์จะทรงยกย่องเกียรติเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ"

³ มีความหมายว่า "ผู้ที่เขาเป็นผู้ภักดีในยามค้าคินในสภาพของผู้ก้มกราบ (สุญูด) และผู้ยืนละหมาด โดยที่เขาหันแกงต่อปรโลก และหวังความเมตตาจากพระผู้อภิบาลของเขา (จะเหมือนกับผู้ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์กระนั้นหรือ?) จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ? แท้จริงบรรดาผู้สติปัญญาเท่านั้นที่จะใคร่ครวญ"

⁴ มีความหมายว่า "และเมื่อได้ถูกกล่าวแก่พวกเขาว่าจงปฏิบัติตามสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานลงมาเถิด พวกเขาทั้งหลายก็กล่าวว่ามิได้ เราจะปฏิบัติตามสิ่งที่เราได้พบบรรดานุรุษของเราเคยปฏิบัติมาเท่านั้น และแม้ได้ปรากฏว่าบรรพบุรุษของพวกเขาไม่เข้าใจสิ่งใด และทั้งยังมิได้รับแนวทางอันถูกต้องก็ตามกระนั้นหรือ?"

⁵ มีความหมายว่า "และอย่าตามในสิ่งที่เจ้าไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น แท้จริง หู ตา และหัวใจ ทุกสิ่งเหล่านั้นจะถูกสอบสวน"

⁶ มีความหมายว่า "บรรดาผู้ที่จะตั้งภาคีนั้นจะกล่าวว่า หากอัลลอฮ์ทรงประสงค์แล้ว พวกเราก็ยอมไม่ตั้งภาคีขึ้น รวมทั้งบรรพบุรุษของเราอีกด้วย และพวกเราก็ยอมไม่ห้ามสิ่งใดในทำนองนั้นแหละ บรรดาผู้ที่อยู่ก่อนหน้าพวกเขาก็ได้เคยโกหกมาแล้ว จนกระทั่งพวกเขาได้ลิ้มรสการลงโทษของเรา จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่าที่พวกเจ้านั้นมีความรู้ประการใดกระนั้นหรือ ฉะนั้นพวกเจ้าจะต้องนำมันออกมาให้แก่เรา พวกเขาจะไม่ปฏิบัติตามสิ่งใด นอกจากการคาดคะเนเอาเท่านั้น และพวกเจ้าไม่มีอะไรกันนอกจากการกล่าวเท็จเท่านั้น"

⁷ มีความหมายว่า "และในหมู่มนุษย์ สัตว์ และปศุสัตว์นั้น ก็มีหลากหลายสีเช่นเดียวกัน แท้จริง บรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงป่าวของพระองค์เท่านั้นที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงเดชานุภาพ ผู้ทรงอภิบาลเสมอ"

พระเจ้าที่เรียกว่า *naqliyya* และความรู้จากสติปัญญาของมนุษย์ที่เรียกว่า *aqliyya* ซึ่งความรู้ทั้งสองนี้จะเป็นความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการยกระดับความเป็นมนุษย์ (Halstead, 2004: 520)

3.2 แบบอย่างของศาสนทูตมุฮัมมัด (ซ.ล) แบบอย่างของท่านศาสนทูตหรือที่เรียกว่า อัซซุนนะห์ ถือเป็นอีกปัจจัยหลักนอกจากอัลกุรอานในการจัดการศึกษาในอิสลาม (ชัยน มุฮัมมัด ซาฮาดะฮ์, มปป.: 7) อัซซุนนะห์ได้ส่งเสริมให้มีการจัดศึกษาที่ลึกซึ้งในการศึกษาอิสลามในหลายวัจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้กับประชาชาติต่อการศึกษา เช่น วัจนะหนึ่งของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่รายงานโดยบุคอรี ความว่า “การศึกษานั้นเป็นสิ่งที่บังคับสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง” และในรายงานหนึ่งจากตรีมีซีห์และดารีมียี รายงานว่า “ผู้ใดที่ออกจากบ้านไปเพื่อการแสวงหาความรู้ เขาคือผู้ที่อยู่ในแนวทางของอัลลอฮ์จนกระทั่งเขาเดินทางกลับ” ซึ่งวัจนะเหล่านี้มีความหมายครอบคลุมที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต และสามารถแสวงหาได้ถึงแม้จะนอกโลกมุสลิมก็ตาม นอกจากนี้การศึกษาได้ถูกบังคับอย่างเท่าเทียมทั้งเพศชายและเพศหญิง (Halstead, 2004: 520)

3.3 ปรัชญาการศึกษา ถึงแม้ปรัชญาการศึกษาจะเป็นส่วนน้อยที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดทฤษฎีทางการศึกษาของอิสลาม แต่ปรัชญาการศึกษาก็ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดเกิดจากการรวบรวมงานเขียนในยุคที่อิสลามรุ่งเรืองสูงสุด และสร้างให้เกิดเวทีของการถกเถียงกันเป็นประจำของการจัดการศึกษา ตัวอย่างเช่น ในหนังสือ *Akhlag-i-Naseri* ของ Nasir al-Din และหนังสือ *Taharat al-A'ara* ของ Ibn Maskya ทั้งสองเล่มนี้ประกอบไปด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับการถกเถียงกันในเรื่องของการจัดการศึกษาด้านคุณธรรมและประเด็นการศึกษาอื่นๆ และในหนังสือ *Fatihah al-Ulum* ของ Al-Ghazali มีบางส่วนของงานเริ่มต้นของบทนำที่นำเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีทางการศึกษา และในหนังสือ *al-Muqaddimah* ของ Ibn Khaldun ซึ่งเฉพาะไปยังเป้าหมายของการศึกษา หลักสูตรและทักษะการสอน นอกจากนี้ยังเปรียบเทียบภาพรวมของสถานะปัจจุบันของความรู้ในอิสลาม (Halstead, 2004: 521) ปรัชญาการศึกษาในอิสลามมีลักษณะสำคัญคือ (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551: 153)

- 1) สามารถที่จะนำหลักการอิสลามมาใช้เป็นแนวคิดในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะทำให้เราห่างไกลจากแนวคิดที่แยกระหว่างกิจกรรมทางธรรมกับกิจกรรมทางโลก
- 2) มุสลิมจะใช้คำสอนอิสลามมาเป็นแหล่งสำคัญในการสร้างกรอบของปรัชญาการศึกษา

3) ระบบการศึกษาอิสลามจะทำให้มุสลิมเพิ่มความเชื่อมั่นในศาสนา ภูมิใจในความเป็นมุสลิมอันจะนำไปสู่ความรุ่งเรืองดังที่เคยปรากฏในอดีตอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากสามแหล่งที่กล่าวมาข้างต้น แนวคิดทางการศึกษาในอิสลามยังเกิดขึ้นได้จากแหล่งที่มาอื่นได้อีก เช่น จากนิติศาสตร์อิสลาม ประวัติศาสตร์ โดยที่แขนงวิชาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูกนำมาจากแหล่งเดียวกันคือ อัลกุรอานและอ็ชซุนนะห์ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้สามารถกล่าวได้ว่าการศึกษาอิสลามนั้นมีแหล่งที่มาหลักอยู่สองที่มาคือ อัลกุรอานและอ็ชซุนนะห์ (ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะฮ์, มปป.: 4)

จากแหล่งที่มาของการศึกษาอิสลามข้างต้นทำให้เกิดระบบ หลักการและแนวคิดของการจัดการศึกษาในอิสลามที่หลากหลายโดยนักการศึกษาอิสลาม แต่ทั้งนี้ทุกแนวคิดของการศึกษาดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามที่ปรากฏในอัลกุรอานและอ็ชซุนนะห์ ด้วยเหตุนี้จึงมีบางนักวิชาการมุสลิมกล่าวว่า ถึงแม้แนวคิดทางการศึกษาบางแนวคิดไม่ได้เกิดจากนักวิชาการมุสลิม แต่แนวคิดดังกล่าวไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม ก็สามารถยอมรับได้เช่นกัน (อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต, 2551: 166-167)

4. ทักษะของนักปรัชญามุสลิมต่อการจัดการศึกษา

นักปราชญ์มุสลิมได้เสนอแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ในอิสลามไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งในที่นี้ได้เลือกนำเสนอในส่วนที่มีความสำคัญต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในระบบอีเลิร์นนิ่ง ซึ่งรายละเอียดดังนี้

4.1 แนวคิดของอิควาน อัล-เศาะฟาอ์ ทฤษฎีทางการศึกษาของกลุ่มนี้วางอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดของกรีก ที่เชื่อว่าเด็กที่เกิดมานั้นล้วนบริสุทธิ์ไม่มีความรู้อะไรเลย ดังนั้นครูผู้สอนจึงไม่ควรบรรจุแนวความคิดของตนในสมองเด็กๆ แต่ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้สติปัญญาของตน กลุ่มนี้ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านความรู้ว่า เมื่อเด็กอายุได้หนึ่งปี เด็กก็จะรับเอาแนวคิดและความรู้สึกของสังคมแวดล้อมอย่างอัตโนมัติ จากนั้นก็จะเริ่มเลียนแบบคนรอบตัว และเมื่อเป็นผู้ใหญ่พวกเขาก็จะปฏิบัติตัวดังเช่นบรรพบุรุษของพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรพบุรุษผู้ซึ่งเคยประสบความสำเร็จหรือมีอำนาจเป็นต้น กลุ่มนี้เชื่ออีกว่า เด็กจะเลียนแบบครูและพ่อแม่ ดังนั้นทั้งครูและพ่อแม่ควรปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับพวกเขาเหล่านั้น (Narongraksakhet, 1994: 9 อ้างถึงใน อิบราฮีม ฌรงค์รักษาเขต, 2551)

4.2 แนวคิดของอิบนุ สะฮุนุน อิบนุ สะฮุนุน มีทัศนะว่าการศึกษานั้นควรเริ่มด้วยการศึกษาอัลกุรอาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่อายุยังน้อย เพราะสิ่งที่ได้เรียนมาจากอัลกุรอาน

จะแทรกซึมเข้าไปในร่างกาย และจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของเลือดเนื้อเมื่อเขาโตขึ้น เกี่ยวกับวิชาต่างๆ ท่านเชื่อว่าวิชาดังกล่าวจะมีทั้งวิชาแกนและวิชาเลือก วิชาแกนได้แก่ อัลกุรอานและหะดีษ ส่วนวิชาเลือกได้แก่ ปรัชญา กวีนิพนธ์ ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ วาทศิลป์ เลขคณิต จริยศาสตร์ เป็นต้น ในทัศนะของท่านแล้ววิชาอัลกุรอานและอัลหะดีษถือเป็นวิชาแกนที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียน หากใครไม่เรียนทั้งสองวิชานี้ เขาผู้นั้นก็จะไม่สำเร็จการศึกษา (Alavi, 1988: 58)

เกี่ยวกับคำตอบแทนท่านมีทัศนะว่า ผู้สอนที่ได้รับคำตอบแล้ว ต้องไม่รับของขวัญจากผู้เรียนหรือใช้ประโยชน์จากผู้เรียนอีกเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง ส่วนในเรื่องของการลงโทษนั้นท่านได้ตำหนิผู้สอนที่ลงโทษเด็กรุนแรงเกินเหตุ ท่านมีทัศนะว่า การลงโทษสามารถจะกระทำได้ในกรณีที่พ่อแม่ของเด็กยินยอม หากการลงโทษดังกล่าวเป็นการดีด้วยหายาก็ต้องไม่เกินสามครั้ง และไม่ใช่ตีที่ใบหน้าหรือหัว นอกจากนั้นการลงโทษทุกครั้งผู้สอนต้องกระทำเอง ห้ามมอบหมายให้ผู้เรียนหรือคนอื่นๆ ลงโทษแทน และไม่ลงโทษเด็กโดยการให้อดอาหาร (Alavi, 1988: 58-59)

4.3 แนวคิดของอิบนุมิสกะวียะห์ ท่านมีทัศนะว่า การศึกษาของเด็กๆ ควรเป็นดังต่อไปนี้

- 1) ควรสอนให้เด็กเดินสายกลาง
- 2) เด็กไม่ควรแต่งกายด้วยการแต่งการที่มีสีฉูดฉาดหรือมีลวดลายมากเกินไป
- 3) ให้เด็กฝึกท่องหะดีษและบทกวีที่ดีๆ ให้หลีกเลี่ยงบทกวีที่ไร้สาระและบทกวี

เกี่ยวกับความรัก

- 4) เด็กๆ ควรได้รับการยกย่องสำหรับการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม
- 5) เริ่มฝึกเด็กๆ เกี่ยวกับมารยาทในการรับประทานอาหารและการดูแลสุขภาพ

อนามัย

- 6) ฝึกเด็กไม่ให้นอนมากเกินไป เพราะการนอนมากเกินไปจะทำให้

สติปัญญาเฉื่อยชา

- 7) ไม่ควรฝึกให้เด็กเคยชินกับความหุรร่า
- 8) ฝึกเด็กให้พูดน้อยๆ
- 9) ฝึกให้เด็กเป็นคนที่เข้มแข็ง
- 10) ฝึกให้เชื่อฟังพ่อแม่

นอกจากนี้ท่านยังมีทัศนะว่า จริยธรรมมีความสำคัญมากสำหรับการศึกษาของเด็กๆ ท่านได้สรุปเกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ดีงามของเด็กๆ ดังต่อไปนี้ (Alavi, 1988:34)

- 1) ควรฝึกเด็กให้ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย
- 2) ควรคบเพื่อนที่ดี หลีกเลี่ยงบทกวีที่ไร้สาระ

- 3) ฝึกมารยาทในการรับประทานอาหาร
- 4) ฝึกให้นอนแต่น้อยๆ ไม่ควรนอนบนที่นอนที่หยุหยุ
- 5) ควรสอนให้เด็กตระหนักว่า การลุ่มหลงในเงินทองเป็นสิ่งที่น่ารักเกียจ

4.4 แนวคิดของอัลกอปิสี อัลกอปิสีได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาว่า ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อศาสนาและอัลลาก (จริยธรรม) เพื่อศาสนาในที่นี้หมายถึงการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนยึดมั่นในหลักศาสนา ส่วนวัตถุประสงค์เพื่ออัลลากนั้นหมายถึงการปลูกฝังบุคลิกนิสัยที่ตรงตามทัศนะของอิสลาม ส่วนเรื่องสหศึกษา อัลกอปิสีมีทัศนะเช่นเดียวกับอะหมัด อิบนุสะฮุนุน ท่านได้ตำหนิสหศึกษาที่ผู้เรียนทั้งชายและหญิงเรียนร่วมกัน เพราะการเรียนร่วมกันระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงนั้นจะทำให้ผู้เรียนมีนิสัยที่ไม่ดี สำหรับเด็กสตรีท่านมีทัศนะว่า พวกเขาควรศึกษาวิชาอัลกุรอานและวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ควรเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ เพราะการเรียนวิชาดังกล่าวจะมีผลเสียมากกว่าผลดี นอกจากนี้ อัลกอปิสียังมีทัศนะอีกว่า ผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีความรู้และมีทักษะในการที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้

4.5 แนวคิดของอิบนุสีนา อิบนุสีนาได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเด็กในขณะที่พวกเขาอายุยังน้อย และการฝึกฝนดังกล่าวเป็นหน้าที่ของผู้เป็นบิดามารดา เขาทั้งสองจำเป็นที่จะต้องตั้งชื่อและให้การดูแลที่ดีแก่ลูกๆ ของพวกเขา สำหรับการฝึกฝนเด็กๆ อิบนุสีนาได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน (Rizavi, 1986 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550)

1. การปลูกนิสัยที่ดีแก่เด็กๆ ก่อนที่เขาจะถูกครอบงำจากการกระทำที่ชั่วร้าย
2. ฝึกฝนให้เด็กมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด

ในการฝึกฝนทางสติปัญญา ท่านเชื่อว่าการฝึกฝนทางสติปัญญาจะเริ่มปฏิบัติได้เมื่อร่างกายของเด็กเริ่มแข็งแรง เริ่มพูดได้ดีและพร้อมที่จะรับการสั่งสอน และการฝึกฝนทางสติปัญญาที่ดีควรเริ่มด้วยการศึกษาอัลกุรอาน นอกจากนี้ควรศึกษาภาษาอาหรับ หลักการทางศาสนาและกวีนิพนธ์อาหรับ การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้แก่เด็กเป็นสิ่งที่สามารถจะพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้ในโอกาสต่อไป ดังนั้นท่านจึงได้แนะนำให้เด็กๆ ท่องจำอาเยะห์ต่างๆ หรือแม้กระทั่งท่องจำกวีนิพนธ์อาหรับก็จะสามารถลับสติปัญญาของเด็กได้เป็นอย่างดี เพราะการท่องจำสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้การจำของมนุษย์ได้รับการพัฒนา (Rizavi, 1986 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550)

อิบนุสีนาเชื่อว่า เมื่อเด็กสำเร็จการศึกษาในระดับเบื้องต้นแล้ว เด็กๆ ก็ควรเลือกเรียนวิชาการต่างๆ ที่สอดคล้องกับความถนัดของตน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับความสามารถและความถนัดของตน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับความสามารถและความถนัดของเด็กๆ เพื่อชี้ให้พวกเขาเห็นว่าตนควรจะศึกษาในสาขาวิชาอะไร

ต่อไป ในกรณีที่เด็กไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนบางวิชา เขาเหล่านั้นก็ควรที่จะเปลี่ยนไปเรียนวิชาอื่น เพราะบางครั้งเด็กๆ เหล่านี้อาจจะประสบความสำเร็จในวิชาใหม่นี้ก็ได้ (Shalaby, 1954: 167-168)

นอกจากนี้อิบน์ฮุสainaไม่เห็นด้วยกับการลงโทษที่รุนแรง เพราะถือว่าการลงโทษที่รุนแรงจะทำให้เด็กหนีห่างมากกว่าที่จะเป็นเรื่องสร้างสรรค์ (Rizavi, 1986 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550)

4.6 แนวคิดของอัลมาวัรดี เป้าหมายทางการศึกษาในทัศนะของอัลมาวัรดี คือ การเตรียมปัจเจกบุคคลสำหรับโลกนี้และโลกหน้า ท่านเชื่อว่าการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายของการศึกษานั้น มนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝนทางสติปัญญา เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา อัลลอฮ์จึงทรงบัญชาให้มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ดีและหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ชั่วร้าย สติปัญญาไม่เพียงแต่จะยกระดับของความเป็นมนุษย์ แต่ด้วยสติปัญญานี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั้งหลาย

ในการจัดการศึกษานั้น อัลมาวัรดีมีทัศนะว่า จะต้องศึกษาวิชาศาสนาก่อนวิชาการอื่นๆ เพราะการศึกษาวิชาศาสนาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน แม้อัลมาวัรดีจะมีทัศนะเช่นนั้นแต่ท่านก็ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของวิชาสาขาอื่นๆ และยังถือว่าทุกวิชานั้นมีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวมันเอง (Narongraksakhet, 1993: 4 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551) ด้วยเหตุดังกล่าวท่านจึงเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนหลายๆ สาขาวิชา ในขณะที่เดียวกันก็ให้เลือกเรียนในบางสาขาวิชาให้ลึกซึ้ง เพราะการเรียนและเข้าใจอย่างลึกซึ้งจะทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นๆ

สำหรับการสอนนั้น อัลมาวัรดีเน้นวิธีการสอนแบบการใช้คำถาม (Asking Question) เพราะท่านเชื่อว่า การตั้งคำถามนั้นไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาที่กำลังเรียนนั้นไม่ชัดเจน แต่กลับตรงกันข้าม การตั้งคำถามถือเป็นกุญแจดอกสำคัญสำหรับการได้มาซึ่งความรู้ ส่วนเทคนิคในการสอนตามทัศนะของอัลมาวัรดี สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ต้องสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนให้เหมาะสม
3. ต้องเรียนจากเรื่องทั่วๆ ไปสู่เรื่องเฉพาะ
4. ต้องคำนึงถึงความรู้สึกของผู้เรียน

4.7 แนวคิดของอัลฆอซาลี อัลฆอซาลีได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่า เด็กๆ ควรเริ่มจากการศึกษาอัลกุรอาน และครูผู้สอนจะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของเด็ก เพราะการเรียนรู้อาชีพที่ตนเองสนใจจะทำให้การเรียนการสอนมี

ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และในการสอนนั้นจะต้องครอบคลุมทั้งวิชาทางศาสนาและทางโลก ซึ่งท่านนำเสนอเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับการถัก ร้อย การเกษตร การตัดเย็บ การทอผ้า เป็นต้น และท่านยังให้ความสำคัญกับวิชาพลานามัย ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เด็กมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ (Khan, 1986: 85 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์ศรีรักษาเขต, 2550)

ในส่วนของการสอนนั้น อัลซอซาลีย์ได้นำเสนอว่า ครูที่ดีต้องรู้จักจริงในเนื้อหาวิชาที่จะสอน และการสอนทุกครั้งต้องมีการเตรียมแผนการสอนล่วงหน้า มิฉะนั้นแล้วการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ ซึ่งท่านระบุว่า ผู้สอนที่ไม่มีการเตรียมล่วงหน้า เขาผู้นั้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นธรรมชาติต่อผู้เรียน นอกจากนี้ครูจะต้องให้ความสำคัญกับความรู้เดิมของนักเรียน ท่านเชื่อว่าความรู้เดิมจะมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก เทคนิคอีกประการหนึ่งที่อัลซอซาลีย์ได้นำเสนอไว้คือ เทคนิคการสอนจากสิ่งที่ยากไปสู่สิ่งที่ยาก และผู้สอนจะต้องใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนการสอน นอกจากนี้ท่านยังได้เสนอแนะให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้วย นอกจากนี้ ครูทุกคนจะต้องปฏิบัติตัวต่อนักเรียนด้วยความรักและความเมตตา ในขณะที่เดียวกันนักเรียนจะต้องเคารพครูบาอาจารย์ (Khan, 1986 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์ศรีรักษาเขต, 2550)

4.8 แนวคิดของอัชชะรญูญีย์ อัชชะรญูญีย์ได้ให้แนวคิดไว้ว่า นักเรียนควรที่จะได้รับการศึกษาอัลกุรอาน อัลหะดีษ และศาสนบัญญัติเป็นอันดับแรก ต่อมาค่อยเรียนวิชาเวชกรรมศาสตร์ แนวคิดนี้มีความคล้ายกับแนวคิดของอัลซอซาลีย์และอิบน์ฮาลิม ท่านมีทัศนะว่านักเรียนควรที่จะเลือกเรียนวิชาที่มีประโยชน์กับตน และเป็นวิชาที่สอดคล้องกับความสนใจของตนเอง เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นและมีประสิทธิภาพหากนักเรียนมีความพร้อม ความพร้อมในทัศนะของท่านประกอบด้วย ความตั้งใจ ความขยันและการมอบหมายต่ออัลลฮ์ (al Sharjabi and Hamad, 1991: 84) นอกจากนี้ท่านยังเชื่อว่า ครูจะต้องรู้ถึงธรรมชาติของเด็ก และต้องแนะนำให้เด็กเลือกเรียนวิชาที่เป็นพื้นฐานก่อนที่จะไปเรียนวิชาอื่น และท่านได้กำหนดหน้าที่ของครูที่มีต่อนักเรียนไว้ดังนี้ (Shalaby, 1954: 145-146)

- 1) มีความเมตตาต่อนักเรียน ปฏิบัติต่อเขาเสมือนเขาเป็นลูกๆ ของท่าน
- 2) เดินตามแบบอย่างของท่านศาสดาเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ ครูไม่ควรหวังผลตอบแทน
- 3) ให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนเท่าที่ครูมีความสามารถ
- 4) ไม่เน้นเกี่ยวกับความรู้ของนักเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ครูควรให้ความสนใจอย่างเต็มที่ต่อผลงานของเขา

- 5) อย่าตำหนิวิชาของครูอื่นๆ ในทางตรงกันข้ามครูควรให้นม่นาวเด็กให้เรียนในหลายๆ สาขาวิชา
- 6) เลือกตัวอย่างที่เหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของเด็ก
- 7) สนับสนุนเกื้อกูลบทเรียนของเด็กๆ โดยการให้เขาได้ปฏิบัติด้วยตนเอง
- 8) เรียกร้องให้เด็กใช้สติปัญญาและตัดสินใจด้วยตนเองไม่ใช่เลียนแบบครูผู้สอน

4.9 แนวคิดของอิบน์ คอลดูน อิบนุคอลลดูนได้ให้ทัศนะไว้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนนั้น หลักสูตรควรมีความหลากหลายและควรมีการผสมผสานวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ในขณะเดียวกันต้องกว้างและแคบ กว้างในที่นี้หมายถึงการศึกษาที่มุ่งเน้นในการจะผลิตผู้เรียนที่มีความรู้ในหลายๆ สาขาวิชา ซึ่งเรียกว่าผู้รอบรู้ แคบหมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นที่จะผลิตผู้ชำนาญเฉพาะด้านที่เรียกว่า ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งในทัศนะของท่านนั้น ผู้รอบรู้จะมีความสำคัญมากกว่าผู้ชำนาญเฉพาะด้าน เนื่องจากผู้ชำนาญเฉพาะด้านนั้นจะรู้เฉพาะสาขาวิชาที่ตนได้เรียนรู้เท่านั้น แต่ผู้รอบรู้จะมีความรู้กว้างขวาง บางครั้งอาจจะรู้เฉพาะด้านด้วย นอกจากนี้ท่านยังเสนอแนวคิดที่ว่า เด็กๆ ควรเลือกเรียนวิชาการอ่าน การเขียนและเลขคณิตก่อน แล้วค่อยไปเรียนวิชาศาสนา ท่านมีแนวคิดเช่นนี้มิได้หมายความว่าท่านไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิชาศาสนา เพราะความจริงท่านเป็นคนหนึ่งที่เชื่อว่า การศึกษาอัลกุรอานคือสัญลักษณ์ของความเป็นมุสลิม เพราะการศึกษาอัลกุรอานจะทำให้จิตใจของเรามั่นคงต่อศาสนา ด้วยเหตุดังกล่าวท่านจึงถือว่าวิชาอัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นวิชาพื้นฐานที่ทุกคนต้องศึกษา (อิบราฮีม ณรงครักษ์ชาติ, 2549:83)

จากทัศนะของปรัชญามุสลิมที่น่าเสนอไปข้างต้น จะเห็นลักษณะสำคัญของแนวทางการจัดการศึกษาในอิสลามได้ว่า ในการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนนั้นจำเป็นต้องเชื่อมโยงการพัฒนาในด้านต่างๆ ไปสู่การสร้างควมศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (ช.บ) โดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการศึกษอัลกุรอานเป็นอันดับแรก และขยายความรู้จากอัลกุรอานไปยังความรู้ในส่วนอื่นๆ แต่ทั้งนี้ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการสร้างความสมดุลระหว่างการศึกษาทางศาสนาและทางโลก เพื่อความเชื่อที่ว่า ทุกวิชามีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวของมันเองเสมอ โดยสรุปแล้ว ทัศนะของนักปรัชญามุสลิมข้างต้นทำให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาที่จะต้องประกอบด้วย

- 1) การให้ความสำคัญต่ออัลกุรอานและหะดีษ โดยนำอัลกุรอานและหะดีษเป็นฐานของการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร ตลอดจนการบูรณาการหลักคำสอนของศาสนาที่ปรากฏในอัลกุรอานไปสู่การจัดการเรียนการสอนเนื้อหาอื่นๆ

2) ครูและผู้ปกครองจะต้องเป็นแบบอย่างสำหรับการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็ก ครูจะต้องมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่สอน มีการเตรียมการสอน และดำเนินการสอนให้เหมาะสมกับความแตกต่างของผู้เรียน

3) ผู้เรียนจะต้องได้รับการสร้างบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การมีกิจกรรมรายทเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมบุคลิกภาพในการเรียนรู้

4) เนื้อหาที่นำมาสอนจะต้องสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนา หรือเป็นหลักคำสอนที่นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างครอบคลุม มีการออกแบบเนื้อหาอย่างเหมาะสมกับผู้เรียน มีการบูรณาการเนื้อหาความรู้ที่หลากหลายและมีคุณค่า

5) กิจกรรมการสอนจะต้องสอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน มีการจัดลำดับกิจกรรมที่เหมาะสมกับทักษะการเรียนรู้ มีการชี้แนะ การเสริมแรงและการลงโทษที่เหมาะสม กระตุ้นการแสดงความคิดเห็น

6) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. สภาพการจัดการศึกษาอิสลามในปัจจุบัน

ระบบการศึกษาอิสลามมีความแตกต่างที่ชัดเจนจากระบบการศึกษาของตะวันตก ความรุ่งเรืองของระบบการศึกษาในอิสลามสืบเนื่องมาจากความเจริญของศาสนาในยุคแรก (Cook, 1999: 340) มีองค์ความรู้มากมายหลากหลายสาขาวิชาที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นของคำสอนในศาสนาอิสลาม เช่น ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ แพทยศาสตร์ ทัศนศาสตร์ ฟิสิกส์ เป็นต้น และในยุคนี้ยังเกิดศูนย์ของการศึกษาที่แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางจากเมืองแบกแดดและอิสฟาฮาน (Hilgendorf, 2003: 63) ระบบการศึกษาอิสลามได้รับความทำทหายอย่างยิ่งในช่วงศตวรรษที่ 18 ในยุคแห่งการล่าอาณานิคม สังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศเจ้าอาณานิคมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเน้นการสร้างคนที่ยึดแยกส่วนระหว่างศาสนากับรัฐ เน้นการใช้เหตุผลของมนุษย์และปฏิเสธหลักคำสอนที่มาจากพระเจ้านั้น (Cook, 1999: 340) และด้วยผลของการแพร่กระจายแนวคิดการศึกษาของโลกตะวันตกผ่านกลไกทางการเมือง การปกครอง ทำให้การศึกษาในโลกมุสลิมปัจจุบันประกอบด้วย 2 รูปแบบสำคัญ คือ (Cook, 1999: 341; อิบราฮีม ฌรงค์รัชชาเขต, 2551: 160)

1) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือระบบการศึกษาศาสนา (Traditional /Religious Education) เป็นระบบที่คับแคบและจัดอยู่ในกลุ่มของความรู้คลาสสิก ไม่ได้ให้

ความสำคัญกับการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในระบบการศึกษานี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับของระบบการศึกษาตะวันตก

2) การจัดการศึกษาแบบแยกส่วนระหว่างศาสนาและทางโลก (Secular) เป็นระบบการศึกษาที่นำเข้ามาอย่างสังคมมุสลิม และได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลทั้งหมด เป็นระบบที่นำมาจากตะวันตกโดยมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ ด้วยที่เป็นระบบการศึกษาที่แยกศาสนาออกจากความรู้ที่ชัดเจน จึงทำให้ไม่มีหลักคำสอนของศาสนาถูกนำมาใช้ในกระบวนการของความรู้ ยิ่งไปกว่านั้น การให้การศึกษแก่ประชาชนด้วยวิธีการนี้ เน้นการนำเสนอเฉพาะในองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นสากล ทำให้คนโดยส่วนใหญ่ไม่รู้จักตัวตนของตัวเอง ไม่รู้จักประเพณีและอัตลักษณ์ของตนเอง

ด้วยระบบการจัดการศึกษาในโลกมุสลิมที่เปลี่ยนแปลงไปจากรากฐานเดิมของอิสลาม ทำให้มีการขับเคลื่อนของนักการศึกษามุสลิมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศมุสลิม เพื่อให้การผลิตคนสอดคล้องกับเป้าหมายที่แท้จริงของอิสลาม

ความพยายามของนักการศึกษามุสลิมที่จะสร้างสรรคระบบการศึกษาที่ตั้งอยู่บนหลักการอิสลาม ที่มีความสอดคล้องกับความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน และมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการโดยได้มีการประชุมระดับโลกสำหรับการศึกษาของมุสลิมครั้งแรก (First World Conference on Muslim Education) ณ นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในระหว่างวันที่ 31 มีนาคม ถึง 8 เมษายน 1977 และจากการประชุมดังกล่าวได้มีการจัดทำเป้าหมายการศึกษาไว้ ดังนี้

“การศึกษาจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตที่มีดุลยภาพทางบุคลิกภาพทั้งมวลของมนุษย์ โดยการฝึกฝนทางด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส ดังนั้นการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นความเจริญเติบโตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ ด้านจินตนาการ ด้านร่างกาย ด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งในส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนรวม และโน้มเน้นด้านต่างๆ เหล่านี้สู่ความดีและการบรรลุถึงความสมบูรณ์ เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาตั้งอยู่บนการมอบหมายโดยสิโรราบต่ออัลลอฮ์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและมนุษยชาติ”

มติการประชุมดังกล่าวได้กล่าวเป็นเป้าหมายเชิงสัญลักษณ์สำหรับการศึกษาของมุสลิม ที่จะต้องขจัดการรับรู้เพียงมุมมองเดียวอันเนื่องจากการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมและการจัด

การศึกษาแบบแยกส่วน ซึ่งเป็นระบบการจัดการศึกษาที่มีอยู่ในประเทศมุสลิมปัจจุบัน (Al-Attas 1979 Quote in Cook, 1999: 342) จากการประชุมในครั้งนี้ และต่อเนื่องด้วยการประชุมตามมาอีกหลายครั้งโดยแกนนำนักการศึกษาและผู้นำประเทศของโลกมุสลิม ทำให้มีการผลักดันการนำหลักการอิสลามมาสู่การจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เรียกว่าอิสลามมานูวัตรทางการศึกษา (Islamization of Education) ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์สำคัญกฎเกณฑ์หนึ่งสำหรับการฟื้นฟูอิสลาม และการประชุมครั้งแรกนี้ได้กลายเป็นรากฐานทางด้านปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน ทั้งนี้หากมองหาความสำเร็จของอิสลามมานูวัตรทางการศึกษา ก่อนปี 1977 ก็คงมีเพียงแห่งเดียวคือ มหาวิทยาลัยอัลอัซฮาร์ (Al Azhar) ซึ่งเป็นความสำเร็จของอดีตที่ต่อสู้กับการจัดการศึกษาแบบแยกส่วนและการศึกษาที่จำกัดการศึกษาเฉพาะในเรื่องของศาสนาเพียงอย่างเดียว (Tibawi 1972 Quote in Cook, 1999: 342)

ง. สรุปผลการศึกษาปรัชญาการศึกษาตะวันตกและปรัชญาการศึกษาอิสลาม

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไปข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปรัชญามีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษา ทำหน้าที่กำหนดทิศทาง รูปแบบการจัดการศึกษา เป็นรากฐานในการสร้างความชัดเจนสำหรับการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นกรอบที่จะสร้างความชัดเจนในการดำเนินงานทางด้านการศึกษา สำหรับชุมชนมุสลิม ซึ่งมีหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาที่เป้าหมายและรูปแบบของการจัดการศึกษาก่อเกิดจากปรัชญาที่แฝงอยู่ในหลักคำสอนดังกล่าว และรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดปรัชญาหรือแนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญสำหรับมุสลิมมาจากแหล่งสำคัญสามแหล่งคือ อัลกุรอาน แบบอย่างจากท่านศาสนทูต (ซ.ล) อัซซุนนะห์ และจากกลุ่มปรัชญาต่างๆ ที่มีแนวคิดไม่ขัดแย้งกับหลักการของศาสนา

จากสามแหล่งกำเนิดกรอบแนวทางการจัดการศึกษาของชุมชนมุสลิม ทำให้รูปแบบการจัดการศึกษาในอิสลามประกอบด้วยหลักการสำคัญสามประการ คือ 1) การเพิ่มพูน การเจริญเติบโต (*tarbiyah*) 2) การถ่ายทอดความรู้ (*ta'lim*) 3) การสร้างวินัยของจิตใจ ร่างกายและวิญญาณ (*ta'dib*) และจากหลักการสามประการนี้นำไปสู่การออกแบบรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายอันเนื่องมาจากบริบทที่มีความแตกต่างกัน แต่ในปัจจุบันรูปแบบการศึกษาในชุมชนมุสลิมมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอันเนื่องจากหลายสาเหตุ ซึ่งในปัจจุบันจัดกลุ่มรูปแบบการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิมได้เป็น 2 รูปแบบสำคัญ คือ

1) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือระบบการศึกษาศาสนา (Traditional /Religious Education) เป็นระบบการศึกษาที่คับแคบ ขาดการให้ความสนใจต่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ กำหนดกรอบการศึกษาเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาบัญญัติเท่านั้น

2) ระบบการจัดการศึกษาแบบแยกส่วนระหว่างศาสนาและทางโลก (Secular) เป็นระบบการศึกษาที่นำเข้ามายังสังคมมุสลิม และได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล โดยเป็นแนวคิดที่มาจากระบบการศึกษาของตะวันตก เป็นระบบการศึกษาที่แยกศาสนาออกจากทางโลกที่สมบูรณ์แบบจึงทำให้ไม่มีหลักคำสอนของศาสนาถูกนำมาใช้ในกระบวนการของความรู้

จากรูปแบบการศึกษาในชุมชนมุสลิมข้างต้นที่มีภาพลักษณ์ของการจัดการศึกษาที่มีความห่างไกลไปจากหลักคำสอนของศาสนาที่กำหนดไว้ในอัลกุรอานและจากแบบอย่างของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ทำให้เกิดการขับเคลื่อนโดยนักการศึกษามุสลิมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศมุสลิม เพื่อให้การผลิตคนสอดคล้องกับเป้าหมายที่แท้จริงของอิสลาม นั่นคือ การศึกษาจะต้องสร้างให้เกิดความเจริญเติบโตที่มีคุณภาพทางบุคลิกภาพทั้งมวลของมนุษย์ โดยการฝึกฝนทางด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การศึกษาต้องมุ่งเน้นให้เกิดความเจริญเติบโตในทุกด้าน ทั้งจิตวิญญาณ จินตนาการ ร่างกาย วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งในส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนรวม เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาตั้งอยู่บนการมอบหมายโดยสิโรราบต่ออัลลอฮ์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและมนุษยชาติ

เป้าหมายการศึกษาในอิสลามข้างต้นมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบของการจัดการเรียนการสอนสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยผ่านการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ เนื่องจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเป็นสถาบันการศึกษาสำคัญที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลามของชุมชนมุสลิมในประเทศไทย จะต้องมีเป้าหมายการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาการศึกษาของศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน และจากข้อเสนอของนักปรัชญามุสลิมหลายท่านที่ได้นำเสนอไปในข้างต้น จะพบว่า กระบวนการจัดการศึกษาที่จะต้องมุ่งพัฒนาเยาวชนสู่การมีพัฒนาการทั้งทางด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณและนำไปสู่การเป็นผู้มีความมั่นคงในการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ) ซึ่งจะต้องมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับอัลกุรอานและอรรถุณนะห์เป็นสำคัญ

ทฤษฎีการเรียนรู้และแนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม

ในการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้และแนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลามนี้ ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนสำคัญคือ 1) ทฤษฎีการเรียนรู้ 2) แนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม และ 3) การสรุปผลการศึกษาเพื่อการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ทฤษฎีการเรียนรู้

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบอีเลิร์นนิ่งสำหรับการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีบทบาทในปัจจุบันและนำเสนอเนื้อหาตามกลุ่มทฤษฎี 2 กลุ่มสำคัญ คือ กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และกลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) และได้ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่อง Metacognition นอกจากนี้ผู้ศึกษาทำการสรุปและอภิปรายผลไว้ในตอนท้ายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มพฤติกรรมนิยม

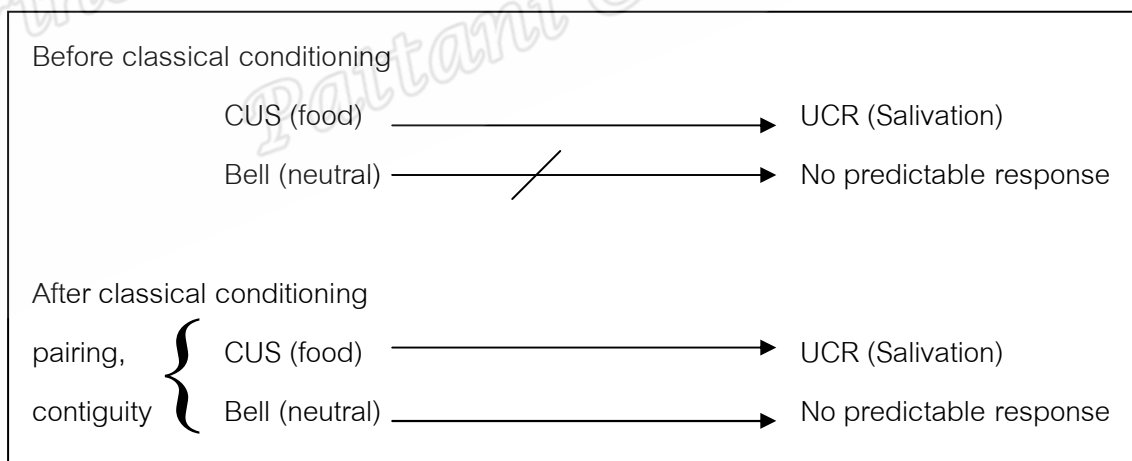
กลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviorism หรือ S-R Associationism) ซึ่งนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เรียกว่า behaviorist-environmentalist –associationist ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เห็นได้ชัด ซึ่งสามารถวัดได้ สังเกตได้และทดสอบได้ แนวคิดของกลุ่มนี้คือ ถือว่าสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเราและการตอบสนอง นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงที่สุดในกลุ่มนี้ประกอบด้วย 5 ทฤษฎี ได้แก่ Pavlov, Thorndike, Watson, Skinner, Hull (Jarvis, Holford and Griffin, 2003: 25) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 Ivan Pavlov: 1849-1936 Pavlov เป็นชาวรัสเซีย จบการศึกษาทางด้านสรีรศาสตร์ (Physiology) เป็นคนแรกที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ การทดลองของเขาเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่แสดงว่า การเรียนรู้เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จากผลงานของ Pavlov ทำให้เขาได้รับรางวัลโนเบล ในปี 1904

การศึกษาของ Pavlov เป็นการทดลองกับสุนัข เพื่อให้สุนัขมีน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง นอกเหนือจากการที่สุนัขจะน้ำลายไหลเฉพาะเมื่อเห็นอาหารเท่านั้น จากการทดลอง Pavlov เรียกอาหารว่า เป็นสิ่งเร้าที่ไม่ได้วางเงื่อนไข (unconditioned stimulus) เรียก พฤติกรรมที่สุนัขน้ำลายไหลว่า เป็นการตอบสนองที่ไม่ได้วางเงื่อนไข (unconditioned response) เรียก กระดิ่งที่นำมาใช้เพื่อให้สุนัขเกิดอาการน้ำลายไหลนั้นว่าเป็นสถานการณ์ที่วางเงื่อนไขไว้ (conditioned stimulus) หรือเรียกว่า neutral และการที่สุนัขน้ำลายไหลจากการวางเงื่อนไขไว้ เป็นการตอบสนองตามเงื่อนไขที่วางไว้ (conditioned response)

การทดลองเริ่มจากการที่ Pavlov สังเกตว่า สุนัขจะมีน้ำลายไหลเมื่อเห็นอาหาร แต่จะไม่มีปฏิกิริยาใดๆ ต่อกระดิ่ง จากนั้นเขาจึงเริ่มการทดลอง โดยการสั่นกระดิ่งและให้อาหารทันที ปรากฏว่าสุนัขน้ำลายไหล เขาทำซ้ำหลายๆ ครั้งจนในที่สุดสุนัขกระดิ่งอย่างเดียวโดยไม่มีอาหาร สุนัขก็น้ำลายไหล ซึ่งสรุปได้ว่า สุนัขได้เกิดการเรียนรู้แล้ว เพราะรู้จักเชื่อมโยงระหว่างเสียงกระดิ่งกับอาหาร และมีการตอบสนองต่อเสียงกระดิ่งดังเช่นสนองต่อการเห็นอาหาร ซึ่งการทดลองนี้เป็นพื้นฐานของการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (classical conditioning) (Jarvis, Holford and Griffin, 2003:25)

การเรียนรู้ที่เกิดจากการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก สามารถอธิบายด้วยแผนผังได้ดังนี้

รูปที่ 2 การเรียนรู้จากการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก

1.2 Edward Lee Thorndike: 1874-1949 ในช่วงเวลาที่ Pavlov กำลังดำเนินการทดลองอยู่ในรัสเซีย (ช่วงปลายของศตวรรษที่ 19) Thorndikeก็กำลังดำเนินการคล้ายๆ กันอยู่ในอเมริกา งานของเขาดำเนินการระหว่างแมวกับอาหาร โดยเขาจับแมวไว้ในกล่องซึ่งมีคันโยกสำหรับเปิด

ประตุ และจานอาหารสำหรับแมว เมื่อแมวยอยู่ในกล่องก็มีการตะเกียกตะกายแล้วไปกดคันโยก ประตูก็ถูกเปิดออก แมวก็สามารถไปยังอาหารที่วางไว้ได้ และเมื่อแมวได้รับประสบการณ์จากการทำซ้ำๆ Thorndike ได้ข้อสรุปว่า แมวมีการเรียนรู้เป็นขั้นๆ จนไปถึงขั้นที่ทำให้สามารถเปิดกล่อง และได้รับอาหารเร็วขึ้น และจากจุดนี้ Thorndike ได้เสนอเป็นกฎของผลความใกล้เคียง (Law of effect) สำหรับเพื่อการอธิบายการตอบสนองต่อสถานการณ์ตามความต้องการให้เกิดความพึงพอใจ ซึ่งกระบวนการที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคือ การลองผิดลองถูก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่พบว่า ในช่วงแรกของประสบการณ์ในแต่ละวันของชีวิตเป็นเรียนรู้แบบการลองผิดลองถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่เรากำลังมองหาวิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม Thorndike ก็มีได้ยึดมั่นงานของเขาเพียงเฉพาะเนื้อหานี้เท่านั้น (Jarvis, Holford and Griffin, 2003:26)

Thorndike ได้ชื่อว่าเป็น Connectionism โดยที่มึความเห็นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากการมีการเชื่อมโยงระหว่าง S-R (stimulus-response) สิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ คือ “reinforcement” ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่าง S-R มากขึ้น คือ สิ่งเร้าใดทำให้เกิดการตอบสนองและการตอบสนองนั้นได้รับการเสริมแรงจะก่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่าง S-R นั้นๆ มากขึ้น

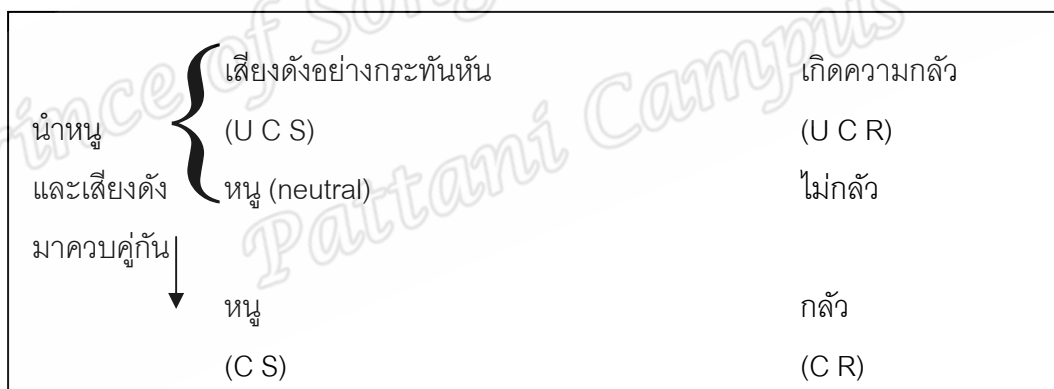
จากการทดลองของ Thorndike ในเบื้องต้นนั้นแมวได้แสดงพฤติกรรมที่อยู่ในลักษณะของการลองผิดลองถูก และเมื่อแมวเห็นสลัก (S) ได้ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม คือการดึงสลักนั้น (R) และได้รับความพึงพอใจจากการแสดงพฤติกรรมนั้นคือ การได้ออกนอกกรงและได้กินอาหาร (Reinforcer) จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่าง S-R คู่กันอย่างแน่นแฟ้น คือ แมวก็จะมี การเชื่อมโยงระหว่างสลักกับการดึงสลัก ซึ่งเมื่อแมวพอใจแมวก็จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นอย่างสม่ำเสมอ แต่ในทางกลับกันถ้าการแสดงผลการทดลองดังกล่าวไม่ได้ผลตามที่ต้องการ แมวก็จะค่อยๆ เลิกพฤติกรรมดังกล่าว

1.3 John B. Watson (1878-1958) Watson เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “Behaviourism” Watson มีความสุดโต่งในหลายๆ เรื่อง เช่น เขาปฏิเสธการมีบทบาทของอารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ทางพุทธิพิสัยเป็นเพียงโครงสร้างประหลาดของพฤติกรรมเท่านั้น (epiphenomena of behavior) แนวคิดของ Watson ได้รับอิทธิพลจาก Pavlov และนำแนวคิดของ Pavlov มาสู่การทดลองกับการเรียนของคน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวทางของ Thorndike ข้อสรุปของ Watson

สามารถสรุปได้เป็น 2 กฎ คือ กฎของการฝึกหัดและกฎของความใกล้ชิด (the law of frequently and the law of recency) (Jarvis, Holford and Griffin, 2003: 26)

ในการทดลองของ Watson เขาได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของคน โดยใช้เด็กชาย อัลเบิร์ต อายุประมาณ 2 ขวบเป็นตัวทดลอง โดยเขาให้ข้อสังเกตว่า โดยธรรมชาติแล้ว เด็กๆ จะกลัวเสียงที่ดังขึ้นมาอย่างกะทันหัน และก็โดยธรรมชาติอีกเช่นกัน เด็กๆ มักจะไม่กลัวสัตว์ประเภทหนู กระจาย ในช่วงของการทดลอง เขาปล่อยให้อัลเบิร์ตเล่นกับหนูขาว ขณะที่อัลเบิร์ตเอื้อมมือจะจับหนู Watson ใช้ค้อนตีแผ่นเหล็กเสียงดังสนั่น เด็กแสดงอาการตกใจกลัวหลังจากนั้นเด็กแสดงอาการกลัวหนู ถึงแม้จะไม่มีเสียงฆ้องตีดังๆ ก็ตาม

จากการทดลองดังกล่าว เด็กเกิดการเรียนรู้ชนิดเชื่อมโยงระหว่างเสียงดัง ซึ่งทำให้เด็กเกิดความกลัวขึ้นตามธรรมชาติกับหนู ซึ่งครั้งแรกเด็กไม่กลัว แต่เมื่อนำมาคู่กับเสียงดัง เด็กเกิดการเชื่อมโยงระหว่างเสียงดังกับหนู ในที่สุดทำให้เด็กกลัวได้ ดังนั้นหนูจึงกลายเป็น CS ซึ่งทำให้เกิดความกลัว CR ดังแผนผัง

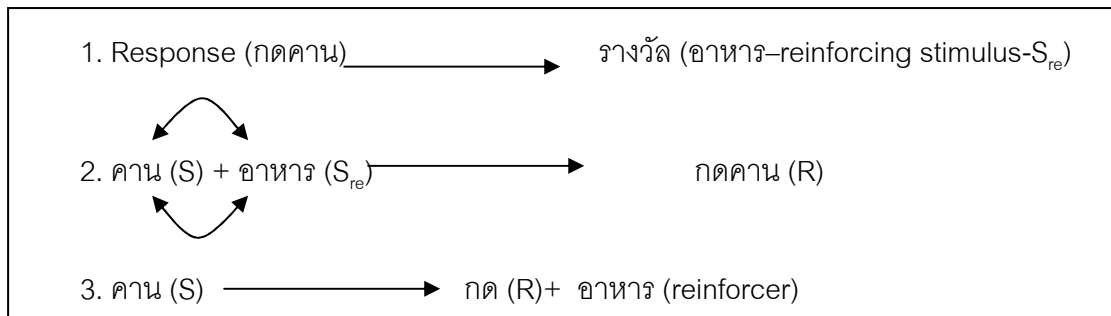
รูปที่ 3 การเรียนรู้ของ John B. Watson

การเรียนรู้ชนิดนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “Type – S conditioning” ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีสิ่งมากระตุ้น ซึ่งเป็นสิ่งเร้าจากภายนอกมากระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม ผู้เรียนเป็นเพียงฝ่ายรอรับ

1.4 B Frederic Skinner (1904-1990) Skinner เป็นผู้ที่ใช้คำว่า “Operant conditioning” หรือ “instrumental learning” เขามีความเห็นสอดคล้องกับ Thorndike ว่า

reinforcement (การเสริมแรง) เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ เขากล่าวว่า การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มให้เกิดการกระทำนั้นอีก ส่วนการกระทำใดที่ไม่มีการเสริมแรง ย่อมมีแนวโน้มให้ความถี่ของการกระทำนั้นค่อยๆ หายไปและหายไปในที่สุด ความเห็นของ Skinner เกี่ยวกับการเสริมแรงต่างจาก Thorndike ตรงที่เขากล่าวว่า การเชื่อมโยงจะเกิดขึ้นระหว่างการให้รางวัล (reward) และการตอบสนอง (response) มิใช่ระหว่างสิ่งเร้า (stimulus) กับการตอบสนอง (response) ตามความเห็นของ Thorndike ในการทดลองของ Skinner จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับนักจิตวิทยาท่านอื่นๆ ในกลุ่มนี้ โดยเขากระทำเกี่ยวกับสัตว์และอาหาร เขาพบว่า หนูซึ่งอยู่ในกล่องจะเรียนรู้การกดกระดิ่งลงเพื่อให้ได้อาหาร (Jarvis, Holford and Griffin, 2003: 26)

ในการทดลองเพื่อให้เห็นว่า การเรียนรู้เกิดจากการกระทำของผู้เรียน Skinner ได้ใช้หนูทดลองในกล่องที่เรียกว่า "skinner box" ซึ่งสร้างขึ้นสำหรับการทดลองนี้โดยเฉพาะ ในกล่องมีคานซึ่งเมื่อหนูกดจะได้กินอาหาร และการได้อาหารนี้จะมีเงื่อนไขบางอย่างเช่น เสียงดังแกร็ก และมีถาดสำหรับรองรับอาหาร เมื่อหนูที่กำลังหิวถูกจับใส่ลงไปในกล่อง หนูจะวิ่งไปวิ่งมา และโดยบังเอิญหนูไปเหยียบคานเข้า และเกิดเสียงแกร็กขึ้น หลังจากนั้นก็มีอาหารหล่นมาตามท่อลงสู่ถาด หนูรีบกินอาหารนั้น จากนั้นหนูก็วิ่งไปวิ่งมาอีก ในที่สุดหนูจะเฝ้ากดคานและวิ่งไปคอยรับอาหาร ครั้งแรกหนูจะเกิดการเรียนรู้ชนิด generalization คือ คิดว่ากดคานทุกครั้งก็จะได้อาหาร ต่อจากนั้น Skinner เปลี่ยนการทดลอง งดการให้อาหารเมื่อหนูกดคาน แต่ยังมีเสียงแกร็กตามปกติ ปรากฏว่าหนูกดคานต่ออีกเพียง 2-3 ครั้งก็เลิกกด ต่อมา Skinner ทำการทดลองเปรียบเทียบระหว่างหนู 2 ตัว ตัวหนึ่งเมื่อกดคานก็จะได้อาหารทุกครั้ง อีกตัวหนึ่งเมื่อกดคานบางทีก็ได้บางทีก็ไม่ได้ ผลปรากฏว่า หนูตัวแรกเมื่อหยุดให้อาหารหนูก็แทบจะเลิกกดทันทีเหมือนกัน ส่วนอีกตัวหนึ่งยังเฝ้ากดอยู่แม้ว่าจะเหนื่อยจนหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาก็ยังเฝ้ากดคานต่อไป ลักษณะการให้การเสริมแรง (reinforcement) เช่นนี้ เหมือนกับคนเล่นการพนัน ถึงแม้ว่าจะได้บ้าง เสียบ้าง คนก็ยังเล่น เพราะคิดว่าอาจจะได้แผนผังแสดงการเรียนรู้ของ Operant learning model

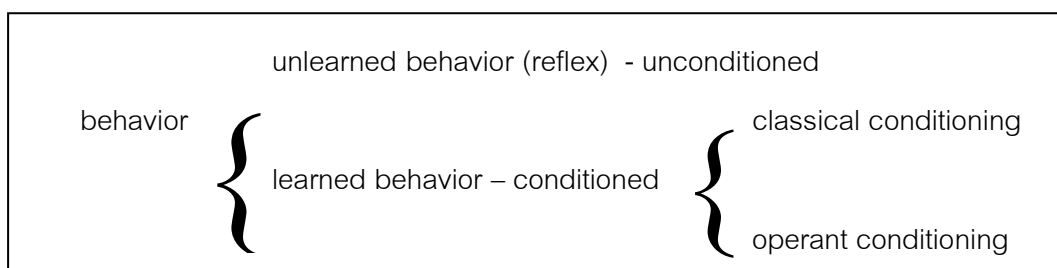

รูปที่ 4 การเรียนรู้ของ Skinner

Skinner กล่าวว่า การเรียนรู้ชนิด operant conditioning หรือ Type -R conditioning นั้น ผู้เรียนจะต้องเป็นฝ่ายกระทำเอง มิใช่เป็นการแสดงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสิ่งเร้าภายนอกมากระตุ้น ดังเช่น การเรียนรู้ชนิด classical conditioning ดังตัวอย่างของการทดลอง การที่หนูได้กินอาหาร เพราะหนูเป็นผู้กดคานจึงได้อาหารกิน หรือการที่เราหิว แล้วได้กินอาหาร เพราะเราเป็นผู้ทำหรือสั่งให้คนอื่นทำ

จากที่ได้นำเสนอแนวคิดของนักจิตวิทยาที่สำคัญของกลุ่มพฤติกรรมนิยมข้างต้น ทำให้เห็นแนวคิดทางการเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทางหลัก คือ 1) กลุ่ม Classical conditioning หรือ Type-S Conditioning และ 2) กลุ่ม Operant conditioning หรือ Type-R conditioning (Gale Encyclopedia of Psychology, 2001)

นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมนี้ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่าเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งคำว่าพฤติกรรมของคนและสัตว์นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ คือ learned และ unlearned ดังแผนผังข้างล่างนี้

รูปที่ 5 การเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม

ซึ่งขั้นตอนของการเรียนรู้ตามแนวคิดของกลุ่ม classical conditioning และ operant conditioning มีรายละเอียดดังนี้

1) **Classical conditioning** ตามแนวคิดของกลุ่มนี้ มองว่า การเรียนรู้หมายถึง การเรียนรู้ใดๆ ก็ตามซึ่งมีลักษณะการเกิดตามลำดับขั้น ดังนี้

1.1 ผู้เรียนมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่ง โดยไม่สามารถบังคับได้ มีลักษณะ reflex เกิดขึ้นเองโดยไม่มีการเรียนรู้ (unlearned หรือ unconditioned) เป็นไปโดยอัตโนมัติ ผู้เรียนไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมได้ พฤติกรรมชนิดนี้มีทั้งในสัตว์และคน เช่น สุนัขเห็นอาหารแล้วน้ำลายไหล หรือ การที่คนกระพริบตาเพราะมีกระแสลมผ่าน หรือการที่ขากระตุกเมื่อโดนเคาะบริเวณหัวเข่า หรือการที่ตื่นตกใจกับเสียงดังๆ พฤติกรรมซึ่งผู้เรียนไม่สามารถควบคุมได้นี้ บางครั้งเรียกว่า involuntary behavior

1.2 การเรียนรู้เกิดขึ้นเพราะความใกล้ชิดและการฝึกหัด โดยการนำสิ่งเร้าที่มีลักษณะเป็นกลาง คือ ไม่สามารถทำให้เกิดการตอบสนองได้มาเป็น conditioned stimulus (CS) โดยนำมาควบคู่กับสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการตอบสนองโดยอัตโนมัติทำในเวลาใกล้เคียงกัน และทำซ้ำๆ ในที่สุดสิ่งเร้าที่เป็นกลางจะมีผลทำให้ผู้เรียนเกิดการตอบสนอง ในช่วงที่ผู้เรียนเกิดการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เคยเป็นกลางนั้นเรียกว่า เกิดการเรียนรู้ ชนิดมี conditioned ดังเช่น สุนัขน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่ง ทั้งๆ ที่ครั้งหนึ่งเสียงกระดิ่งไม่สามารถทำให้สุนัขน้ำลายไหลได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการทดลองของ Pavlov เป็นตัวอย่างที่ดีที่จะอธิบายว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และเมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว หากต้องการให้การเรียนรู้ดังกล่าวมีความคงทนก็จะต้องมีการฝึกหัด

หลักการที่ได้จากการทดลองของกลุ่มแนวคิดนี้คือ

- การเสริมแรง (Reinforcement) น้ำลายที่ไหลสนองตอบต่อเสียงกระดิ่งจะสามารถทำให้เพิ่มมากขึ้น โดยการที่สุนัขกระดิ่งแล้วให้อาหารทันที ทำซ้ำๆ กันหลายๆ ครั้งจนกระทั่งสุนัขเกิดการเรียนรู้ ถ้าได้ยินเสียงกระดิ่งก็จะได้กินอาหาร ดังนั้นอาหารจึงเป็นตัวเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้สุนัขทำพฤติกรรมซ้ำเดิมอีก คือ น้ำลายไหล

- การหยุดการเสริมแรง (Extinction) ถ้าสุนัขกระดิ่งแล้วไม่ให้อาหาร ทำซ้ำๆ กันหลายๆ ครั้ง ในที่สุดอาการน้ำลายไหลของสุนัขก็จะหยุดไปเช่นกัน

- ความคล้ายคลึงกัน (Generalization) เมื่อสุนัขเกิดการเรียนรู้ว่าเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่งจะได้กินอาหาร สุนัขมีแนวโน้มที่จะสนองตอบต่อเสียงใดๆ ก็ได้ที่มีความคล้ายคลึงกับเสียงกระดิ่ง

- การแยกแยะ (Discrimination) การสอนให้สุนัขสามารถแยกเสียงที่ต้องการจะ
ให้เรียนรู้ออกจากเสียงอื่นๆ ได้ต้องใช้การเสริมแรงภายหลังสิ่งที่ต้องการ เช่น ถ้าต้องการให้สุนัข
เกิดการเรียนรู้ภายหลังเสียงกระดิ่ง แต่มีไซ้ภายหลังเสียงอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกัน ให้อาหารภายหลัง
เสียงกระดิ่งเท่านั้น ทำหลายๆ ครั้ง สุนัขจะเกิดการเรียนรู้ ถ้าได้ยินเสียงกระดิ่งเท่านั้นที่จะได้รับ
อาหาร ดังนั้นสุนัขจะมีอาการน้ำลายไหลเมื่อได้ยินเสียงกระดิ่งเท่านั้น

2) operant conditioning ความคิดพื้นฐานของการเรียนรู้ตามแนวคิดนี้เป็นเรื่อง
ไม่ซับซ้อนนัก คือ ถือว่าการแสดงพฤติกรรมทุกชนิดจะเกี่ยวข้องกับผลที่เกิดตามมาของพฤติกรรม
และผลที่ตามมาเหล่านี้จะมีอิทธิพลหรือเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้วผลที่เกิดตามมา
ของพฤติกรรมอาจจะจะเป็นบวกหรือลบก็ได้ ถ้าผลที่ตามมานั้นทำให้คนๆ นั้นแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำ
เดิมหรือทำให้ความถี่ของการแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น เรียกว่า การเสริมแรง (Reinforcement) ซึ่ง
อาจจะเป็นการเสริมแรงทางบวกหรือการเสริมแรงทางลบ แต่ถ้าผลที่ตามมานั้นทำให้การแสดง
พฤติกรรมน้อยลง เรียกว่า การลงโทษ (punishment) หรือ การหยุดการเสริมแรง (extinction) การ
ลงโทษจะมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นการให้สิ่งที่ไม่ชอบหรือให้สิ่งเร้าลบ และอีก
ลักษณะหนึ่งคือ การนำสิ่งที่คนๆ นั้นชอบหรือสิ่งเร้าบวกออกไป

ความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้แบบ classical conditioning กับแบบ operant
conditioning มี 2 ประเด็นสำคัญคือ

1) แหล่งของพฤติกรรม คือ แนวคิดของ classical มองว่า การเรียนรู้เกิดจากสิ่งเร้า
ภายนอก เช่นจากการทดลองของ Pavlov สุนัขน้ำลายไหลเนื่องจากการที่ผู้ทดลองทำให้เกิดขึ้น
ในขณะที่แนวคิดของ operant มองว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นจากสิ่งเร้าภายใน เช่น พฤติกรรมของหนู
ในการทดลองของ Skinner เกิดขึ้นจากที่หนูเป็นผู้ลงมือทำพฤติกรรมนั่นเอง โดยการกดกระดาน

2) สารของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ตามแนวคิดของ classical เกิดจากการนำสิ่ง
เร้า 2 สิ่งมาควบคู่ในเวลาเดียวกัน คือ ครั้งแรกนำสิ่งเร้าที่มีลักษณะเป็นกลางที่ต้องการให้เกิดการ
เรียนรู้ (CS- Conditioned stimulus) ตามด้วยสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการตอบสนองโดยอัตโนมัติ (UCS-
unconditioned stimulus) ซึ่งการนำสิ่งเร้าในเวลาเดียวกันนี้ จะทำให้คนเกิดการเรียนรู้ที่จะ
ตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ต้องการให้เรียนรู้ (CS) เช่นเดียวกับสิ่งเร้าที่มีการตอบสนองโดยอัตโนมัติ
(UCS) ส่วนการเรียนรู้แบบ operant เป็นการเรียนรู้ที่เป็นไปอย่างรู้ตัว ได้รับอิทธิพลจากผลที่เกิด
ตามมาของพฤติกรรม (consequence) ถ้าผลที่เกิดตามมาของพฤติกรรมทำให้ผู้เรียนเกิดความพึง
พอใจ ผู้เรียนก็จะแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น (reinforcement) แต่ถ้าผลที่ตามมาเป็นการลงโทษ ก็
ก่อให้เกิดความไม่พอใจ ทำให้การแสดงพฤติกรรมลดลง ดังนั้นจะเห็นว่า การเรียนรู้แบบ classical

จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นก่อน (CS ตามด้วย UCS) กับการตอบสนองในขณะที่ operant จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างการตอบสนองและผลที่เกิดตามมาของพฤติกรรม (consequence)

1.5 Clark L Hull Hull ได้พัฒนาวิสัยทัศน์ใหม่ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม โดยให้ความสำคัญต่อตัวแปรแทรกซ้อนที่เกิดขึ้นจากสิ่งเร้า (Stimulus) ที่มีผลต่ออินทรีย์วัตถุ (Organism) ซึ่งเป็นผลให้เกิดการตอบสนอง ทั้งนี้ผลของการตอบสนองนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของสิ่งเร้าและตัวของอินทรีย์วัตถุ เขาได้สรุปข้อคิดเห็นว่ามีตัวแปรแทรกซ้อนในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า (stimulus) กับการตอบสนอง (response) ตัวแปรแทรกซ้อนดังกล่าวเช่น สิ้นน้ำใจ การไตร่ตรอง การอบรมสั่งสอน เป็นต้น (Kearsley, 1994) ซึ่งความเข้มแข็งของนิสัยที่ถูกทำให้ลดลงได้ และความเข้มแข็งของแรงขับภายในซึ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ด้วยกับสองสามข้อยกเว้น กลุ่มพฤติกรรมนิยมได้นำสิ่งเร้า (stimulus) และการตอบสนอง (response) ในสัตว์มาเป็นฐานของการวิจัย ถึงแม้ว่าในบางการทดลองเล็กๆ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ ผลการวิจัยบ่อยครั้งนำไปสู่การพูดถึงเกี่ยวกับการเรียนรู้มนุษย์ ในทางตรงกันข้ามของการโอนถ่ายจากสัตว์ไปยังมนุษย์นี้ทำให้เกิดสงสัยขึ้น ตั้งแต่การวิจัยไม่ได้ให้การรับรองถึงการที่มนุษย์เป็นผู้กระทำ ตัวอย่างเช่น Watson ให้ข้อสังเกตว่า กระบวนการทางพุทธิพิสัยคือส่วนที่เป็นโครงสร้างของการแสดงออกมาของพฤติกรรม แต่นี่เป็นเรื่องยากที่จะยอมรับ หากเราจะพิจารณาด้วยเหตุผลทางการคำนวณหรือทางปรัชญา และเป็นการยากเช่นกันที่จะยอมรับว่า ลักษณะเฉพาะของมนุษย์เป็นความเข้าใจผิดภายในกระบวนการคิด ซึ่งมีผลต่อกระบวนการคิดที่มีนัยสำคัญมากกว่าโครงสร้างของการแสดงออกของพฤติกรรม (Jarvis, Holford and Griffin, 2003:27)

การทดลองสำคัญของ Hull คือการทดลองโดยฝึกหนูให้กดคัน โดยแบ่งหนูเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มอดอาหาร 24 ชั่วโมง และแต่ละกลุ่มมีแบบแผนในการเสริมแรงแบบตายตัวต่างกัน บางกลุ่มกดคัน 5 ครั้ง จึงได้อาหาร ไปจนถึงกลุ่มที่กด 90 ครั้ง จึงจะได้อาหารและอีกพวกหนึ่งทดลองแบบเดียวกันแต่อดอาหารเพียง 3 ชั่วโมง ผลปรากฏว่า ยิ่งอดอาหารมาก คือมีแรงขับมาก จะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเข้มของนิสัย กล่าวคือ จะทำให้การเชื่อมโยงระหว่างอวัยวะสัมผัส (receptor) กับอวัยวะแสดงออก (effector) เข้มแข็งขึ้น ดังนั้นเมื่อหนูหิวมาก จึงมีพฤติกรรมกดคันเร็วขึ้น

2.6 Albert Bandura หลังจากที่แนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมพบข้อเสนองานของ operant conditioning มีข้อจำกัดในการอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ และมีหลายๆ การอธิบายภาพของการเรียนรู้มักจะนำเอากระบวนการทางพุทธินิยมมาใช้ประกอบด้วยเสมอ เช่น

ความคาดหวัง การคิด และความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง ตัวอย่างที่ดีที่สุดของการขยายภาพนี้คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Bandura (1986,1997) ซึ่งเขาเชื่อว่า ธรรมเนียมประเพณีของการนำเสนอภาพการเรียนรู้ของพฤติกรรมนิยมยังขาดความแม่นยำ และยังไม่สมบูรณ์ พวกเขาเอาไปเฉพาะบางส่วนของคำอธิบายของการเรียนรู้ และมองข้ามส่วนสำคัญพื้นฐานไป โดยเฉพาะอิทธิพลของสังคมที่มีผลต่อการเรียนรู้ (woolfolk.1998: 225)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura เป็นผลของความเจริญเติบโตของทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมแบบอนุรักษ์ ซึ่งยอมรับส่วนใหญ่ของหลักการของทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม แต่มุ่งสนใจที่ระดับผลกระทบของพฤติกรรมและกระบวนการของสมองภายในสนใจผลของการคิดในการแสดงและการแสดงของการคิด (Bandura, 1986 quote in Slavin, 2003:159)

Bandura ได้แยกแยะระหว่าง the acquisition of knowledge (การเรียนรู้) กับ the observable performance based on that knowledge (พฤติกรรม) ซึ่ง Bandura ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า เราอาจจะรู้มากกว่าในสิ่งที่เราเห็น นักเรียนอาจเกิดการเรียนรู้ว่าอย่างไรที่จะทำให้ง่าย แต่ผลการทดสอบที่ไม่ดีอาจจะเนื่องจากพวกเขามีความกังวล ไม่สบาย หรืออ่านใจที่ยึด ก็เป็นไปได้ บางทีการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว มันอาจจะไม่ถูกแสดงออกมาจนกว่าจะเกิดสถานการณ์ที่สอดคล้องขึ้น หรือมีการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมขึ้น ดังนั้นในทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม จึงให้ความสำคัญทั้งปัจจัยภายในและภายนอก เหตุการณ์แวดล้อม ปัจจัยส่วนบุคคล (ความเชื่อ ความหวัง ทศนคติ และความรู้) สิ่งแวดล้อม (ทรัพยากร ผลที่จะตามมาของการกระทำ การจัดแต่งทางกายภาพ) และพฤติกรรม (การแสดงส่วนบุคคล การเลือก กริยาการกระทำต่าง) ทั้งหมดมีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลระหว่างกัน ซึ่ง Bandura เรียกผลกระทบระหว่างกันนี้ว่า “reciprocal determinism” (Woolfolk, 1998: 225)

Bandura ได้แบ่งอีกสองคุณลักษณะพิเศษ คือ ระหว่าง enactive learning กับ vicarious learning ซึ่งมีความแตกต่างกัน คือ enactive learning เป็นการเรียนรู้โดยการทำและมีประสบการณ์กับผลของการกระทำของเขา (learning by doing and experiencing the consequence of your actions) ซึ่งดูเหมือนกับแนวคิดของ operant conditioning ทั้งหมด แต่ความจริงไม่ใช่ เนื่องจากมีความต่างกันที่มีการกระทำอันเนื่องมาจากด้วยผลของการกระทำ ส่วน vicarious learning คือการเรียนรู้โดยการสังเกต Bandura เชื่อว่า ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมแบบดั้งเดิมมองข้ามผลกระทบสำคัญของตัวแบบ (modeling) และการเลียนแบบซึ่งสามารถเกิดขึ้นในการ

เรียนรู้ได้ คนและสัตว์สามารถเรียนรู้แบบเฉยๆ โดยการสังเกตผู้อื่นเรียนรู้ได้ และความจริงนี้คือความท้าทายของแนวคิดพฤติกรรมนิยมที่ว่า ปัจจัยทางด้านพุทธินิยมไม่มีผลต่อการอธิบายการเรียนรู้ เพราะหากคนสามารถเรียนรู้ด้วยการสังเกต พวกเขาจะต้องเจาะจงความสนใจของพวกเขา สร้างภาพ จดจำ วิเคราะห์และสร้างทางเลือกภายหลังจากการเรียนรู้ (Woolfolk, 1998: 225)

Bandura ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัย 4 ประการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้วยสังเกต คือ (Slavin, 2003: 159-160)

1. ความสนใจ (Attention) ส่วนแรกสุดที่เกิดขึ้นของการเรียนรู้ด้วยการสังเกตคือ การแสดงความสนใจต่อแบบ โดยทั่วไปนักเรียนจะให้ความสนใจต่อแบบที่มีบทบาทที่น่าสนใจ มีความสำเร็จ หรือเป็นที่นิยม ซึ่งนักเรียนจะลอกเลียนแบบการแต่งกาย ทรงผมและอื่นๆ ในห้องเรียน ครูได้เปรียบในการดึงความสนใจของนักเรียนจากการนำเสนอที่ชัดเจนและกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ การเล่านิทานหรือสร้างความประหลาดใจ และการจูงใจนักเรียนอื่นๆ

2. การจดจำ (Retention) เมื่อครูสามารถสร้างความสนใจของนักเรียนได้แล้ว ก็จะเป็นเวลาของการสร้างแบบทางพฤติกรรมที่ต้องการให้นักเรียนนำไปเป็นแบบอย่างและลอกเลียนแบบ โดยให้นักเรียนฝึกหัดทดลองทำ ตัวอย่างเช่น ครูอาจแสดงการเขียนสคริปต์หนึ่ง จากนั้นนักเรียนก็จะเลียนแบบครูโดยการทดลองเขียนสคริปต์ด้วยตัวของเขาเอง

3. การแสดงเหมือนตัวแบบ (reproduction) ตลอดเวลาของการแสดงเหมือนตัวแบบ นักเรียนจะพยายามจับคู่พฤติกรรมของเขากับตัวแบบ ในห้องเรียน การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนจะทำในขั้นตอนนี้ ตัวอย่างเช่น ภายหลังจากการดูสคริปต์และการฝึกเขียนหลายๆ ครั้งแล้ว ก็ลองตรวจสอบดูว่า นักเรียนสามารถเขียนได้แล้วหรือไม่

4. แรงจูงใจ (Motivation) สุดท้ายของขั้นตอนการเรียนรู้แบบสังเกตคือการสร้างแรงจูงใจ นักเรียนจะเลียนแบบตัวแบบ เพราะพวกเขาเชื่อว่า การกระทำนั้นนำมาซึ่งการเพิ่มพูนการเสริมแรงในห้องเรียน การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้แบบสังเกตคือการชมเชย หรือการให้เกรด เป็นเครื่องมือของการตามแบบอย่างครู

2. กลุ่มพุทธินิยม

กลุ่มพุทธินิยมเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงปลายศตวรรษ แต่ถูกลดบทบาทไปโดยกลุ่มพฤติกรรมนิยมในช่วงต้นศตวรรษนี้ และในขณะนี้กลุ่มนี้ก็กลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง โดยเป็นเรื่องที่น่าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในหัวของเรา อย่างเช่นสิ่งที่เราเรียนรู้ นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ทำให้เกิดความ

ชัดเจนเกี่ยวกับกิจกรรมของนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสารสนเทศ และตำแหน่งของภารกิจการเรียนรู้ ตลอดจนความพยายามของนักเรียนในการจัดองค์ประกอบของสิ่งเหล่านั้น การจัดเก็บ การหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล การเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่า กระบวนการทางพุทธิพิสัยให้ความสำคัญกับการกระบวนการจัดการข้อมูลสารสนเทศว่าเป็นอย่างไร

นักทฤษฎีที่สำคัญของกลุ่มพุทธินิยมประกอบด้วย 5 ทฤษฎี คือ Gestalt, Jerome S. Bruner, David Ausubel, Robert Gagne' และทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ (information processing theory) ซึ่งแต่ละทฤษฎีก็มีภาพลักษณ์ของแนวคิดที่แตกต่างกัน เพียงแต่มีความสอดคล้องกันในประเด็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของผู้คนว่าเป็นอย่างไร (Robertson, 1968)

2.1 Gestalt แนวคิดของกลุ่มที่เรียกว่า Gestalt ได้ถือกำเนิดขึ้นที่เยอรมัน โดยมีนักจิตวิทยาที่ชื่อว่า Wertheimer, M. เป็นคนแรกที่นำเสนอหลักการของทฤษฎี Gestalt ในปี 1912 และนับเป็นจุดกระตุ้นให้นักจิตวิทยาชาวเยอรมันให้ความสนใจมากยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา ทฤษฎี Gestalt ไม่ได้เป็นเพียงทฤษฎีทางด้านความเข้าใจเท่านั้น ถึงแม้ว่าการทดลองในเบื้องต้นจะเป็นการทดลองเกี่ยวกับความเข้าใจ แต่ทั้งนี้ผลที่ได้จากการทดลองนั้นส่งผลต่อความรู้ทางด้านจิตวิทยาด้วย นอกจากนี้ Wertheimer แล้ว ยังมีนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้อีก เช่น Kurt Koffa, Wolfgang Köhler, Kurt Lewin

คำว่า Gestalt หมายถึง แบบแผนหรือภาพรวม โดยนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับส่วนรวมหรือผลรวมมากกว่าส่วนย่อย ในการศึกษาวิจัยพบว่าการรับรู้ของคนเรามักจะรับรู้ส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย ในการเรียนรู้และการแก้ปัญหาที่เช่นเดียวกัน คนเรามักจะเรียนอะไรได้เข้าใจก็ต้องศึกษาภาพรวมก่อน หลังจากนั้นจึงพิจารณารายละเอียดปลีกย่อยจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นได้ชัดเจนขึ้น (Dahl, 2002)

การทดลองของกลุ่มการเรียนรู้ด้วยการหยั่งรู้ ผลการทดลองสรุปได้ว่า โดยปกติแล้วคนเราจะมีวิธีการเรียนรู้และการแก้ปัญหา โดยอาศัยความคิดและประสบการณ์เดิมมากกว่ากาลองผิดลองถูก เมื่อสามารถแก้ปัญหาในลักษณะนั้นได้แล้ว เมื่อเผชิญกับปัญหาที่คล้ายคลึงกันก็สามารถแก้ปัญหาได้ทันที ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นได้เพราะมนุษย์สามารถจัดแบบ (Pattern) ของความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม หลักการรับรู้ของมนุษย์เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเรียนรู้มีผลให้นักศึกษานำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมาก ทั้งนี้เพราะการรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้

การรับรู้ของมนุษย์มีลักษณะเป็นอัตนัย (Subjective) และเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย กฎการรับรู้ที่สำคัญมี 4 ข้อ ดังนี้ (Dahl, 2002)

1. กฎแห่งความใกล้ชิด (Proximity) สิ่งเร้าที่อยู่ใกล้กัน มักจะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน
2. กฎแห่งความคล้าย (Similarity) สิ่งเร้าที่มองดูคล้ายกันจะถูกจัดว่าเป็นพวกเดียวกัน
3. กฎแห่งความสมบูรณ์ (Closure) สิ่งเร้าที่มีบางส่วนบกพร่องไปคนเราจะรับรู้โดยเติมส่วนที่ขาดหายไปให้เป็นภาพหรือเป็นเรื่องที่สมบูรณ์
4. กฎแห่งการต่อเนื่อง (Continuity) สิ่งเร้าที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างดี จะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

เพื่อให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของกลุ่ม Gestalt มากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาแนวคิดของนักวิจัยในกลุ่มนี้เป็นการเฉพาะ 2 ท่านคือ Köhler และ Lewin ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 Wolfgang Köhler เป็นนักจิตวิทยาชาวเยอรมัน มีอายุอยู่ในช่วงปี 1887-1967 Köhler ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการหยั่งรู้ (insight) ในช่วงปี 1920 โดยทดลองกับลิงชิมแปนซี ชื่อ “สุลต่าน” เขาได้จับลิงใส่ไว้ในกรง ซึ่งมีสิ่งของหลายอย่าง รวมทั้งไม้ท่อนสั้นๆ ซึ่งลิงจะใช้เชื่อมสิ่งต่างๆ เมื่อมันซีก็เคยเดินไปหยิบ วันหนึ่ง Köhler วางกล้วยหอมและไม้ท่อนยาวไว้ในกรง ซึ่งของทั้งสองอย่างนี้อยู่ไกลเกินกว่าลิงจะเอื้อมถึง Köhler ได้จัดให้ไม้ที่อยู่ใกล้ตัวลิงกว่ากล้วยครั้งแรกลิงพยายามใช้ไม้สั้นที่อยู่ในกรงเชื่อมกล้วย เมื่อเชื่อมไม่ได้ มันแสดงอาการโกรธและโยนไม้ทิ้งและไปนั่งอยู่อีกมุมหนึ่ง ขณะนั้นมันสังเกตเห็นไม้ 2 อันและกล้วย ซึ่งวางอยู่ในแนวเดียวกัน มันกระโดดขึ้นคว้าไม้สั้นเชื่อมไม้ยาว และใช้ไม้ยาวเชื่อมกล้วย การที่ Köhler จัดให้มีการทดลองชนิดนี้เพราะเขาต้องการจะแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับการจัดแบบแผนการคิดใหม่ ซึ่งเคยมีประสบการณ์ในการใช้ไม้เชื่อมสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในกรง เมื่อมาพบสิ่งแวดล้อมใหม่ ลิงสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เดิมมาแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้ คือ ใช้ไม้สั้นเชื่อมไม้ยาวและใช้ไม้ยาวเชื่อมกล้วย นอกจากการทดลองกับลิงแล้ว Köhler ยังได้ทำการทดลองกับไก่ด้วย ด้วยการฝึกให้มีการจิกกินในบอร์ดสีต่างๆ แต่ให้ความสำคัญน้อยกว่าการทดลองกับลิง (Dahl, 2002)

จากการค้นพบนี้ทำให้กลุ่ม field theorist สรุปว่า สิ่งสำคัญในการเรียนรู้ คือ “การรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เก่าและใหม่” สุลต่านมิได้แก้ปัญหาโดยการวางเงื่อนไข หรือการลองผิดลองถูก แต่แก้ปัญหาโดยการที่มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างไม้ 2 อันกับกล้วย กลุ่มนี้เน้นว่าการเรียนรู้จะต้องอาศัยประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับปัญหาใหม่และการที่

คนเกิด insight เกิดความคิดที่จะแก้ปัญหาได้นั้น เนื่องจากการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับประสบการณ์เดิม

2.1.2 Kurt Lewin เป็นบุคคลสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม Gestalt มาสู่ Cognitive-field theory เป็นผู้เริ่มใช้คำว่า “field theory” เป็นคนแรก ซึ่งมีโน้ตทัศน์ทางฟิสิกส์ที่เกี่ยวกับ field of force ดังนั้น Lewin จึงมองการแสดงพฤติกรรมของคนออกมาในลักษณะที่เป็นแรงซึ่งมีพลังและมีทิศทาง สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการจะมีพลังเป็นบวก สิ่งใดอยู่นอกเหนือความสนใจจะมีพลังเป็นลบ เขาเป็นผู้ที่ทำให้เกิดมโนทัศน์ของ “Life space” ซึ่งได้ให้คำจำกัดความว่า “ในการทำความเข้าใจในพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และในเวลาใดเวลาหนึ่ง เราต้องรู้ทุกๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนๆ นั้น เพราะคนจะแสดงพฤติกรรมตามสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง ตามสิ่งที่ตนเอง “รับรู้” (สิ่งแวดล้อมมีอยู่ 2 ชนิดคือ (1) physical environment (objective world) เป็นสิ่งแวดล้อมของบุคคล วัตถุสิ่งของตามตามสภาพที่เป็นจริง (2) psychological environment เป็นสิ่งแวดล้อมตามที่เรารับรู้ อาจจะไม่ได้อยู่จริงตามสภาพความเป็นจริง บุคคลแต่ละคนจะมีโลกของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็น psychological environment เป็นโลกซึ่งเกิดจากการรับรู้ตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะแตกต่างจากสภาพที่มีอยู่จริง ซึ่งโลกอันนี้หมายถึง life space ของแต่ละบุคคลนั่นเอง ดังนั้นแต่ละคนย่อมมี life space เฉพาะตัว เช่น life space ของเด็กในห้องเรียน ถ้ามีเด็กนักเรียนอยู่ 30 คน ก็จะมี life space ซึ่งต่างๆ กัน เด็กบางคนซึ่งสนใจตั้งใจฟังครูสอนตลอดเวลาใน life space ของเขาขณะนั้น เวลานั้นก็จะมีเฉพาะตัวเขาและครู ส่วนเด็กบางคนที่ไม่สนใจฟังครูบ้างบางเวลา และในขณะเดียวกันก็สนใจเพื่อนข้างๆ และสิ่งของต่างๆ ภายในห้อง ดังนั้น life space ของเขาจะประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมา ส่วนเด็กบางคนไม่ได้ตั้งใจฟังครู แต่กลับไปนึกถึงของเล่นชิ้นใหม่ที่บ้าน ดังนั้นใน life space ของเขาจะไม่มีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับห้องเรียนเลย จะมีเพียงตัวเขากับของเล่นเท่านั้น

2.2 Jerome S. Bruner Bruner เกิดที่เมืองนิวยอร์กและสำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดทำจากมหาวิทยาลัยดุคและมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เขาทำงานเป็นนักจิตวิทยาสำรวจการความคิดเห็นเกี่ยวกับโฆษณาสาธารณะและทัศนคติของสังคมต่อกองทัพสหรัฐ หลังสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอก เขาได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะและได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ทางด้านจิตวิทยา และเป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาศัญญาศึกษา (The Center for Cognitive Studies) (Griff, 2001)

Bruner เป็นที่รู้จักและมีอิทธิพลต่อกลุ่มนักจิตวิทยาในช่วงศตวรรษที่ 20 เขาเป็นคนสำคัญในกลุ่มที่เรียกว่า “cognitive revolution” งานเขียนสำคัญของ Bruner คือ The Process of

Education และ Towards a Theory of Instruction ซึ่งถูกอ่านในวงกว้างและกลายเป็นหนังสือคลาสสิกในปัจจุบัน และในกลางปี 1960 เขาได้นำเสนอหน่วยการสอนวิชาสังคมศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นถึงโครงสร้าง คือเรื่อง Man: A course of study (MACOS) ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร เมื่อไม่นานมานี้ Bruner ให้ความสำคัญต่อการปฏิวัติทางปัญญา (cognitive revolution) และมองไปยังจิตวิทยาทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการนำเอาบัญชีเฉพาะทางการมีส่วนร่วมของประวัติศาสตร์และบริบททางสังคม ในปี 1996 เขาได้มีหนังสือที่ชื่อว่า The Culture of Education ซึ่งเป็นงานเขียนที่ให้เหตุผลสนับสนุนการให้ความสำคัญต่อโรงเรียน (หรือการศึกษามากกว่าปกติ) อย่งไรคือมโนทัศน์ของการศึกษา ซึ่งเขาได้เขียนไว้ว่า “เรามีความเข้าใจสุดท้ายว่า คือฟังก์ชันหนึ่งของวัฒนธรรมและเป็นเป้าหมายของมัน การยอมรับและอย่างอื่น” (Smith, 2002)

Bruner ได้พัฒนาทฤษฎีการค้นพบสำหรับการเรียนรู้ (Discovery theory of Learning) ซึ่งเขาได้ให้การจำกัดความว่า การบรรลุซึ่งความรู้สำหรับสิ่งหนึ่งโดยการใช้ความรู้สึก Bruner ยืนยันว่า การปฏิบัติที่แท้จริงของการค้นพบไม่ใช่เหตุการณ์ที่ขาดทิศทาง แต่มันจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การค้นพบตามที่คาดหวังไว้ที่มีกฎเกณฑ์แน่นอน และมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เขาให้การรับรองว่า การแก้ไขปัญหาค้นพบกับการมีโครงสร้างของกลยุทธ์การค้นหานั้นคือส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ด้วยการค้นพบ รากฐานของการสร้างสรรคความรู้ (constructivism) คือหลักฐานของทฤษฎีการค้นพบ (Griff, 2001) Bruner ให้เหตุผลว่า ครูจำเป็นต้องสอนให้นักเรียนเห็นถึงโครงสร้างของวิชา (the structure of subjects) เขาสนับสนุนให้มีการแนะนำกระบวนการจริงๆ ที่นักเรียนจะต้องมีส่วนร่วม เช่น เมื่อสอนวิชาประวัติศาสตร์ นักเรียนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการไต่สวนประวัติศาสตร์ที่แท้จริง ศึกษาในหลักฐานต่างๆ ของประวัติศาสตร์ แล้วนำมาสู่การบันทึกข้อมูลต่างๆ แล้วไปสู่การหาคำตอบทางประวัติศาสตร์

Bruner (1966 Quote in Kearsley, 1994) ได้เสนอว่า ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนจะต้องประกอบด้วย 4 หลักเกณฑ์สำคัญคือ 1) การมีใจโน้มเอียงไปยังการเรียนรู้ 2) สร้างโครงสร้าง (Structure) ให้กับองค์ความรู้ที่จะสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจได้เร็วขึ้น 3) จัดวัสดุอุปกรณ์ในการนำเสนอที่มีผลกระทบมากที่สุด และ 4) ความเป็นธรรมชาติและความรวดเร็วในการเสริมแรงและการลงโทษ วิธีการที่ดีในการสร้างโครงสร้างความรู้ คือ ควรสรุปให้ง่าย สร้างการสอนใหม่ เพิ่มข้อมูลสารสนเทศที่จับต้องได้

สามขั้นตอนของการพัฒนาสติปัญญาตามทฤษฎีของ Bruner คือ (Griff, 2001) 1) Enactive ที่ซึ่งบุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับโลกผ่านวัตถุ 2) Iconic ที่ซึ่งการเรียนรู้เกิดจากการใช้

แบบอย่างและรูปภาพ และ 3) Symbolic ที่ซึ่งพรรณนาความสามารถในการคิดในส่วนที่เป็นนามธรรม

2.3 David Ausubel Ausubel เป็นผู้ตั้งทฤษฎี A theory of meaningful verbal learning หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า A Theory of Subsumption (การบอกหลักเกณฑ์) โดยอธิบายว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ ถ้าในการเรียนรู้สิ่งใหม่นั้น ผู้เรียนเคยมีพื้นฐานซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับความรู้ใหม่ได้ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่นั้นมีความหมาย แต่ถ้าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สิ่งใหม่โดยที่ไม่เคยมีพื้นฐานมาก่อน เป็นชนิดที่ใหม่จริงๆ ไม่เกี่ยวข้องกับความรู้เดิมเลย Ausubel เรียกการเรียนรู้ชนิดนี้ว่า การเรียนรู้แบบท่องจำ เพราะผู้เรียนได้แต่จำโดยไม่รู้ความหมาย

งานเขียนของ Ausubel ไม่ได้ทำให้ความโดดเด่นของ Bruner ลดลง แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากเขาได้พัฒนาทฤษฎีจำนวนมากจากกระบวนการวิจัยในสายหลักของกลุ่มจิตวิทยาพุทธินิยม ทำให้สามารถสานต่อไปยังกลุ่มทฤษฎีทางด้านกระบวนการสารสนเทศ (information processing theory) ได้อีก (Robertson, 1968)

Ausubel เป็นผู้ที่ทำให้ทฤษฎีปัญญานิยมก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง โดยที่มีความแตกต่างจาก Bruner ซึ่งเขาเห็นว่าการเรียนที่จะช่วยให้เด็กแก้ไขปัญหานั้นคือใช้วิธีการสอนที่เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาโดยตรง (expository teaching) เช่น การสอนแบบอธิบาย บรรยาย การเรียนรู้แบบการรับโดยตรง (reception learning) แทนที่จะเป็นเรียนรู้แบบสืบค้น (discovery learning)

2.4 Robert Gagne Gagne' ได้นำทฤษฎีจิตวิทยาการกลุ่มพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยมมาสู่การจัดการเรียนการสอน ในยุคต้นของการเป็นนักจิตวิทยาการจัดการเรียนการสอนได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการแก้ปัญหาในการจัดการฝึกอบรมสำหรับบุคลากร เขาให้ความสำคัญในรายละเอียดต่อทักษะและความรู้ที่จำเป็นสำหรับบางคนเพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้ ในแต่ละงานก็มีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นที่สุดสำหรับผู้เรียนเป็นรายบุคคลสำหรับการฝึกอบรมเพื่อการปฏิบัติงาน Gagne' ได้นำเสนอภารกิจ 9 ขั้นเพื่อการพัฒนาผู้เรียน คือ 1) ขั้นการสร้างความตั้งใจ (gaining attention) 2) ขั้นการแจ้งวัตถุประสงค์แก่ผู้เรียน (informing the learner of the objective) 3) ขั้นส่งเสริมให้ระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนมา (stimulating recall of prerequisite learning) 4) ขั้นการเสนอสิ่งเร้าเพื่อการเรียนใหม่ (presenting new material) 5) ขั้นการให้คำแนะนำช่วยเหลือในการเรียน (providing learning guidance) 6) ขั้นให้ผู้เรียนได้มีการแสดงออก (eliciting performance) 7) ขั้นการให้ข้อมูลย้อนกลับ (providing feedback about correctness) 8) ขั้นการประเมินผล (assessing performance) และ 9) ขั้นระดับความคงทนในเรื่องที่เรียนและการถ่ายโยง (enhancing retention and recall)

นอกจากนี้เขายังได้เสนอแนะไว้ว่า การเรียนรู้เปรียบเสมือนกระบวนการสร้างสิ่งก่อสร้าง ซึ่งจะต้องใช้ทักษะที่เป็นขั้นตอนและมีความซับซ้อน และเขายังได้จัดกลุ่มการเรียนรู้ออกเป็น 5 กลุ่มหลัก ได้แก่ ข่าวสารจากคำพูด (Verbal information), ลักษณะด้านสติปัญญา (Intellectual skills), กลยุทธ์ทางความคิด (Cognitive strategies), ทักษะทางกลไก (Motor skills) และ เจตคติ (Attitudes) (Robertson, 1968)

2.5 Jean Piaget Piaget เป็นนักจิตวิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์ เกิด ณ เมือง Neuchatel ในปี 1896 Piaget เป็นคนชักนำกระบวนการวิจัยแนวธรรมชาติ (naturalistic research) มาใช้เพื่อหาข้อค้นพบที่มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นในด้านผลกระทบที่มีต่อพัฒนาการของเด็ก Piaget ได้เรียกกรอบการวิจัยแบบธรรมชาติๆ ของเขาว่า "genetic epistemology" เพราะเขามีความสนใจมาตั้งแต่ดั้งเดิมว่าถึงคำถามที่ว่า การพัฒนาความรู้ในตัวของมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร Piaget มีพื้นฐานจากความรู้ทางด้านชีววิทยาและปรัชญา ซึ่งจะพบว่าความรู้ทั้งสองนี้มีอิทธิพลต่อทฤษฎีและการทดลองของเขาเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก (Kearsley, 1994)

มโนทัศน์ของโครงสร้างทางปัญญา (cognitive structure) เป็นศูนย์กลางของทฤษฎีของ Piaget โครงสร้างทางปัญญาคือแบบแผนของจิตวิทยาและการทำงานของสมองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเขาว่าปัญญา (Kearsley, 1994) Piaget ได้เขียนผลงานของเขาครั้งแรกในช่วงครึ่งศตวรรษที่ 20 เขาจดจ่ออยู่กับการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กที่เป็นเด็กและในนั้นก็มียุคสาวของเขาอยู่ด้วย ซึ่งการศึกษานี้มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง คือ นี่เป็นการทดลองเชิงลึก แต่มีจุดอ่อนในส่วนของการศึกษานี้เป็นเพียงกรณีศึกษากลุ่มเล็กๆ และไม่สามารถอ้างอิงส่วนใหญ่อะไรก็ตามงานของเขามีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาหลายปี (Jarvis, Holford and Griffin, 2003: 32)

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget มีสาระสำคัญว่า พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากกระบวนการต่างๆ ของสมอง ซึ่งพัฒนาการทางสติปัญญาสามารถแบ่งออกเป็นช่วงได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 ขั้นการพัฒนาทางสติปัญญาของ Piaget (Jarvis, Holford and Griffin, 2003: 33)

ช่วง	อายุ(ปี)	บุคลิกลักษณะ
Sensori-motor (ขั้นรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส)	0-2	ทารกเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างตัวเองกับวัตถุในโลกภายนอก
Pre-operational thought (ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด)	2-4	เด็กจะยึดตัวเองเป็นหลัก แต่มีการจัดประเภทวัตถุด้วยลักษณะเด่นที่สำคัญ
Intuitive (ขั้นการคิดด้วยความเข้าใจของตนเอง)	4-7	เด็กคิดเกี่ยวกับช่องทางในการจัดประเภท แต่อาจจะยังไม่สามารถตั้งตัวสำหรับการจัดประเภท
Concrete operations (ขั้นการคิดแบบรูปธรรม)	7-11	เด็กสามารถใช้หลักตรรกะ มีการคิดแบบย้อนกลับ จัดประเภทและความต่อเนื่อง
Formal operations (ขั้นการคิดแบบนามธรรม)	11-15	ขั้นของการทดลอง สิ่งที่เป็นนามธรรม การให้คำนิยาม

หลักการสำคัญในการนำทฤษฎีของ Piaget ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 4 ประการ คือ (Kearsley, 1994)

- 1) เด็กในแต่ละขั้นจะต้องมีการเตรียมการให้คำชี้แจงแนะนำที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญา
- 2) พัฒนาการทางสติปัญญาจะต้องได้รับการอำนวยความสะดวกโดยกิจกรรมหรือสถานการณ์ในส่วนที่เป็นความขัดแย้งของผู้เรียนและประการที่จำเป็นจะต้องได้รับการปรับปรุง
- 3) อุปกรณ์การเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆ จะต้องนำไปสู่ความเหมาะสมกับระดับทักษะและสมองของเด็กในแต่ละช่วงอายุ
- 4) รูปแบบการสอนจะต้องเน้นให้ผู้นำผู้เรียนไปสู่การทำกิจกรรมที่คล่องแคล่วและท้าทาย

2.6 Lev Vygotsky Vygotsky เริ่มเส้นทางวิชาของเขาด้วยกับปริญญาทางด้านกฎหมายจากมหาวิทยาลัยมอสโคว์ในปี 1917 การศึกษาของเขาประกอบด้วยสาขาปรัชญา จิตวิทยาและวรรณกรรม เส้นทางชีวิตของเขาเปลี่ยนไปเมื่อถูกเชิญไปร่วมงานกับสถาบันทางจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยมอสโคว์ภายหลังจากที่เขาส่งบทความอันเฉียบแหลมของเขาไปยัง the Russian

Psycho-neurological Congress ในปี 1924 และผลงานของเขาถูกห้ามด้วยเหตุผลทางการปกครองจนกระทั่งในปี 1950 Vygotsky พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางปัญญา เขาพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของเชอร์บีนัว โดยเฉพาะเจาะจงไปยังกระบวนการในการพัฒนา เขาเชื่อว่า การพัฒนารายบุคคลจะไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจหากปราศจากการนำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม บริบททางวัฒนธรรมเข้าร่วมด้วย (Robertson, 1968)

Vygotsky อยู่ในยุคเดียวกับ Piaget และเขาก็เป็นผู้ที่มีบทบาทในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาทางจิตวิทยาด้วยเช่นกัน ผลงานที่สำคัญคือ ธรรมชาติของวัฒนธรรมสังคมต่อการเรียนรู้ซึ่งปรากฏในงานเขียนของเขาในหัวข้อที่ชื่อว่า a zone of proximal development (Robertson, 1968)

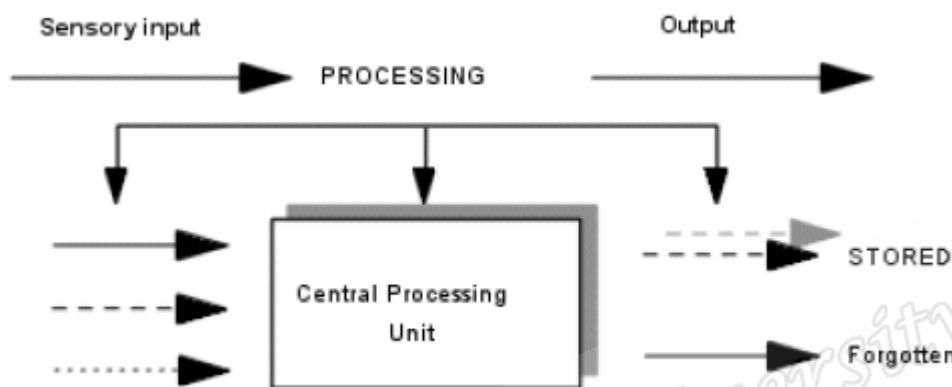
กรอบแนวคิดทฤษฎีของ Vygotsky คือ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางสติปัญญา Vygotsky กล่าวว่า ทุกปัจจัยการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมของเด็กมีผลเป็นสองเท่า อันดับแรกคือ ในระดับสังคมและระดับบุคคล อีกอันดับหนึ่งคือ ในระหว่างประชาชน (interpsychological) และภายในตัวของเด็กเอง (intrapsychological) การประยุกต์นี้มีค่าเท่าเทียมกันในการให้ความสนใจอย่างสมัครใจ ในหน่วยความจำทางตรรกและไปยังการจัดรูปแบบของมโนทัศน์ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลไปยังการมีมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แท้จริง (Vygotsky, 1978 Quote in Kearsley, 1994)

กรอบแนวคิดประการที่สองสำหรับทฤษฎีของ Vygotsky คือ ศักยภาพของการพัฒนาทางด้านสติปัญญานั้นขึ้นอยู่กับ zone of proximal development (ZPD) ได้แก่ ระดับของความสำเร็จของการพัฒนาจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกับพฤติกรรมทางสังคม การพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบของ ZPD จึงขึ้นอยู่กับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เต็มรูปแบบ ขอบเขตของทักษะสามารถพัฒนาได้โดยการแนะนำจากการชี้แนะของผู้ใหญ่ โดยส่วนใหญ่แล้วทฤษฎี cognitive development ของ Vygotsky ถูกนำไปใช้ในบริบทที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาของเด็ก (Kearsley, 1994)

2.7 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ (Information Processing Theory)

ทฤษฎีนี้ได้ถูกพัฒนาจากกลุ่มพุทธินิยมในช่วงปลายปี 1950 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการพัฒนาเทคโนโลยี ซึ่งทำให้คอมพิวเตอร์สามารถจัดการกับข้อมูลจำนวนมากได้ โดยนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ให้ความสนใจกับการนำเอาการทำงานของคอมพิวเตอร์มาเป็นแบบกับกระบวนการคิดของมนุษย์ ใน

การจัดการข้อมูล การปฏิบัติการเอาใจใส่ต่อข้อมูล การเข้าใจและการจำ ทั้งนี้พบว่าการทำงานของคอมพิวเตอร์มีความคล้ายคลึงกับการทำงานของคน (McGriff, 2001)

รูปที่ 6 ภาพแสดงขั้นตอนการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ
(ที่มา: McGriff, 2001)

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่า ทฤษฎีการประมวลข้อมูลเป็นแนวคิดทางการเรียนรู้ที่เปรียบเทียบความคิดของมนุษย์กับกระบวนการประมวลข้อมูลของคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์มีการรับข้อมูลจากแป้นพิมพ์ แสแกนเนอร์ หรืออื่นๆ มนุษย์ก็มีกลไกในการรับข้อมูลจากช่องทางต่างๆ เช่น หู หรือประสาทสัมผัสอื่นๆ ในขณะที่คอมพิวเตอร์จำเป็นต้องมีกระบวนการในการจัดการ (process) ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งสมองของคอมพิวเตอร์ก็คือ หน่วยประมวลผลกลาง (Central Processing Unit: CPU) ในขณะที่มีการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูล มนุษย์ก็มีกลไกในการจัดเก็บชั่วคราวเช่นเดียวกับคอมพิวเตอร์ในส่วนที่เรียกว่า working memory และในขณะที่คอมพิวเตอร์ทำการจัดเก็บข้อมูลในฮาร์ดดิสค์ มนุษย์ก็จัดเก็บข้อมูลลงใน Long-term memory สำหรับคอมพิวเตอร์เมื่อมีการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลแล้วก็จะมีการแสดงออกมาในวิธีการต่างๆ เช่น แสดงที่หน้าจอคอมพิวเตอร์ ซึ่งก็เช่นเดียวกับคนที่แสดงผลออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น การยิ้ม การเดิน การคุย เป็นต้น และจากรูปข้างต้น มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า หน่วยความจำมี 3 ประเภท คือ 1) sensory memory เป็นส่วนของความจำที่รับความรู้สึก 2) Short-term memory (STM) หรือที่รู้จักกันว่า เป็น working memory เป็นส่วนของความจำสำหรับข้อมูลสารสนเทศใหม่ซึ่งจะยึดไว้เพียงชั่วคราว จนกว่ามันจะเลือนหายไป หรือถูกนำไปไว้ที่ Long-term memory 3) Long-term memory (LTM). เป็นส่วนของความจำซึ่งไม่จำกัดความจุและสามารถจัดเก็บข้อมูลได้อย่างไม่จำกัดเวลา (Griff, 2001) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (woolfolk, 1998: 250-266)

2.7.1 Sensory Memory (หน่วยความจำความรู้สึก) สิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม อาทิ เสียง แสง กลิ่น เข้ามาสู่ตัวรับ (receptor) ของเราอยู่ตลอดเวลา ตัวรับ (receptor) คือเครื่องของร่างกายสำหรับการมองเห็น การฟัง การลิ้มรส การได้รับกลิ่น และความรู้สึก นั่นก็คือ sensory memory หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า sensory register หรือ sensory information store ความสามารถของหน่วยความจำความรู้สึกนี้มีอย่างกว้างขวาง เราสามารถรับข้อมูลจำนวนมากในครั้งเดียว แต่ปริมาณที่มากในการรับของหน่วยความจำความรู้สึกนี้ทำให้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับระยะเวลา เนื่องจากจะมีระยะเวลาในการจำเพียง 1 ถึง 3 วินาทีเท่านั้น เนื้อหาของหน่วยความจำความรู้สึก (content of sensory memory) คล้ายกับประสาทสัมผัสหรือการรับรู้จากต้นฉบับของสิ่งเร้า ประสาทสัมผัสทางตาจะเข้ารหัสย่อโดยหน่วยความจำความรู้สึกเป็นภาพ ประสาทสัมผัสทางเสียงก็จะเข้ารหัสในรูปแบบของเสียง เป็นต้น และในชั่วขณะ เรามีโอกาสที่จะเลือกและจัดการจัดข้อมูลสำหรับกระบวนการต่อไป รับรู้ (perception) และสนใจ (attention) จะถูกเรียกใช้ขึ้นในขั้นตอนนี้

2.7.2 Working memory (หน่วยความจำปฏิบัติการ) จากผลการดำเนินการในขั้นหน่วยความจำความรู้สึกจะถูกส่งมายังหน่วยงานนี้ Working memory คือม้านั่งทำงานของช่างเครื่อง (Workbench) สำหรับระบบความจำ ส่วนประกอบของความจำที่ซึ่งข้อมูลใหม่จะถูกจับยึดไว้ชั่วคราวและนำไปประกอบกับความจำจากหน่วยความจำระยะยาว (Long-term memory) หน่วยความจำปฏิบัติการเปรียบเสมือนกระดานคิดเลข หรือหน้าจอคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะจัดการเนื้อหา อะไรที่เราคิดขึ้นในขณะนั้น และบางนักจิตวิทยามีความคิดเห็นว่าหน่วยความจำนี้มีความหมายเหมือนกับจิตที่อยู่ในอำนาจนึกคิด (consciousness) ความสามารถของหน่วยความจำนี้มีจำกัด มีหน่วยเป็นวินาที หรืออาจจะมากถึง 3 นาที จากการทดสอบพบว่าความสามารถของหน่วยความจำนี้เพียง 5 ถึง 9 ประเด็นใหม่ในหนึ่งครั้ง เช่น การทดลองให้จำตัวเลขอย่างรวดเร็ว โดยให้จำเบอร์โทรศัพท์จำนวน 9 หลักอย่างรวดเร็วแล้ว เดินจากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่ง ปรากฏว่ามักจะจำได้เพียงเบอร์เดียว เป็นต้น ส่วนลักษณะเนื้อหาที่จัดเก็บนั้นจะมีส่วนคล้ายคลึงกับหน่วยความจำความรู้สึก คือ จัดเก็บในลักษณะรูปภาพ หรืออาจอยู่ในรูปแบบโครงสร้างมากกว่านามธรรม และเนื่องจากหน่วยความจำนี้ง่ายต่อการลืม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการจัดเก็บ เช่น การเพ่งมองนานๆ การท่องจำ เป็นต้น

2.7.3 Long-Term Memory (หน่วยความจำระยะยาว) หน่วยความจำปฏิบัติการจะจับยึดข้อมูลในขณะนี้กำลังดำเนินอยู่ ส่วนหน่วยความจำระยะยาวจะจับยึดข้อมูลที่มีการเรียนรู้เป็นอย่างดีแล้ว ซึ่งสามารถเรียกใช้ได้ตลอดเวลา หน่วยความจำระยะยาวมี

ความสามารถในการจัดเก็บที่ไม่จำกัด แต่จำเป็นต้องใช้เวลามากกว่าหน่วยความจำปฏิบัติการที่มีความจำที่จำกัดแต่ไม่ใช้เวลามาก ข้อมูลที่จัดเก็บในหน่วยความจำระยะยาวมีความปลอดภัยสูงกว่าหน่วยความจำปฏิบัติการ นักจิตวิทยาพุทธินิยมได้จัดกลุ่มของหน่วยความจำระยะยาวออกเป็น 3 กลุ่ม คือ semantic, episodic และ procedural

- semantic memory เป็นหน่วยความจำสำหรับเก็บความหมาย เรื่องราว ภาพ และแผนผัง

- episodic memory เป็นหน่วยความจำสำหรับเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่และเวลา เป็นกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต

- procedural memory เป็นการจำวิธีการสำหรับการดำเนินการคิด

วิธีการที่จำทำให้เกิดความจำที่ดี คือ การใช้ตัวเชื่อมที่มีความหมาย การสร้างมโนภาพ (Imagery) ซึ่งจะต้องมีการแปลงข้อมูลที่ต้องการจำให้อยู่ในรูปของมโนภาพ ถ้าข้อมูลมีหลายๆ ข้อมูล การสร้างมโนภาพของข้อมูลนั้น ๆ ให้สัมพันธ์กัน จะช่วยให้จำได้แม่นยำมากขึ้น

2.8 Metacognition John Flavell จากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด คือ ผู้วิจัยท่านแรกเกี่ยวกับ metacognition ซึ่งได้รับแนวคิดจากผลงานของ Piaget โดยสัญญาญความสำเร็จแรกของเขาปรากฏในหนังสือของเขาเองที่ชื่อว่า “The Developmental Psychology of Jean Piaget” ทั้งนี้คำว่า Metacognition ใช้เพื่อสื่อความหมายถึงการให้ความสำคัญต่อความสามารถของคนๆ หนึ่งในการจัดการและควบคุมการป้อนเข้า (input) การจัดการ (storage) การค้นหา (search) การกู่กลับเนื้อหาข้อมูลในความจำของเขา (Cooper, 2005) โดยทั่วไป Metacognition ได้รับการนิยามเบื้องต้นว่า การคิดเกี่ยวกับการคิด หรือการรู้คิด (thinking about thinking) แต่ในทางวิชาการแล้ว มีนักวิชาการให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งจะนำเสนอต่อไป

2.8.1 ความหมาย นักวิชาการได้ให้ความหมายของ Metacognition ไว้ดังนี้

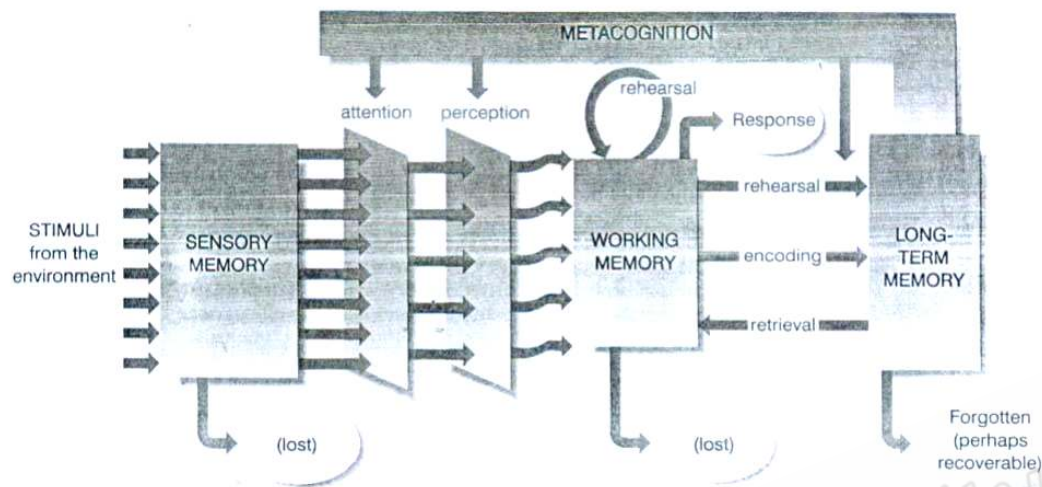
Flavell (1976 quote in Cooper, 2005) ได้ให้ความหมายของ Metacognition ว่า เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการทางความคิดและผลที่ได้รับจากการใช้กระบวนการทางความคิดของตน

McGriff (2001) ได้ให้ความหมาย Metacognition ว่า เป็นการรับรู้และความสามารถในการควบคุมกระบวนการของความรู้ความเข้าใจ (cognitive processes) เป็นส่วนประกอบของความหลากหลายของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางด้านพุทธิพิสัย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการคิดเกี่ยวกับการคิด (thinking about thinking) ซึ่งจะยอมให้สิ่งหนึ่งมีการจัดการที่ดีกว่าสำหรับการเรียนรู้ ทำกิจกรรมของ metacognition จะประกอบด้วยเทคนิคที่หลากหลายสำหรับการเพิ่มความจำ เช่น การมอง

เป็นก้อนๆ หรือการจัดกลุ่มของข้อมูลเพื่อให้มีความหมายในการนำไปใช้ ซึ่งมากกว่าการจำปกติ Jacobson (1998) กล่าวว่า Metacognition คือ ถ้อยคำตลอดจนวรรณกรรมของการค้นพบที่อ้างอิงไปยังการตรวจสอบตนเอง (self-monitoring) สำหรับใช้ความคิดเพื่อกลยุทธการเรียนรู้ Metacognition ไม่ใช่กระบวนการอัตโนมัติ แต่เป็นผลสรุปของการพัฒนาที่ยาวนานของระบบสติปัญญา

Donald, Lazarus and Lolwana (2002: 105) ได้อธิบายเกี่ยวกับ metacognition ไว้ว่าเป็นกระบวนการทางปัญญา คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิด การวางแผน การจำ ปัญหาและการแก้ไข ปัญหา ตลอดถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่อยู่ในกระบวนการคิด ดังนั้นความหมายเบื้องต้นของ metacognition คือ การอ้างอิงไปยังสิ่งใดๆ ที่เราตระหนักรู้ เกี่ยวกับว่าสิ่งนั้นกำลังเป็นไปอย่างไรในการคิดของเรา อะไรที่เราเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เราคิด สิ่งที่เรวางแผนและสิ่งที่เราจำ เช่น เมื่อเราจะเขียนบทความเรื่องหนึ่ง อะไรคือสิ่งที่เรารู้เกี่ยวกับกระบวนการที่จำเป็นที่จะทำให้เราเขียนได้สำเร็จ ไม่สำคัญว่าจะจะเป็นหัวข้ออะไร เช่น เราต้องรู้เกี่ยวกับหลักในการคัดเลือกคำถามของบทความจากหลายๆ คำถามเพื่อใช้เป็นคำถามหลัก และการหาความสัมพันธ์ระหว่างคำถามเหล่านั้น ซึ่งนี่เป็นคำถามที่แท้จริงที่เราต้องตอบสนอง สิ่งนี้เป็นกระบวนการที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษจากหลายๆ กระบวนการเพื่อให้การเขียนบทความสำเร็จ กระบวนการทำจริงๆ ของการเขียนบทความคือ การหาข้อมูล การเรียบเรียงและเขียน การตรวจสอบ เป็นต้น และจะพบว่า ในทุกๆ กระบวนการเหล่านี้เองก็จะต้องมีแนวทางของการกระทำทางความคิดอยู่ และมีผลกระทบมากกว่ากระบวนการปฏิบัติเสียอีก

2.8.2 การทำงานของ metacognition Eggen and Kauchak (2001: 258) ได้อธิบายถึงการทำงานของ metacognition ว่า metacognition เป็นส่วนหนึ่งของโมเดลการกระบวนการทางข้อมูลสารสนเทศ (information process model) ซึ่งโมเดลนี้จะประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญคือ information stores (แหล่งจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ), Cognition processes (กระบวนการทางปัญญา), และ Metacognition (อภิปัญญา) ดังรูปข้างล่างนี้

รูปที่ 7 Metacognition ในโมเดลของกระบวนการทางข้อมูลสารสนเทศ

Engen and Kauchak (2001: 258-260) ได้อธิบายโมเดลกระบวนการทางข้อมูลสารสนเทศไว้ว่า

- information stores คือ ที่สำหรับจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ เปรียบเหมือนกับหน่วยความจำหลักหรือฮาร์ดดิสค์ในคอมพิวเตอร์ ส่วนจัดเก็บนี้จะประกอบด้วย sensory memory, working memory, และ long-term memory

- Cognitive processes กระบวนการทางสติปัญญา ซึ่งทำหน้าที่ขนถ่ายข้อมูลสารสนเทศและย้ายข้อมูลจากแหล่งจัดเก็บหนึ่งไปยังอีกแหล่งจัดเก็บหนึ่ง ซึ่งจะประกอบด้วย ความสนใจ การรับรู้ การท่องจำ การเข้ารหัส และกู้ข้อมูลกลับคืน สิ่งเหล่านี้สามารถเปรียบเทียบได้กับโปรแกรมต่างๆ ในคอมพิวเตอร์ที่ทำหน้าที่จัดการและขนถ่ายข้อมูลต่างๆ ในคอมพิวเตอร์

- metacognition คือการรู้ตัวของตนเองและการสามารถควบคุมทั้งหมดของกระบวนการทางปัญญา

2.8.3 ประเภทของ metacognition metacognition ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ metacognitive knowledge และ metacognition experiences หรือ metacognition regulation (Flavall, 1979 Quote in linvington, 1997) ซึ่งสอดคล้องกับการแบ่งของ Bruning, Schraw and Ronning (1999: 95) ที่ได้แบ่ง Metacognition ออกเป็น 2 มิติเพียงแต่ใช้ชื่อที่ต่างกัน คือ Knowledge of cognition และ regulation of cognition

2.8.3.1 Metacognitive knowledge Metacognitive knowledge เป็น การอ้างอิงไปยังความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางปัญญา ความรู้ที่นำไปใช้ในการควบคุม

กระบวนการทางปัญญา โดยมีความเชื่อที่เป็นปัจจัยส่งผลกระทบต่อความรู้ 3 ปัจจัย คือ (Flavall, 1979 Quote in linvington, 1997; Pintrich, 2002)

- ตัวแปรด้านบุคคล (person variables) เป็นตัวแปรที่มีผลต่อสภาพการเรียนรู้ทั่วไป แนวทางการประมวลผลข้อมูลสารสนเทศของมนุษย์ รวมถึงความรู้ที่คนๆ หนึ่งจะนำไปใช้ในกระบวนการของการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น เราอาจจะรู้ว่า เราจะเรียนได้ดีขึ้นด้วยการนั่งเงียบๆ ในห้องสมุด มากกว่าที่บ้านซึ่งทำให้เราสมาธิวอกแวก

- ตัวแปรด้านงาน (task variables) ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของภาระงานที่จะทำ รวมถึงความจำเป็นของแต่ละกระบวนการซึ่งจะมีในแต่ละบุคคล เช่น เราเรียนรู้ว่าในการอ่านหนังสือวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องใช้เวลามากกว่าการอ่านหนังสือนวนิยาย เป็นต้น

- ตัวแปรด้านกลวิธี (strategy variables) คือเป็นความรู้เกี่ยวกับเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการเลือกใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ (linvington, 1997) ความรู้สำหรับการเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งจากหลายๆ วิธีที่ทำให้ประสบความสำเร็จมากที่สุด เช่น นักเรียนคนหนึ่งอาจจะเลือกเอากาการคัดลอกเฉพาะความหมายที่สำคัญจากหนังสือ การสรุปสิ่งที่ได้ยินหรืออ่าน จัดกลุ่มสำหรับเนื้อหาที่มีจำนวนมาก แทนการพยายามท่องจำเนื้อหาทั้งหมด (Pintrich, 2002)

สำหรับการแบ่งประเภท Metacognitive knowledge ของ Bruning, Schraw and Ronning (1999: 95-96) ก็มีความใกล้เคียงกัน คือ แบ่งออกเป็นส่วนประกอบย่อยอีก 3 ประการ คือ องค์ความรู้เชิงประกาศ (declarative knowledge), องค์ความรู้เชิงระเบียบวิธี (procedural knowledge) และ องค์ความรู้เชิงเงื่อนไข (conditional knowledge) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- **องค์ความรู้เชิงประกาศ (declarative knowledge)** เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเองในฐานะที่เป็นผู้เรียน ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่า มีอะไรบางอย่างที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติของเรา ตัวอย่างเช่น นักศึกษาผู้ใหญ่หลายคนรู้ตัวเองว่ามีข้อจำกัดในด้านความจำ เมื่อเปรียบเทียบกับนักศึกษาวัยรุ่น

- **องค์ความรู้เชิงระเบียบวิธี (procedural knowledge)** เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับขั้นตอน กระบวนการต่างๆ กลยุทธ์ เป็นสิ่งที่คนๆ หนึ่งจะรู้ว่าเขาจะทำการที่ต้องการได้อย่างไร เช่น นักเรียนรุ่นเก่าจะมีแรงดลใจจากเรื่องเล่าเก่าๆ เกี่ยวกับแผนการต่างๆ เช่น วิธีการเขียนบันทึก การนำเสนอ การทำให้ช้าลงเกี่ยวกับข้อมูลที่สำคัญๆ และการไม่สนใจกับข้อมูลที่ไม่สำคัญ การสรุปสาระสำคัญ

- **องค์ความรู้เชิงเงื่อนไข (conditional knowledge)** เป็นความรู้ถึงเวลาและเหตุผลที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น เมื่อเราเรียนเกี่ยวกับงานเขียนในเรื่องการต่อสู้ที่มีความแตกต่างกัน เราก็จะใช้วิธีการเลือกที่แตกต่างกัน

2.8.3.2 Metacognitive Regulation Metacognitive Regulation เป็นกระบวนการที่เป็นลำดับขั้นตอนใช้ในการควบคุมกระบวนการทางปัญญาและทำให้แน่ใจว่าสิ่งนั้นเป็นเป้าหมายของปัญญาจากสิ่งที่พบ (เช่น เข้าใจในสิ่งที่อ่าน เป็นต้น) (Linvington, 1997) กระบวนการนี้ช่วยให้มีการวางระเบียบและตรวจสอบการเรียนรู้ การประกอบขึ้นของการวางแผน การเตือนการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนการตรวจสอบผลที่ได้จากการทำกิจกรรมดังกล่าว ตัวอย่างเช่น หลังจากนักเรียนได้อ่านข้อความไปหนึ่งย่อหน้า เขาก็จะทำการตั้งคำถามของตัวเองว่ามีโน้ตอะไรบางอย่างที่ควรมีการอธิบายจากสิ่งที่อ่านไป ทั้งนี้เพราะเป้าหมายของการคือ การเข้าใจสิ่งที่อ่าน การตั้งคำถามตัวเอง คือ อภิปัญญาทั่วไป (common metacognition) เกี่ยวกับกลยุทธ์ในการติดตามตรวจสอบ หากว่านักเรียนคนดังกล่าวพบว่า เขาไม่เข้าใจในสิ่งที่อ่านหรือไม่สามารถตอบคำถามที่ตั้งขึ้นมาเองได้ ซึ่งนักเรียนคนดังกล่าวจะต้องตัดสินใจว่า อะไรคือสิ่งที่เขาจะต้องทำให้เข้าใจในสิ่งที่อ่านหรือประสบความสำเร็จในเป้าหมายของปัญญาที่ตั้งไว้ และเขาอาจจะกลับไปอ่านข้อความในย่อหน้านั้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งหากการอ่านในครั้งใหม่ทำให้เขาเข้าใจ นั่นหมายถึง metacognition strategies ของการตั้งคำถามถามตัวเองนั้นทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

Bruning, Schraw and Ronning (1999: 95) ได้แบ่ง Regulation of cognition ออกได้เป็น 3 ประเภท คือ การวางแผน (planning) การควบคุม (regulation) และการประเมินผล (evaluation) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- **การวางแผน (Planning)** เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการเลือกกำหนดและเลือกใช้แผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมและการแบ่งทรัพยากรที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับภารกิจ โดยปกติทั่วไป การวางแผนจะประกอบด้วย การตั้งเป้าหมาย การกระตุ้น ซึ่งเกี่ยวกับพื้นฐานของความรู้และเวลาที่มี

- **การควบคุม (Regulation)** เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการติดตามควบคุม ทักษะการประเมินตนเองที่จำเป็นสำหรับการควบคุมการเรียนรู้ การทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำนาย การกระทำต่างๆ การหยุดการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดความพร้อม การจัดลำดับกลยุทธ์ และการเลือกใช้กระบวนการในการปรับปรุงแก้ไขกลยุทธ์

- การประเมินผล (Evaluation) เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่าของผลผลิตและกระบวนการของการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การทำการประเมินซ้ำอีกครั้งเกี่ยวกับเป้าหมาย การตรวจสอบการทำงาน และการสร้างความเข้มแข็งในการเห็นผลที่ดี

2.8.4 การพัฒนา Metacognition และการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

Metacognition ไม่ใช่เป็นกระบวนการการเรียนรู้ แต่เป็นกระบวนการที่เหนือกว่าการเรียนรู้ เป็นการกำหนดกลยุทธ์และภารกิจต่างๆ สำหรับการเรียนรู้ขึ้นเนื่องจากการสอนและการประเมินในชั้นเรียน ซึ่งหากนักเรียนสามารถเลือกกลยุทธ์ วิธีการสำหรับการเรียนได้แล้ว ผลสำเร็จจากการเรียนก็จะสูงขึ้นด้วยเช่นกัน เนื่องจากนักเรียนจะรู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนในการเรียนของตนเอง และเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในแต่ละเนื้อหาที่ดีขึ้น (Pintrich, 2002) Metacognition มีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ด้วยการแนะนำแนวทางในการคิดของนักเรียน การช่วยเหลือนักเรียนให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำกิจกรรมการเรียน ทำให้เกิดการตัดสินใจหรือเกิดความพยายามที่จะทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือข้อความในหนังสือ (North Central Regional Educational Laboratory, 2004) Metacognition เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ด้วยตัวของนักเรียนตนเอง โดยเมื่อนักเรียนได้นำแผนกลยุทธ์ไปใช้เพื่อความสำเร็จในการเรียนแล้ว และได้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ก็จะเป็นแรงผลักดันในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของพวกเขาเองได้ต่อไป (Eggen and Kauchak, 2001: 283) เช่น หากนักเรียนสามารถเลือกใช้วิธีการเรียนที่เหมาะสมกับเนื้อหาบางเนื้อหาได้ การเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้นได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพด้วย เช่น หลังจากเรียนเสร็จแล้ว นักเรียนทำการย่อสรุปเนื้อหาที่เรียนไป ก็จะส่งผลต่อความเข้าใจเนื้อหาที่จะเรียนในครั้งต่อไปด้วยเช่นกัน นอกจากนี้จะช่วยให้นักเรียนโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ไม่จริงจังในการเรียน หากมีกระตุ้นให้นักเรียนเหล่านี้ได้เลือกใช้กลยุทธ์ในการเรียนที่เหมาะสมแล้ว ก็จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาและได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้นได้

การทำงานของ Metacognition เริ่มต้นตั้งแต่เริ่มกระบวนการเรียนรู้ เริ่มด้วยความสนใจ เช่น การเลือกที่จะนั่งด้านหน้าของชั้นเรียนและไม่เหม่อลอยในขณะที่เรียน ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของ Metacognition ในส่วนที่อยู่เหนือความสนใจที่กระตุ้นให้นักเรียนมานั่งข้างหน้าห้องและควบคุมความสนใจ และในขณะที่เรียน Metacognition มีสร้างความตื่นตัวให้กับผู้เรียนในการทำให้เกิดการรับรู้หากมีความผิดพลาด และสร้างความตื่นตัวเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับข้อมูลสารสนเทศที่เกิดขึ้นในขณะที่เรียน

นอกจากนี้ metacognition ยังมีบทบาทในการสร้างการควบคุมสำหรับการโอนถ่ายความรู้ที่เกิดขึ้นในการเรียนไปสู่หน่วยความจำปฏิบัติการ (Working memory) (Eggen and Kauchak, 2001: 282) เช่น ในระหว่างการเรียน นักเรียนใช้กระบวนการใดเพื่อให้เกิดการจดเนื้อหาที่เรียน การจัดหมวดหมู่ของข้อมูล การจดบันทึก และการทบทวนเนื้อหาทั้งหมด เพื่อให้การจดจำเนื้อหาเหล่านั้นทำได้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้าย คือ การถ่ายโอนความรู้ดังกล่าวจากหน่วยความจำปฏิบัติการ ไปยังความจำระยะยาว (Long-term memory) (Eggen and Kauchak, 2001: 283)

ข. แนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม

ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่สามารถจัดข้อจำกัดที่มีในอดีตได้ ทั้งด้านสถานที่ เวลาและระยะทาง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีนัยต่อการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ในส่วนนี้จะนำเสนอหลักการ แนวคิดการจัดการศึกษาในอิสลามซึ่งจะเป็นหลักการสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนโดยให้นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในชั้นเรียนสำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่ผูกโยงกับหลักศรัทธาในศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ในการนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลาม ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน 2) คุณลักษณะสำคัญขององค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอน และ 3) สรุปผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในระบบบิเฮอร์นึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

คุณลักษณะสำคัญของความเป็นมนุษย์ประการหนึ่งตามทัศนะของศาสนาอิสลามคือ มีความสามารถในการเรียนรู้ได้ ซึ่งคุณลักษณะนี้ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ และมาลาอิกะห์ (เทวดา) ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอาน ความว่า

“และพระองค์ได้ทรงสอนบรรดานามของทั้งปวงให้แก่อาดัม ภายหลังได้ทรงเสนอนามเหล่านั้นแก่มะลาอิกะห์ แล้วตรัสว่า พวกเจ้าจงบอกนามของสิ่งเหล่านี้แก่ข้าเถิด หากพวกเจ้าเป็นผู้พูดจริง” (อัลกุรอาน, 2: 31)

การเรียนรู้เป็นคุณลักษณะสำคัญของมนุษย์ และผลจากการเรียนรู้ดังกล่าวก็ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งถูกสร้างอื่นๆ แล้ว ความรู้ในแต่ละคนยังทำให้เกิดความแตกต่างกันในระหว่างมนุษย์ด้วย ทั้งนี้ อัลลอฮ์ได้ทรงระบุไว้ว่า คนที่รู้และคนที่ไม่รู้ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ไม่ได้มีฐานะที่เท่าเทียมกัน ซึ่งปรากฏในอัลกุรอาน ความว่า

“จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ที่ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ แท้จริงบรรดาผู้ที่มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะใคร่ครวญ” (อัลกุรอาน, 39:9)

การได้มาซึ่งความรู้เกิดจากการศึกษา ซึ่งในอิสลามกำหนดบทบาทไว้อย่างครบถ้วนทั้งผู้รู้ที่จะต้องทำหน้าที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้ไปยังผู้ไม่รู้และสำหรับผู้ไม่รู้ที่จะต้องแสวงหาความรู้สำหรับบทบาทของผู้รู้ที่จะต้องเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้อื่น ดังปรากฏในวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่กล่าวไว้ว่า

“ท่านทั้งหลายจงเผยแพร่จากฉันแม้เพียงวรรค (อายะห์) เดียว” (รายงานโดยบุคคลอริย)

ทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนในอิสลามนั้นมิใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการอธิบายหรือการบอกเล่าจากผู้สอนไปยังผู้เรียนเท่านั้น แต่กระบวนการเรียนการสอนจะมีความซับซ้อนมากไปกว่านั้น ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน ที่มีความหมายว่า

“จงเรียกร่องสู่นวทางของพระผู้อภิบาลของพวกเขาเจ้าด้วยฮิกมะห์⁸ และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า (ด้วยเหตุผลและหลักฐานด้วยความอ่อนโยน) แท้จริงพระผู้อภิบาลของเจ้านั้น พระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่หลงจากทางของพระองค์ โดยที่พระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง” (อัลกุรอาน, 16: 125)

2. คุณลักษณะสำคัญขององค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอน

และเพื่อให้เห็นถึงภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางของอิสลามที่ชัดเจนขึ้น ในการศึกษาในหัวข้อนี้จึงแบ่งออกเป็นตามองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนดังนี้ คือ ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา กิจกรรม/ทรัพยากรการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

⁸ ฮิกมะห์ หมายถึง ความรู้ ความสามารถด้วยการใช้เหตุผล และการคิดวิเคราะห์

2.1 ผู้สอน บทบาทหนึ่งของท่านศาสนทูต (ซ.ล) คือการเป็นครูที่คอยถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้กับผู้เรียน ดังที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้กล่าวไว้ว่า “แท้จริงฉันถูกส่งมาเป็นครู” (รายงานโดย อาบูนาอิม⁹)

การประกอบอาชีพ คือส่วนหนึ่งของศาสนากิจ ด้วยเหตุนี้ทุกอาชีพจะต้องดำเนินการอย่างถูกต้องตามหลักการของศาสนา เช่นเดียวกันกับการเป็นครูผู้สอน ซึ่งนอกจากจะเป็นอาชีพหนึ่งแล้ว ยังถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวไปยังผู้ที่ไม่รู้ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้การเป็นครูมีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับหลักการของศาสนาจึงจะต้องทำเอาหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องมาสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ทั้งนี้มีการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาเพื่อนำมาสู่การปฏิบัติตนของครูผู้สอน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.1 ผู้สอนจะต้องเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนและสังคม จากบทบาทของการเป็นครูของท่านศาสนทูต(ซ.ล) จึงจำเป็นที่มุสลิมจะต้องนำเอาท่านที่มีทำหน้าที่เป็นครูจะต้องนำมาเป็นแบบอย่างในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ทั้งนี้เนื่องจากท่านศาสนทูตคือแบบอย่างสำคัญของมุสลิมเพื่อความสำเร็จทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้ปรากฏในอัลกุรอานที่มีความว่า

“โดยแน่นอน ในเราะซูลของอัลลอฮ์มีแบบฉบับอันดีงามสำหรับพวกเจ้าแล้ว สำหรับผู้ที่หวัง (จะพบ) อัลลอฮ์และวันปรโลกและรำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมาก” (อัลกุรอาน, 33: 21)

การที่จะเป็นแบบอย่างได้ ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่ครองตนอยู่ในจริยวัตรที่สวงาม ดังที่อัลลอฮ์ทรงกำชับท่านศาสนทูตไว้ในอัลกุรอาน ซึ่งมีความว่า

“และแท้จริง เจ้านั้นได้อยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่” (อัลกุรอาน, 68: 4)

และอีกวัจนะหนึ่งของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่ได้ความสำคัญกับการมีมารยาทที่ดีงาม โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า “ท่านจงยึดมั่นในการมีมารยาทที่ดีงาม และการสงบนิ่งที่ยาวนาน ขอสาบานด้วยผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในอุ้มพระหัตถ์ของพระองค์ว่า ไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์จะประดับประดาตนเองได้ดีไปกว่าสองสิ่งนี้” (อูบัยะอูลา บัซซาร และอัลบัยฮะกี) จริยวัตรที่สำคัญสำหรับผู้สอนคือ การมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานมีความหมายว่า

⁹ วัจนะนี้ถือว่ามีสายรายงานที่อ่อนแอ แต่มีสายรายงานที่ชัดเจนโดยมุสลิมที่มีความหมายใกล้เคียงกันด้วยคำกล่าวที่ว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงส่งฉันมาเป็นผู้เผยแพร่นี้ ไม่ใช่ส่งฉันมาเป็นผู้ที่ถือฉัน” (วัจนะเลขที่ 1113/2 (1475)) และอีกวัจนะหนึ่งกล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ได้ส่งฉันมาเป็นผู้ที่ถือฉัน แต่ทว่าทรงแต่งตั้งฉันมาเป็นผู้ที่ง่าย” (วัจนะเลขที่ 1104/2 (1478))

“และจงลดปีก (อ่อนน้อมถ่อมตัว) ของเจ้าแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติตามเจ้า”
(อัลกุรอาน, 26: 215)

นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่พร้อมให้ภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น และหลีกเลี่ยงที่จะ
การเข้าอยู่ในกลุ่มคนที่อยู่อวิชชา กลุ่มคนที่โง่เขลา ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน มีความหมายว่า

“เจ้าจงยึดถือไว้ซึ่งการอภัยและจงใช้ให้กระทำการสิ่งที่ชอบ และจงผินหลังให้แก่ผู้เิน
เขลาทั้งหลายเถิด” (อัลกุรอาน, 7: 199)

ท่านรอซูลุลลอฮ์เองก็ทรงเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับบรรดาซอฮาบะห์ในการประกอบอาชีพ
ท่านเป็นผู้นำในการสร้างมัสยิดที่ตำบลกุบะ และมัสยิดมาดีนะห์ ท่านชนกก่อนหน้าด้วยตัวของท่าน
เอง และด้วยความสำคัญในการทำงานในอิสลาม ท่านรอซูลุลลอฮ์ได้สั่งให้บรรดาซอฮาบะห์
ทำงานและให้ความสำคัญต่อการทำงานตลอดมา จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า การเรียนโดยไม่มี
นำมาปฏิบัติ ไม่ได้นำมาใช้งานจะมีผลใดๆ (ชัยค์ มุฮัมมัด ซาฮาดะห์, มปป.: 79)

2.1.2 ผู้สอนต้องมีทักษะการสื่อสารที่ดีสำหรับการสื่อสารกับผู้เรียน ทักษะ
การสื่อสารของผู้สอนจะมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน ทักษะสำคัญที่ใช้
เพื่อการสื่อสารสำหรับผู้สอน คือภาษา ซึ่งจะเป็เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปยัง
ผู้เรียน โดยในการสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนมีข้อควรคำนึง ดังนี้

1) เน้นการสื่อสารที่เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้สติตรึกตรองต่อไป ทั้งนี้
ในอัลกุรอานได้กล่าวไว้ มีความหมายว่า

"แท้จริงพวกเราได้ให้อัลกุรอานแก่เขาเป็นภาษาอาหรับ หวังว่าพวกเขาจะใช้
ปัญญาคิด" (อัลกุรอาน, 12: 2)

และในอีกโองการหนึ่ง ได้ระบุไว้ว่า อัลกุรอานเป็นสิ่งที่ง่ายตายด้วยกับภาษาที่เข้าใจได้ ซึ่ง
มีความหมายว่า

"ดังนั้นแท้จริงเราได้ทำให้อัลกุรอานเป็นที่ย่อยง่ายในภาษาของเจ้า (อาหรับ) เพื่อ
พวกเขาจะได้ใคร่ครวญ ฉะนั้น จงคอยดูเถิด แท้จริงพวกเขาก็จะเป็นผู้คอย
เช่นกัน" (อัลกุรอาน, 44: 58-59)

จากโครงการข้างต้น อัลลอฮ์ (ช.บ) ได้ทรงระบุว่า ภาษาที่ใช้ในอัลกุรอานเป็นภาษาที่ง่ายสำหรับการทำความเข้าใจ เพราะเป็นภาษาของท่านศาสนทูต (ช.ล) และกลุ่มคนที่ได้รับการเผยแพร่ศาสนาจากท่าน คือ ภาษาอาหรับ ซึ่งด้วยภาษาที่ง่ายนี้จะทำให้พวกเขารำลึกและใคร่ครวญได้ และจะนำไปสู่ความศรัทธาและมีความยำเกรง มีคุณธรรม

2) ผู้สอนจะต้องเลือกใช้ระดับของการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เรียน ทั้งนี้ท่านศาสนทูต (ช.ล) ได้กล่าวถึงการสื่อสารกับผู้อื่นว่า จะต้องเป็นการสื่อสารที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจและคิดตามได้ มีเช่นนั้นการสื่อสารก็ล้มเหลว ดังที่ท่านศาสนทูต (ช.ล) ได้กล่าวไว้ว่า “พวกเราบรรดานบี พวกเราถูกบัญญัติให้พูดกับมนุษย์ด้วยเท่าที่ปัญญาพวกเขาเข้าใจ” (บันทึกโดย อิบน์ชะรีอะฮ์ และอัญญาอะบะรี: 187)

จากหลักฐานที่นำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ผู้สอนจะมีความเชี่ยวชาญในการสื่อสารมากเพียงใด ก็จะต้องจำกัดระดับความสามารถดังกล่าวไว้เพียงเพื่อให้ผู้เรียนซึ่งมีทักษะที่น้อยกว่าสามารถเข้าใจสารที่ถูกส่งมาด้วย นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องเลือกกลวิธีที่จะสื่อสารไปยังผู้เรียนดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้ ซึ่งมีความหมายว่า

“และจงกล่าวแก่ปวงบ่าวของข้าว่า พวกเขาจะต้องกล่าวแต่คำพูดที่ดียิ่งกว่า”

(อัลกุรอาน, 17: 53)

3) ผู้สอนจะต้องเลือกการสื่อสารที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และจะต้องหลีกเลี่ยงการสื่อสารที่ไร้ประโยชน์ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน ซึ่งมีความหมายว่า

“และบรรดาผู้ที่พวกเขาเป็นผู้ผินหลังให้จากเรื่องไร้สาระต่างๆ” (อัลกุรอาน, 23: 3)

ทั้งนี้จากโครงการข้างต้น อัลลอฮ์ได้ทรงระบุว่า หนึ่งในคุณลักษณะของผู้ศรัทธา ที่เรียกว่า “มุมิน” นั้นจะต้องไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งที่ไร้สาระต่างๆ จากการพูดคุยและการกระทำต่างๆ และในอีกโครงการหนึ่งระบุไว้ มีความหมายว่า

“และเมื่อพวกเขาได้ยินเรื่องไร้สาระ พวกเขาก็ผินหลังออกห่างไปจากมัน และกล่าวว่าการงานของเราก็จะได้แก่เรา และการงานของพวกท่านก็จะได้แก่พวกท่าน ศานติแต่พวกท่าน เราจะไม่ขอร่วมกับพวกมมาย” (อัลกุรอาน, 28: 55)

2.1.3 ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามความรู้ เนื่องจากอิสลามให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามความรู้ที่มี การไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ยิ่งใหญ่ซึ่งได้รับการ

ตำหนิ ด้วยเหตุนี้ผู้สอนจะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติให้ครบถ้วนในสิ่งที่ตนเองรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียนด้วย ทั้งนี้ในอัลกุรอานได้ตำหนิผู้รู้แต่ไม่ปฏิบัติตามในสิ่งที่รู้ไว้ซึ่งมีความหมายว่า

“อุปมาบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์เตารอต แล้วพวกเขามิได้ปฏิบัติตามที่พวกเขาได้รับมอบ ประหนึ่งเช่นกับลาที่แบกหนังสือจำนวนหนึ่ง (บนหลังของมัน) อุปมาหมู่ชนที่ปฏิเสธต่อสัญญาณต่างๆ ของอัลลอฮ์มันช่างชั่วช้าจริงๆ และอัลลอฮ์จะไม่ชี้แนะทางแก่หมู่ชนผู้อธรรม” (อัลกุรอาน, 62: 5)

2.1.4 ผู้สอนต้องให้เกียรติและความสำคัญต่อผู้เรียน ผู้สอนต้องให้ความสำคัญต่อผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องไม่ได้ความสำคัญเฉพาะคนใดคนหนึ่งในกลุ่ม ทั้งนี้อัลลอฮ์ได้เคยประทานอัลกุรอานตำหนิท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่ครั้งหนึ่งในขณะที่ท่านกำลังอยู่กับการเรียกร้องผู้นำชาวกุเรซคนหนึ่งสู่ศาสนาอิสลาม ท่านจึงไม่สบอารมณ์และมีใบหน้าที่ยืดบึ้งและผินหลังให้กับชายตาบอดที่ชื่อว่า อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมมิมักตูม ที่มาท่านศาสนทูต (ซ.ล) เพื่อขอให้ท่านสอนเขาจากสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงแจ้งแก่ท่าน โดยอัลกุรอานมีความหมายว่า

“เขา (มุฮัมมัด) ทำหน้าบึ้งและผินหน้าไปทางอื่น เพราะชายตาบอดมาหาเขา และอะไรเล่าที่จะให้เจ้ารู้ หวังว่าเขาจะมาเพื่อชักพอกจิตใจก็ได้ หรือเพื่อรับคำตักเตือน เพื่อที่คำตักเตือนนั้นจะเป็นประโยชน์แก่เขา ส่วนผู้ที่พอเพียงแล้ว เจ้ากลับต้อนรับขับสู้ และไม่ใช้หน้าที่ของเจ้า การที่เขาไม่ชักพอก และส่วนผู้ที่มาหาเจ้าด้วยความพยายาม และเขามีความกลัวเกรง เจ้ากลับเมินเฉย มิใช่เช่นนั้น แท้จริงมันเป็นข้อเตือนใจ ดังนั้นผู้ใดประสงค์ก็ให้รำลึกถึงข้อเตือนใจนั้น” (อัลกุรอาน, 80: 1-12)

แบบอย่างที่ท่านรอซูลุลลอฮ์ได้ปฏิบัติไว้ เช่นครั้งหนึ่งได้มีอาหารับจากชนบทคนหนึ่งมายังท่านรอซูลุลลอฮ์ และเรียกร้องที่จะเอาสิ่งของที่ท่านรอซูลุลลอฮ์ได้รับจากการมอบให้ของชนเผ่าต่างๆ โดยชายคนดังกล่าวได้เดินมาหาท่านรอซูลุลลอฮ์แล้วตีกระซอกผ้าห่มพันคอของท่านจนกระทั่งคอของท่านรอซูลุลลอฮ์เป็นรอย แล้วอาหารับคนนั้นก็กล่าวว่า จงให้สิ่งของเหล่านั้นใส่บนหลังอูฐของฉัน เพราะแท้จริงสิ่งของเหล่านั้นไม่ใช่ของท่านและไม่ใช่ของพ่อของท่าน แต่เป็นสิ่งของของอัลลอฮ์ ท่านรอซูลุลลอฮ์กล่าวว่า ไม่ แล้วท่านก็กล่าวขอภัยต่ออัลลอฮ์สามครั้ง และกล่าวว่าฉันจะไม่ให้สิ่งใดๆ นอกจากท่านจะปล่อยฉันก่อน อาหารับคนดังกล่าวจึงปล่อย ท่านรอซูลุลลอฮ์จึง

เรียกชอฮาบะห์ เพื่อให้ชนสิ่งของต่างๆ เช่น แป้งและอินทผาลัมบรรทุกเต็มหลังอูฐของอาหรับคนดังกล่าว จากนั้นท่านรอซูลุลลอฮ์จึงหันไปยังบรรดาชอฮาบะห์แล้วกล่าวว่า จงแยกย้ายกันไปได้บนความความสรีรมงคลของอัลลอฮ์ และท่านรอซูลุลลอฮ์ได้ขอพรให้กับอาหรับคนดังกล่าว ซึ่งจากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ท่านรอซูลุลลอฮ์ทรงให้เกียรติกับบรรดาชอฮาบะห์ในการอบรมสั่งสอน (นาเศีร อะหมัด อัลคอวัลดะห์ และยะหฺยา อัสมาอีล อีด, 2001:261)

2.1.5 ผู้สอนต้องแสวงหาแนวทางที่ดีและง่ายที่สุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน
 เนื่องจากผู้สอนคือผู้ที่ต้องใช้ความพยายามที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งจะต้องไม่สร้างความลำบากในการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งนี้ได้มีปรากฏหลักการในอัลกุรอานที่ว่า

“และเราจะทำให้เป็นการง่ายดายแก่ เจ้าซึ่งบัญญัติศาสนาอันง่ายดาย ดังนั้นจงตักเตือนกันเถิด เพราะการตักเตือนกันนั้นจะยังคงคุณประโยชน์” (อัลกุรอาน, 87: 8-9)

จากโครงการข้างต้น อัลลอฮ์ (ช.บ) ทรงแจ้งให้ท่านศาสนทูต (ช.ล) ได้ทราบที่ อัลลอฮ์จะประทานความสำเร็จในการเข้าใจบทบัญญัติของศาสนาอย่างง่ายดาย ดังนั้นทรงใช้ให้ท่านศาสนทูต (ช.ล) ทำการตักเตือนด้วยอัลกุรอาน โดยที่การตักเตือนและการแนะนำสั่งสอนนั้นจะก่อให้เกิดอำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ในอีกโครงการหนึ่ง ระบุไว้ว่า

“และส่วนผู้ศรัทธาและประกอบความดีนั้น สำหรับเขาคือการตอบแทนที่ดี และเราจะพูดกับเขาในกิจการงานของเขาอย่างง่าย” (อัลกุรอาน, 18: 88)

จากโครงการข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้สอนจะต้องพยายามเลือกใช้กิจกรรมหรือวิธีการที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ และในอีกโครงการหนึ่งกล่าวไว้มีความว่า

“ดังนั้นจงอย่าเกรงอัลลอฮ์เถิด เท่าที่พวกเจ้ามีความสามารถ และจงเชื่อฟังและปฏิบัติตามและบริจาคนั้นเพราะเป็นการดียิ่งสำหรับตัวของพวกเจ้า และผู้ใดถูกปกป้องให้พ้นจากความตระหนี่แห่งจิตใจของเขา ชนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ” (อัลกุรอาน, 64: 16)

จากโครงการข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ในการปฏิบัติภารกิจใดๆ นั้นให้ปฏิบัติตามความสามารถของผู้ปฏิบัติ และจะต้องไม่ทำให้เกิดความยากลำบากสำหรับผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้อัลลอฮ์ยังทรงกำชับให้ผู้ศรัทธาเชื่อฟังในสิ่งที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา ในขณะที่เดียวกันจากแนวการปฏิบัติของท่านศาสนทูต (ช.ล) เอง ท่านจะเลือกใช้วิธีการที่ง่ายต่อการปฏิบัติเสมอ ดังปรากฏในจริยวัตรของ

ท่านที่ว่า “เมื่อใดก็ตามที่ท่านรอซุลถูกให้เลือกระหว่างสองอย่าง ท่านมักเลือกเอาที่สะดวกและง่ายกว่าเสมอ หากว่าสิ่งนั้นไม่เป็นบาป” (รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)

2.2 ผู้เรียน ผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า ทั้งอัลกุรอานและฮัจซุนนะหฺมีกล่าวถึงสภาพของผู้เรียน เพื่อให้การศึกษาเล่าเรียนนั้นประสบความสำเร็จ และสามารถนำสิ่งเหล่านี้มีเป็นฐานในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบอีเลิร์นนิ่งได้ ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

2.2.1 มีความมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน ความมุ่งมั่นและสมาธิในการศึกษาถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งแห่งความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน หากผู้เรียนขาดความมุ่งมั่นขาดสมาธิแล้ว ความสำเร็จในการศึกษาค้นคว้าก็ล้มเหลวด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ อิสลามจึงเน้นจำให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยเริ่มจากการมีสมาธิและมีความตั้งใจในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ดังปรากฏอัลกุรอาน ซึ่งมีความหมายว่า

“แท้จริงในการนั้น แน่แน่นอนย่อมเป็นข้อตักเตือนแก่ผู้มีหัวใจหรือรับฟังโดยที่เขามีความตั้งใจจริง” (อัลกุรอาน, 50: 37)

จุดมุ่งหมายสำคัญของโครงการข้างต้นคือ ผู้เรียนจะต้องมีหัวใจที่พร้อมรับทุกข้อคำตักเตือนสั่งสอน แล้วนำไปสู่การคิดพิจารณาเพื่อสร้างความเข้าใจในสิ่งดังกล่าว และสมาธิและความตั้งใจในการเรียนแต่ละครั้งจำเป็นต้องให้ความสนใจกับสิ่งที่ผู้สอนกำลังถ่ายทอดอยู่ โดยการเงี่ยบเพื่อฟังการสอน ดังปรากฏในวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ซึ่งรายงานจากญะรียเราะฮฺฎัยลลอฮฺ อันฮฺ ว่าท่านนบี ศ็อลลัลลอฮฺ อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้กล่าวกับเขาในตอนหัจญ์อัลวะดาอฺ (หัจญ์อำลา ซึ่งเป็นหัจญ์ครั้งสุดท้ายของท่านศาสนทูต (ซ.ล)) ว่า “จงทำให้คนเงี่ยบเสียงซิ” แล้วท่านก็พูดขึ้นว่า “หลังจากที่ฉันสิ้นชีวิตแล้ว พวกท่านจงอย่าได้หวนกลับสู่นิสัยของพวกปฏิเสธศรัทธา โดยที่บางคนในหมู่พวกท่านต่างพันคอเข้ากันเอง” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 121 และมุสลิม หมายเลข 65)

และอีกหนึ่งตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสนใจ ความมุ่งมั่นในการเล่าเรียน คือการสอบถามผู้สอน ดังวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่รายงานโดย อับดุลลอฮฺ เราะฮฺฎัยลลอฮฺ อันฮฺ ว่ามีคนถามว่า “โอ้ท่านเราะฮฺฎูลลอฮฺ ใครเล่าคือผู้ที่มีความสุขมากที่สุดกับการช่วยเหลือของท่านในวันกิยามะฮฺ?” ท่านเราะฮฺฎูลลอฮฺ ศ็อลลัลลอฮฺ อะลัยฮิ วะสัลลิม ตอบว่า “ฉันนึกแล้วเชื่อว่าคงไม่มีใครถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ก่อนกว่าท่าน เพราะฉันเห็นความใฝ่รู้ของท่านในเรื่องนี้สูงมาก ผู้ที่

ความสุขมากที่สุดกับการช่วยเหลือของฉันในวันกียามะฮ์คือผู้ที่กล่าวคำว่า ลาอิลาฮะ อิลลัลลอฮ์ อย่างจริงใจหรือบริสุทธิ์ใจ” (อัลบุคอรีห์ หมายเลข 99)

2.2.2 ให้เกียรติกับผู้สอน ผู้รู้และมีกิริยามารยาทที่เหมาะสม การให้เกียรติแก่ผู้รู้และผู้สอนนั้น เป็นสิ่งที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) กำชับไว้สำหรับประชาชาติของท่าน ทั้งนี้หากสิ่งนี้ถูกละเลยไปจะไปสู่ความวุ่นวายในสังคมได้ และท่านศาสนทูต (ซ.ล) จะไม่ยอมรับว่า ผู้ที่มีพฤติกรรมเช่นนี้เป็นประชาชาติของท่าน ดังปรากฏในวจนะของท่านที่รายงานจากอนัส บินมาลิก เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ว่า “มีชายชราคนหนึ่งได้มาหาท่านนบี ศ็อลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ปรากฏว่ากลุ่มคนที่ห้อมล้อมท่านได้ขยายวงเพื่อให้นางนั่งลงเข้าไป ท่านนบี ศ็อลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม จึงกล่าวว่า “ผู้ใดที่ไม่ปรานีต่อผู้เยาว์ของเราและไม่ให้เกียรติต่อผู้อาวุโสของเรา ผู้นั้นไม่ใช่คนของเรา” (เศาะฮี้หฺ บันทึกลงโดยอัลติรมิซีย์ตามสำนวนนี้ หมายเลข 1919 เศาะฮี้หฺสุนันอัลติรมิซีย์ หมายเลข 1565 บันทึกลงโดยอัลบุคอรีห์ในอัลอะดะบ์ อัลมุฟร็อด หมายเลข 363 เศาะฮี้หฺอัลอะดะบ์ อัลมุฟร็อด หมายเลข 272 ดู อัลลิลลิลละฮฺ อัลเศาะฮี้หฺะฮฺ หมายเลข 2196)

และรูปแบบหนึ่งของการให้เกียรติ คือการไม่พูดเสียงดังกว่าผู้สอน ดังที่ระบุไว้ในอัลกุรอาน ซึ่งมีความว่า

“โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย พวกเจ้าอย่าได้ล้ำหน้า (ในการกระทำใดๆ) เมื่ออยู่ต่อหน้าอัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์ พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้ โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย พวกเจ้าอย่าได้ยกเสียงของพวกเจ้าเหนือเสียงของนบี และอย่าพูดเสียงดังกับเขา (นบี) เยี่ยงการพูดเสียงดังของบางคนของพวกเจ้ากับอีกบางคน เพราะ (เกรงว่า) การงานต่างๆ ของพวกเจ้าจะสูญหายไป โดยที่พวกเจ้าไม่รู้ตัว แท้จริงบรรดาผู้ที่ลดเสียงของพวกเขา ณ ที่รอซูลุลลอฮ์นั้น ชนเหล่านั้น คือบรรดาผู้ที่อัลลอฮ์ทรงทดสอบจิตใจของพวกเขามาเพื่อความยำเกรง สำหรับพวกเขาจะได้รับการอภัยโทษและรางวัลอันใหญ่หลวง แท้จริงบรรดาผู้ส่งเสียงเรียกเจ้าทางเบื้องหลังห้องหับเหล่านั้น ส่วนใหญ่ของพวกเขาก็ไม่ใช่สติปัญญา” (อัลกุรอาน, 49: 1-4)

จากโองการข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้เสียงต่อผู้สอน หรือเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่จะแสดงถึงการให้เกียรติต่อผู้สอน และสิ่งเหล่านี้มีผลต่อความสำเร็จของผู้เรียนด้วย

ทั้งนี้นอกจากผู้เรียนจะต้องให้เกียรติกับผู้รู้และผู้สอนแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีกิริยามารยาทที่ สวयงามเหมาะสมกับการเป็นผู้แสวงหาความรู้ ซึ่งกิริยามารยาทดังกล่าวไม่ใช่เฉพาะต่อหน้าผู้สอน เท่านั้นแต่จะเป็นเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งนี้อัลกุรอานได้ระบุไว้มีความหมายว่า

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงกล่าวแก่พวกเจ้าว่า จงหลีกที่ให้นในที่ชุมนุม พวกเจ้าก็จงหลีกที่ให้เข้า เพราะอัลลอฮ์จะทรงให้ที่กว้างขวางแก่พวกเจ้า (ในวันกียามะห์) และเมื่อมีเสียงกล่าวว่า จงลุกขึ้นยืนจากที่ชุมนุมนั้น พวกเจ้าก็จงลุกขึ้นยืน เพราะอัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดา ผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ” (อัลกุรอาน, 58: 11)

จากโครงการข้างต้นทำให้เห็นภาพของการรักษาจริยามารยาทของผู้เรียนในการเข้าอยู่ใน ชุมชนได้เป็นอย่างดี และอิสลามก็ให้ความสำคัญต่อจุดเล็กๆ ที่จะนำมาซึ่งความสง่างามของ ผู้เรียน แม้กระทั่งการขยับที่ให้กับผู้มาร่วมนั่ง หรือการลุกขึ้นเพื่อให้คนอื่นได้นั่งในที่ชุมนุมดังกล่าว ซึ่งโครงการข้างต้นสอดคล้องกับวัจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่มีรายงานจากอิบนุอุมัร เราะฎียัลลอฮู อันฮูมาว่า ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮู อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้กล่าวว่า “ชายคนหนึ่งจงอย่า ทำให้ชายอีกคนหนึ่งลุกออกจากที่ของเขา แล้วเขากลับนั่งแทนที่เขาคนนั้น แต่ (เขาจงกล่าวว่า) “พวกท่านจงขยับขยายให้กว้างด้วยเถิด” (บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ หมายเลข 6270 และมุสลิมตาม ลำนวนนี้ หมายเลข 2177) และอีกวัจนะหนึ่งซึ่งท่านศาสนทูต (ซ.ล) ให้ความสำคัญต่อท่านั่งของ บรรดาสาวก ซึ่งรายงานจากอัสซะรีด บินสุวัยด เราะฎียัลลอฮู อันฮู เล่าว่า : “ท่านเราะซูลุลลอฮู ศ็อลลัลลอฮู อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้เดินผ่านตัวฉันในขณะที่ฉันกำลังนั่งอย่างนี้อยู่ โดยฉันได้วางมือ ซ้ายที่ด้านหลังและตะแคงบนฝ่ามือ ท่านจึงกล่าวว่า “ท่านนั่งในท่าทางของผู้ที่ถูกกริ้วโกรธ (หมายถึงชาวยิว) หรือ?” (เศาะฮี้หฺ บันทึกโดยอหฺมัด หมายเลข 19683 และบันทึกโดยอบูดาอูด หมายเลข 4848 เศาะฮี้หฺสุนันอบีดาอูด หมายเลข 4058)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการสั่งสอนของท่านศาสนทูต(ซ.ล) เกี่ยวกับการสนทนาแบบ กระซิบกัน ซึ่งเป็นรายงานจากอิบนุอุมัร เราะฎียัลลอฮู อันฮู เล่าว่า ท่านเราะซูลุลลอฮู ศ็อลลัล ลอฮู อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้กล่าวว่า “เมื่อพวกท่านอยู่ด้วยกันสามคน ก็จงอย่ากระซิบกันระหว่างสอง คนโดยไม่มีเพื่อนอีกคนเข้าร่วมด้วย เพราะการกระทำดังกล่าวจะทำให้เขาเสียใจ” (มุตตะฟัค อะ ลัยฮฺ บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ หมายเลข 6290 และมุสลิมตามลำนวนนี้ หมายเลข 2184)

2.2.3 สร้างความกระจำงในสิ่งที่เรียนและทบทวนเนื้อหาที่ได้ศึกษาอย่าง

สม่ำเสมอ ผู้เรียนจะต้องไม่เก็บความสงสัยจากสิ่งที่ได้เรียนไปอยู่กับตัวเอง โดยไม่พยายามสร้างความกระจำงให้เกิดขึ้น เพราะกรณีดังกล่าวจะสร้างให้เกิดปัญหาในการรับความรู้ใหม่จากการสอนของผู้สอนในครั้งต่อไป ด้วยเหตุนี้การสร้างความกระจำงสำหรับสิ่งที่ได้ศึกษาไปแล้วนั้น จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับผู้เรียนที่จะให้บรรลุความสำเร็จ โดยมีแบบอย่างจากท่านหญิงอาชีวะศรัทธาของท่านรอซูล (ซ.ล) ที่ทุกครั้งหากมีข้อสงสัย นางจะสอบถามจึงเกิดความกระจำง ดังที่ปรากฏในวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่ได้รายงานโดยอิบน์อุมัยยะษุเราะฮ์ญัดลอส อับดุลฮะดีษ ว่า : “ท่านหญิงอาชีวะศรัทธาของท่านรอซูล (ซ.ล) นั้น ทุกครั้งที่นางได้ฟังสิ่งที่นางไม่เข้าใจ นางก็จะได้ถามจนกระทั่งได้เข้าใจ โดยครั้งหนึ่งท่านรอซูล (ซ.ล) ได้กล่าวว่า ผู้ใดที่ถูกสอบสวนเขาก็จะต้องถูกลงโทษ ท่านหญิงอาชีวะศรัทธาจึงถามว่า แล้วอัลลอฮ์มิได้ทรงกล่าวว่า แล้วในกายภาคหน้าเขาก็จะถูกสอบสวนอย่างง่ายดาย (อายะห์ที่ 8 ของซูเราะฮ์อัลอินชีกอก) ดอกหรือ? แล้วท่านรอซูลก็ตอบว่า (อายัต) ดังกล่าวนั้นหมายถึงการนำเสนอ ไม่ใช่การถูกสอบสวน แต่หากผู้ใดถูกสอบสวนแล้วเขาก็จะต้องมีอันเป็นไป” (อัลบุคอรีห์ หมายเลข 103 และมุสลิม หมายเลข 2876)

จากวจนะท่านศาสนทูต (ซ.ล) ข้างต้นจะเห็นว่า วิธีการสร้างความกระจำงในการเรียนที่ง่ายที่สุดคือการสอบถามกับผู้สอน แต่ในขณะที่เดียวกันหากผู้เรียนมีความละอายไม่สามารถสอบถามได้ด้วยตนเอง ก็สามารถฝากคำถามผ่านคนอื่นให้ถามต่อผู้สอนได้ด้วยเช่นเดียวกัน ดังที่ปรากฏในวจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ซึ่งรายงานจากท่านอาลีญ์ เราะฮ์ญัดลอส อับดุลฮะดีษ เล่าว่า : “ฉันเป็นคนที่มีน้ำก้ำหนดอกออกอยู่เสมอ และฉันก็อายที่จะถามท่านรอซูล (ซ.ล) อันเนื่องมาจากสถานะของบุตรสาวของท่าน (ที่เป็นภรรยาของฉัน) ฉันเลยใช้ให้อัลมิกาดาด บินอัลฮัษมัดช่วยถามให้ แล้วท่านก็ตอบว่า “ให้เขาล้างอวัยวะเพศของเขา แล้วเอาน้ำละหมาด”” (มุตตะฟัอะลียะฮ์ บันทีกโดยอัลบุคอรีห์ หมายเลข 269 และมุสลิมตามสำนวนนี้ หมายเลข 303)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เรียนจะต้องให้ความสำคัญกับการขจัดข้อสงสัยใดๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม และประการสำคัญคือ แหล่งข้อมูลที่จะทำให้ข้อสงสัยดังกล่าวชัดเจนขึ้นจะต้องเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ

ความสม่ำเสมอในการทบทวนเนื้อหาเป็นอีกคุณลักษณะสำคัญของผู้เรียน ที่อิสลามให้ความสำคัญ ทั้งนี้มีรายงานจากอิมามอะลียฮ์สลามเล่าว่า ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิ วะสัลลัม ได้กล่าวว่า “พวกท่านจงหมั่นทบทวนอัลกุรอานอยู่เสมอ ซึ่งฉันขอสาบานด้วยพระผู้ซึ่งชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ว่า มัน (การจำอัลกุรอาน) นั้น ช่างเปรียบยิ่งกว่าอูฐ

ที่ถูกกล่าวหาว่า "เชือกเสียอีก" (มุตตะพิก อะลยฺยุ บันทิกโดยอัลบุคอรียฺตามสำนวนนี้ หมายเลข 5033, และมุสลิม หมายเลข 791)

เนื่องจากในสมัยท่านศาสนทูต (ซ.ล) การศึกษาสมัยนั้นให้ความสำคัญกับอัลกุรอาน ดังนั้นการทบทวนอัลกุรอานจึงเป็นสิ่งที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) เน้นย้ำให้มีการทบทวนอย่างสม่ำเสมอ และวิธีการในการทบทวนอย่างหนึ่งของบรรดาสาวก คือ การท่องจำ และตัวอย่างหนึ่งคือจากการเล่าของอับดุลลอฮ์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ที่ได้เล่าว่า "ฉันจดจำคำพูดของท่านเราะสูลุลลอฮ์สองประเภทด้วยกัน โดยประเภทหนึ่งฉันได้เปิดเผยแก่คนอื่น ส่วนอีกประเภทหนึ่งนั้น หากฉันเปิดเผยแล้ว หลอดอาหาร (ลำคอ) นี้ ก็คงต้องถูกฟันขาด" (บันทิกโดยอัลบุคอรียฺ หมายเลข 120)

2.3 เนื้อหา เนื้อหาที่ผู้สอนจะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อิสลามได้สนับสนุนการคัดเลือกเนื้อหาสำหรับการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

2.3.1 เนื้อหาต้องมีความถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์ การจัดการเรียนการสอนถือเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นความจริงจากผู้สอนไปยังผู้เรียน ดังนั้นความถูกต้องของเนื้อหาที่ถ่ายทอดจะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากเนื้อหาขาดความถูกต้องแล้วนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนแล้วยังอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้เรียนและสังคมอีกด้วย ดังนั้นในอัลกุรอานจึงเน้นย้ำให้นำเสนอเนื้อหาที่เป็นความจริงที่มีความถูกต้องไปยังผู้เรียน ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานว่า

“มนุษย์ชาติทั้งหลาย! แท้จริงร่อซูลนั้นได้นำความจริงจากพระเจ้าของพวกเจ้ามายังพวกเจ้าแล้ว จงศรัทธากันเถิด มันเป็นสิ่งดียิ่งแก่พวกเจ้า และหากพวกเจ้าปฏิเสธศรัทธาแล้ว แท้จริงสิ่งที่อยู่ในบรรดาชั้นฟ้า และในแผ่นดินนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ” (อัลกุรอาน, 4:170)

จากโครงการข้างต้นจะเห็นได้ว่า การสร้างศรัทธาให้กับผู้เรียนได้ เมื่อผู้สอนนำเสนอความจริงไปยังผู้เรียน ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญในการเลือกเนื้อหาสำหรับผู้เรียน และในอีกโครงการหนึ่ง อัลลอฮ์ทรงใช้ให้ผู้สอนนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่ปรากฏในอัลกุรอาน ดังโครงการในอัลกุรอานที่กล่าวไว้ว่า

“นั่นแหละคือบรรดาโองการของอัลลอฮ์ซึ่งเราอ่านโองการเหล่านั้นให้เจ้าฟังด้วยความจริง และแท้จริงเจ้านั้นเป็นผู้หนึ่งในบรรดาผู้ออกข้อเท็จจริงทั้งหลาย” (อัลกุรอาน, 2: 252)

ในขณะที่เดียวกันท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้สร้างสัญญาต่อบรรดาซอฮาบะห์ให้นำเสนอในสิ่งที่เป็นความจริง ดังปรากฏรายงานจากอุบาต๊ะฮฺ บิน ศอมัต กล่าวว่า “พวกเราเคยให้คำมั่นสัญญากับท่านรอซูลุลลอฮฺ คือลัดลลอฮฺฮุด้วยฮิว่าซัลลัมว่าจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามทั้งในเวลาที่ยันและเวลาที่เกี่ยวครั้น และเราจะไม่ขัดแย้งต่อผู้มีอำนาจอันชอบธรรม และเราจะดำรงไว้หรือพูดความจริง ตราบใดที่เรายังอยู่ เราจะไม่กล่าวการครหาของผู้ใดในหนทางของอัลลอฮฺ” (รายงานโดยบุคอรี, 6774) ในขณะที่เดียวกันผู้สอนจะต้องดำรงตนเองอยู่ในความจริง ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานที่ระบุไว้ว่า

“โอ้พระผู้เป็นเจ้าของพวกเรา! โปรดอย่าให้หัวใจของพวกเราเอนเอียงออกจากความจริงเลย หลังจากที่พระองค์ได้ทรงแนะนำแก่พวกเราแล้ว และโปรดได้ประทานความเอ็นดูเมตตา จากที่ที่พระองค์ให้แก่พวกเราด้วยเถิด แท้จริงพระองค์นั้นคือผู้ทรงประทานให้อย่างมากมาย” (อัลกุรอาน, 3: 8)

2.3.2 เน้นเนื้อหาที่บูรณาการและครอบคลุม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตที่ครบในทุกมิติ ด้วยเหตุนี้ในการจัดการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องนำเสนอเนื้อหาที่มีครอบคลุมและบูรณาการเพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ในขณะที่เดียวกันในการนำเสนอองค์ความรู้สู่ผู้เรียนนั้นจะต้องบูรณาการในเรื่องของคุณภาพจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน ดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้ว่า

“พระองค์ (อัลลอฮ์) ทรงเป็นผู้ส่งร่อซูลท่านหนึ่งในหมู่ผู้ไม่รู้จักหนังสือจากพวกเขาเอง เพื่อทำการอ่านอายาตต่างๆ ของพระองค์แก่พวกเขาและทรงขัดเกลา (จริยธรรมแก่) พวกเขาให้ผุดผ่อง...” (อัลกุรอาน, 62: 2)

อิสลามมีเป้าหมายที่จะสร้างให้ผู้ศรัทธาเป็นผู้ที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีเกียรติทั้งในโลกนี้และโลกหน้าด้วยวิถีแห่งศาสนาที่มีความสมบูรณ์แบบ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานซึ่งมีความหมายว่า

“และด้วยชีวิต และที่พระองค์ทรงทำให้มันสมบูรณ์ แล้วพระองค์ทรงดลใจมันให้รู้ทางชั่วของมันและทางสำรวมของมัน แน่แน่นอนผู้ซัดเกล้าชีวิตย่อมได้รับความสำเร็จ” (อัลกุรอาน, 91: 7-9)

ซึ่งจากโองการนี้ อัลลอฮ์ทรงแจ้งว่า ทุกสิ่งทีพระองค์ทรงสร้างนั้นจะมีความสมบูรณ์ และส่วนหนึ่งของการทำให้สมบูรณ์คือ การให้สติปัญญา ซึ่งสามารถแยกแยะได้ระหว่างความดีกับความชั่ว

2.3.3 เนื้อหาต้องเหมาะสมกับผู้เรียน ในการสอนถึงแม้เป้าหมายในการสอนจะเหมือนกันสำหรับผู้เรียนทุกคน แต่การที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ตามเป้าหมายนั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียนแต่ละบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของมนุษย์นั้นมีหลายรูปแบบดังเช่นที่ระบุไว้ในอัลกุรอาน ซึ่งมีความหมายว่า

“โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน” (อัลกุรอาน, 49: 13)

จากโองการข้างต้นจะเห็นว่า มนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเหล่านั้นไม่ใช่เป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องเลือกสรรเนื้อหาที่เหมาะสมกับความแตกต่างดังกล่าว เพื่อนำผู้เรียนไปยังเป้าหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้ ดังนั้นจะพบว่าท่านศาสนทูต (ซ.ล) จะเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการสอนชอฮาบะห์แต่ละคน ดังวัจนะของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ที่รายงานจากอนัส บินมาลิก เราะฎิยัลลอฮุอันฮุว่า ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัมได้ชี้พาหนะโดยมีมุอาซนั่งอยู่ข้างหลังท่านกล่าวว่า : “โอ้ มุอาซ บินญะบัล !” เขาตอบว่า “ครับ ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ด้วยความยินดียิ่ง” ท่านกล่าวอีกว่า “โอ้ มุอาซ บินญะบัล !” เขาตอบว่า “ครับ ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ด้วยความยินดียิ่ง” เป็นจำนวนสามครั้งด้วยกัน ท่านกล่าวว่า “ผู้ใดก็แล้วแต่ที่กล่าวคำปฏิญาณด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า อัลลอฮ์เท่านั้น คือ พระเจ้าที่ควรเคารพกราบไหว้ และมุฮัมมัดคือศาสนทูตของอัลลอฮ์ อัลลอฮ์ก็จักปกป้องเขามีให้ต้องไพนรก” เขาถามว่า “โอ้ ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ แล้วไม่ให้ฉันบอกแก่คนอื่นหรือพวกเขาจะได้ดีใจ? ท่านตอบว่า “(ไม่ต้องหรอก) เพราะถ้าอย่างนั้น พวกเขาก็คงจะมอบตัวแก่อัลลอฮ์โดยไม่ทำการใดๆ ละชิ” แต่ในตอนที่ท่านได้เสียชีวิตลง มุอาซก็ได้บอกสิ่งนี้แก่คนอื่น เพราะเกรงว่าจะเกิดความผิดบาปกับตัวเขา (บุคอรี, 128 และมุสลิม, 32)

2.3.4 เนื้อหาต้องแสดงให้เห็นถึงมูลเหตุ การที่ผู้สอนนำเสนอเนื้อหาเพียงผลหรือข้อสรุปขององค์ความรู้ อาจจะนำมาซึ่งข้อสงสัยกลางแครงใจของผู้เรียน และอาจจะนำไปสู่ความคลาดเคลื่อนในการนำไปใช้ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องนำเสนอเนื้อหาที่ครบถ้วนและให้เห็นถึงมูลเหตุ ที่มาที่ไปของความรู้หรือข้อสรุปดังกล่าว ดังตัวอย่างที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้อธิบายให้กับบรรดาซอฮาบะห์ถึงหลักเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยน ซื่อขายอินทผาลัมสดกับอินทผาลัมแห้ง โดยท่านได้ตั้งเป็นคำถามให้กับบรรดาซอฮาบะห์ว่า “อินทผาลัมสดจะลดลงไหมเมื่อมันแห้งลง?” บรรดาซอฮาบะห์ตอบว่า “แน่นอน” ท่านจึงตอบว่า “ดังนั้นก็จงอย่าแลกเปลี่ยนซื่อขายระหว่างทั้งสอง” (อัลบุคอรี, 2198, มุสลิม, 1555)

และในอีกตัวอย่างหนึ่งจากการที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้สั่งห้ามบรรดาซอฮาบะห์ไม่ให้ทำการซื่อขายผลไม้ก่อนสุก ท่านได้กล่าวแก่พวกเขาว่า “เจ้ารู้มั๊ยว่าเมื่ออัลลอฮ์ทรงยับยั้งมิให้ผลไม้ (สุกและเก็บเกี่ยวได้) ดังนั้นด้วยเหตุผลใดเล่าที่เจ้าจะรับเอาทรัพย์สินของพี่น้องของเจ้า?” (มุสลิม, 1006) แต่ทั้งนี้เนื้อหาดังกล่าวจะต้องไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสน และจะต้องพยายามนำเสนอในมุมมองที่ง่าย ดังที่ปรากฏในอัลกุรอาน ซึ่งมีความหมายว่า

“และเราจะทำให้เป็นการง่ายดายแก่ เจ้าซึ่งบัญญัติศาสนาอันง่ายตาย” (อัลกุรอาน, 87:

8)

2.4 กิจกรรม/ทรัพยากรการเรียนรู้ กิจกรรมและทรัพยากรการเรียนรู้เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าการให้การเรียนรู้ของท่านศาสนทูต (ซ.ล) แก่บรรดาซอฮาบะห์ ท่านก็จะใช้กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อความสำเร็จเช่นกัน ซึ่งสามารถรวบรวมลักษณะสำคัญของกิจกรรมและทรัพยากรการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่ง ได้ดังนี้

2.4.1 กิจกรรมการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับความพร้อมและความแตกต่างของผู้เรียน การให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลนับว่าเป็นปัจจัยหลักของการจัดการเรียนการสอน เพราะในความจริงแล้ว อัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์มาในรูปแบบลักษณะและสติปัญญาที่แตกต่างกัน การสร้างความพร้อมสำหรับผู้เรียนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งสู่ความสำเร็จของการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน (ซัยด์ มุฮัมมัด ซาฮาดะห์, มปป.: 59) ทั้งนี้ปรากฏในอัลกุรอาน ซึ่งมีความหมายว่า

“... อัลลอฮ์มิได้ทรงให้เป็นที่ลำบากแก่ชีวิตใด (ทรงไม่บังคับผู้ใด) เว้นแต่ (ตาม ปริมาณอันเหมาะสม) ตามที่พระองค์ทรงประทานมาแก่ชีวิตนั้น หลังจากความ ยากลำบาก อัลลอฮ์จะทรงทำให้เกิดความสะดวกสบาย” (อัลกุรอาน, 65: 7)

และในอีกโองการหนึ่ง ระบุไว้มีความหมายว่า

“เราจะไม่บังคับชีวิตนั้นมีความสามารถเท่านั้นและเมื่อพวกเขาพูด ก็จงยุติธรรม และแม้ว่าเขาจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม และต่อสัญญาของอัลลอฮ์นั้นก็จง ปฏิบัติตามให้ครบถ้วน นั่นแหละที่พระองค์ได้ทรงสั่งเสียมันไว้แก่พวกเขา เพื่อว่า พวกเขาจะได้รำลึก” (อัลกุรอาน, 6: 152)

ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับบรรดาซอฮาบะห์ของท่านศาสนทูต (ซ.ล) นั้นท่านจะให้ความสำคัญต่อความพร้อมในการเรียนรู้ของบรรดาซอฮาบะห์ก่อนการสอน ดังที่มีรายงานจาก อนัส บินมาลิก เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ว่า “เมื่อท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ได้ออกมายัง บรรดาซอฮาบะห์ อับดุลลอฮุ บินคุซาพะฮ์ก็ยืนขึ้นแล้วถามว่า “ใครคือพ่อของฉัน?” ท่านตอบว่า พ่อของท่านคือคุซาพะฮ์ หลังจากนั้นท่านนบีก็นั่งแล้วกล่าวว่า “จงถามฉันซิ” อับดุลลอฮ์จึง คุกเข่าลงพร้อมทั้งกล่าวว่า เราพอใจแล้วกับการมีอัลลอฮุเป็นพระเจ้า กับการมีอิสลามเป็นศาสนา และกับการมีมุหัมมัด ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม เป็นศาสดา ท่านนบิจึงเจียบลง (บันทึก โดยอัลบุคอรีย์ หมายเลข 93)

นอกจากนี้กิจกรรมการสอนก็ต้องไม่สร้างความเบื่อหน่ายกับผู้เรียน ดังที่ปรากฏใน รายงานจากอิบน์มุสอูด เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ ที่กล่าวว่า ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม นั้น จะ เว้นวันสำหรับการให้คำตักเตือนเพราะไม่อยากจะให้เกิดความเบื่อหน่ายต่อพวกเรา (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 68 และมุสลิม หมายเลข 2821)

การกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญต่อการศึกษาคงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ใช้เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนของบรรดาซอฮาบะห์ ดังที่ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในหลายๆ ครั้ง เช่น ท่านได้กล่าวไว้ มีความหมายว่า “ผู้ใดเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ แน่นอนอัลลอฮุจะทรงทำให้เขาพบกับความสะดวก ในหนทางสู่สวนสวรรค์ บรรดาโมลาอิเกะฮ์จะ คุ้มครองปีกของเขาเพราะพอใจต่อผู้แสวงหาความรู้ และแท้จริงบรรดาสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชั้นฟ้า และแผ่นดินจะทำการขอยกโทษ ให้แก่ผู้รู้แม้กระทั่งปลาต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำ...” (อบูดาวูด หมายเลข 3641, อัตติรมิซีย์ หมายเลข 2683, 2684)

และในบางครั้งท่านศาสนทูต (ซ.ล) ก็ใช้วิธีการในการกระตุ้นจากปัญหาที่บรรดาขอสาบะห์ประสบอยู่ ดังตัวอย่างที่ครั้งหนึ่งได้มีชาวชนบทคนหนึ่งละหมาดไม่ถูกต้อง ครั้นเมื่อเขาเข้ามัสยิดเขาก็ทำการละหมาดอย่างที่เคยกระทำ เสร็จแล้วก็หันไปให้สลามแก่ท่านนบี แล้วนบีตอบว่า “จงกลับไปละหมาดใหม่ แท้จริงเจ้ายังไม่ได้ละหมาด” ชายคนนั้นก็กลับไปละหมาดใหม่เสร็จแล้วก็มาหานบีอีก แต่ทุกครั้งที่เขามาหานบี นบีก็สั่งให้กลับไปละหมาดใหม่และบอกว่าเขายังไม่ได้ละหมาด จนเขาเกิดท้อใจและอยากทราบว่แท้จริงการละหมาดที่ถูกต้องนั้นเป็นเช่นไร ดังนั้นเขาจึงกล่าวแก่ท่านนบีว่า “ฉันขอสาบานด้วยพระนามของผู้ที่บังเกิดท่านด้วยสัจธรรม ฉันไม่สามารถจะทำให้ดีกว่านี้ได้อีกแล้ว ดังนั้นโปรดสอน (วิธีการละหมาดที่ถูกต้อง) แก่ฉัน”. (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 757,793, มุสลิม หมายเลข 883)

2.4.2 กิจกรรมการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกเวลาและสถานที่ ทั้งนี้เนื่องจากท่านศาสนทูต (ซ.ล) ให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดเนื้อหาไปยังบรรดาขอสาบะห์ และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา ดังรายงานจากอุมมุสะละมะฮฺ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮา เล่าว่า “ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้ตกใจตื่นในคืนหนึ่งพร้อมกับกล่าวว่า “ซุบฮานัลลอฮ์” คืนนี้ไม่ทราบว่ามีพิตนะอะไรได้ลงมา และมีซุหมทรัพย์อะไรได้ถูกเปิดออก จงปลุกบรรดาหญิงเจ้าของห้องเหล่านี้ให้ตื่นขึ้นมาซิ เพราะบางที่ผู้หญิงที่สวมเสื้อผ้าในสมัยอยู่ในโลกดุนยาอาจต้องกลายเป็นคนไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ในโลกอาคิเราะฮฺ” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 115) และอีกรายงานหนึ่งจากอิบน์อุมร์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุม่า เล่าว่า “ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลิม ได้นำพวกเราละหมาดอีซาในช่วงสุดท้ายของชีวิตท่าน และหลังจากท่านให้สลาม ท่านก็ได้ยืนขึ้นแล้วกล่าวว่า พวกท่านสังเกตดูคืนนี้ของพวกท่านหรือเปล่า เพราะเมื่อครบหนึ่งร้อยปีนับจากนี้ไป คงไม่มีผู้ใดที่อยู่บนโลกในวันนี้หลงเหลืออีกแล้ว” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 116 และมุสลิม หมายเลข 2537) และในอีกรายงานหนึ่งระบุไว้ว่า “คืนจันทร์เพ็ญคืนหนึ่งท่านได้แหงนหน้าขึ้นมองพระจันทร์เต็มดวง แล้วกล่าวว่าขึ้นว่า “แท้จริงพวกเจ้าจะสามารถมองเห็นองค์พระผู้อภิบาลของพวกเจ้าอย่างชัดแจ้ง (ในวันปรโลก) เสมือนกับที่พวกเจ้ามองเห็นพระจันทร์ในคืนนี้ โดยที่ไม่มีการเบียดเสียดหรือแก่งแย่งกันเพื่อที่จะมองไปยังมันแต่อย่างใด” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 554, มุสลิม หมายเลข 633)

2.4.3 เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นการค้นคว้าของผู้เรียนจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย จะพบว่ามื่อมีหลายโครงการในอัลกุรอานที่กระตุ้นให้เรียนรู้จากสิ่งต่างๆ เพราะเสริมสร้างศรัทธาและพัฒนาตนเอง ดังเช่น อัลกุรอานให้พิจารณาอูฐ ท้องฟ้า และอื่นๆ เพื่อการตกเต็อนซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความหมายว่า

และในอีกโองการหนึ่งซึ่งเป็นโองการปฐมบทแห่งอัลกุรอาน ได้กำชับให้มุสลิมทำการอ่านเพื่อการเรียนรู้ ดังมีความหมายว่า

“จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้” (อัลกุรอาน, 96:1-5)

นอกจากการอ่านแล้ว การบันทึกยังถือเป็นส่วนสำคัญสำหรับการเรียนรู้ ทั้งนี้บรรดาซอฮาบะห์จะให้ความสำคัญกับการจดบันทึก ดังตัวอย่างของท่านอาลี จากรายงานของอับดุลฮัยยะษุ เราะวะฎียัลลอฮุ อันสุ ที่เล่าว่า “ฉันได้ถามอะลีย์ว่า ท่านมีหนังสือใดๆ (ที่บันทึกจากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสลัลม) ไหม? เขาตอบว่า ไม่มี มีก็เพียงแต่คัมภีร์ของอัลลอฮ์ หรือคำอธิบายที่ให้กับชายมุสลิม หรือสิ่งที่บันทึกอยู่ในหน้ากระดาษนี้เท่านั้น ฉันถามว่า แล้วสิ่งที่บันทึกอยู่ในกระดาษนี้คืออะไรกัน? เขาตอบว่า คือ (คำอธิบายเกี่ยวกับกฎของ) เชือก (หมายถึงการจ่ายค่าสินไหมทดแทน) การปลดปล่อยเชลย และ (คำอธิบายเกี่ยวกับการที่) มุสลิมต้องไม่ถูกประหารเพราะกาฟิร” (อัลบุคอรีห์ หมายเลข 111) และอีกรายงานหนึ่งจากอับดุลฮัยยะษุ เราะวะฎียัลลอฮุ อันสุ ที่เล่าว่า “ไม่มีสหายของท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสลัลม คนไหนที่รายงานหะดีษจากท่านมากกว่าฉัน นอกจากสิ่งที่มีอยู่กับอับดุลลอฮ์ บินอัมรฺ เพราะว่าเขานั้นเขียนเป็น ในขณะที่ฉันเขียนไม่เป็น” (อัลบุคอรีห์ หมายเลข 113)

จากสองรายงานข้างต้นจะเห็นว่า เมื่อมีการบันทึกแล้ว บรรดาซอฮาบะห์จะทำการเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวไปยังบุคคลอื่น ซึ่งการเผยแพร่ นั้นเป็นไปตามความเข้าใจจากการบันทึกและการอ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบันทึกและการอ่านอัลกุรอานซึ่งท่านศาสนทูต (ซ.ล) ได้เน้นย้ำให้กับบรรดานักท่องจำอัลกุรอานให้ระวังรักษาและให้ความสำคัญกับอัลกุรอานด้วยการอ่านอยู่เป็นประจำ. (อัลบุคอรีห์ หมายเลข 5033, มุสลิม หมายเลข 791)

2.4.5 กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้แบบกลุ่มและมีการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่ม
การเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มเป็นรูปแบบการสอนที่ท่านศาสนทูต (ซ.ล) ให้ความสำคัญ ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มจะต้องให้การตักเตือนซึ่งกันและกัน ดังปรากฏในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“ดังนั้นจงตักเตือนกันเถิด เพราะการตักเตือนกันนั้นจะยังคุณประโยชน์” (อัลกุรอาน , 87: 9)

การตักเตือนกันระหว่างผู้เรียนสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนคนใดคนหนึ่งกระทำผิดพลาดใดๆ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนจะต้องเอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งท่านศาสนทูต (ซ.ล) ให้ความสำคัญกับการเรียนเป็นกลุ่ม ดังรายงานจากอบีวาฟิด อัลลัยซีญี เราะวะฎีย์ลลอฮุ อันฮุ ซึ่งเล่าว่า “ในขณะที่ท่านเราะฮ์มุลลอฮุ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม กำลังนั่งอยู่ในมัสยิดพร้อมๆ กับคนอื่นนั้น ก็มีคนสามคนเดินตรงเข้ามา แล้วสองคนก็เข้ามายังท่านเราะฮ์มุลลอฮุ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ส่วนอีกหนึ่งคนได้หายไป แล้วสองคนนั้นได้หยุดตรงหน้าท่านเราะฮ์มุลลอฮุ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ซึ่งคนหนึ่งได้เห็นมีที่ว่างอยู่ในวงล้อม เขาจึงนั่งลง ส่วนอีกคนหนึ่งได้นั่งลงที่ท้ายวง ในขณะที่คนที่สามได้หันหลังจากไป ครั้นเมื่อท่านเราะฮ์มุลลอฮุ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม เสร็จ (จากการสั่งสอนอบรม) ท่านก็ได้กล่าวว่า “เอาไหมล่ะ ฉันจะบอกพวกท่านเกี่ยวกับคนสามคนนี้? คนหนึ่งได้เข้าหาอัลลอฮุ อัลลอฮุก็เลยทรงให้ความคุ้มครอง ส่วนอีกคนนั้น เขาอายุ อัลลอฮุก็เลยทรงอายุต่อเขาเหมือนกัน และสำหรับอีกคนหนึ่งนั้น เขาได้หันหลังจากไป อัลลอฮุก็เลยทรงเพิกเฉยต่อเขา” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 66 และมุสลิม หมายเลข 2176)

และอีกรายงานจาก อะบีสะอีด อัลคุดรีย์ กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านรอซูล กล่าวว่า ผู้ใดทราบว่าคุณหนึ่งคนใดจากพวกท่านทำชั่ว ก็จงเปลี่ยนแปลง (ยับยั้ง) ด้วยมือของเขา ถ้าหากไม่สามารถก็จงเปลี่ยนแปลงด้วยลิ้นของเขา ถ้าหากไม่สามารถ ก็จงเปลี่ยนแปลงด้วยหัวใจของเขา การเช่นนั้น (คือการเอาใจออกห่าง) นับเป็นการศรัทธาที่อ่อนแอที่สุด (มุสลิม, หมายเลข 1/69)

ซึ่งจากวิชันของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ข้างต้นจะเห็นถึงบทบาทของผู้เรียนในกลุ่มอย่างชัดเจนสำหรับการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และขจัดสิ่งที่ไม่ดีออกจากสมาชิกในกลุ่ม

2.4.6 เป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเนื้อหาไปยังผู้เรียนอย่างทั่วถึงและชัดเจน

ในการสอนของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ท่านจะให้ความสำคัญต่อความเข้าใจที่ชัดเจนของบรรดาซอฮาบะห์ ซึ่งในบางครั้งท่านจะทำการย้ำเนื้อหาเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ดังเช่นรายงานจากอนัส เราะวะฎีย์ลลอฮุ อันฮุ ได้รายงานจากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ว่า “เมื่อท่านพูดคำหนึ่งท่านจะทวนสามครั้งจนกระทั่งคนเข้าใจ และเมื่อท่านมาหาคนกลุ่มหนึ่ง ท่านก็จะกล่าวสลามแก่พวกเขาสามครั้งเช่นกัน” (อัลบุคอรีย์ หมายเลข 95) และในบางครั้งท่านก็ใช้เสียงที่ตั้งเพื่อให้ผู้เรียนสามารถรับฟังได้อย่างทั่วถึง ดังรายงานจากจากอับดุลลอฮุ บิน อัมรฺ เราะวะฎีย์ลลอฮุ อันฮุมา ที่เล่าว่า “ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ได้ทิ้งท้ายหายจากพวกเราไปในการเดินทางครั้งหนึ่งที่เราได้ร่วมเดินทางไป แล้วท่านก็ตามเราทันเนื่องจากการละหมาดได้ประวิงเราไว้ เราจึงทำน้ำละหมาดและเช็ดเท้า ท่านเลยตะโกนอย่างสุดเสียงว่า “วัลลูน ลิลอะกอบี มินันนารุ” สอง หรือ สาม

ครั้ง (แปลว่า ความหายหน้าในรูปของไฟนรกจะเกิดกับสันเท่าที่ถูกล้างอย่างไม่ทั่วถึง) (อัลบูกอเรียห์ หมายเลข 60 และมุสลิม หมายเลข 241)

2.4.7 มีการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน ในการสอนของท่านศาสนทูต (ซ.ล) ท่านจะเลือกใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมสำหรับการสอนในแต่ละครั้ง ดังเช่นรายงานจากอิบน์ มัสอูดเล่าว่า ท่านนบีศ็อลลัลลอฮุอลัยฮิวะสัลลัมได้ขีดเส้นด้วยมือของท่านบนพื้นทรายเส้นหนึ่งแล้วกล่าวว่า “นี่คือเส้นทางของอัลลอฮ์ (อิสลาม) ที่เที่ยงตรง เสร็จแล้วท่านก็ขีดเส้นสั้นๆทางด้านขวาและซ้ายของเส้นดังกล่าว แล้วกล่าวว่า นี่คือนเส้นทางต่างๆ ซึ่งไม่มีเส้นใด แม้แต่เส้นเดียวเว้นแต่มีชัยฏอนร้องเรียกและเชิญชวนอยู่ตลอดเวลา แล้วท่านก็อ่านอายะห์ที่ 153 ของซูเราะห์อัลอันอาม ความว่า “และแท้จริงนี่คือเส้นทางของข้า (อิสลาม) อันเที่ยงตรง ดังนั้นพวกเจ้าจงปฏิบัติตามมันเถิด และจงอย่าปฏิบัติตามเส้นทางต่างๆเหล่านั้น เพราะมันจะทำให้เจ้าห่างไกลจากเส้นทางของอัลลอฮ์” (อะหมัด 1/465, อันนสาวอิยฺ, ตัฟสีร์ หมายเลข 194, อัลหากิม 2/318) และอีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการใช้สื่อของจริง ซึ่งรายงานจากอาลี เล่าว่า ฉันเห็นท่านรَسُولุลลอฮ์ได้หยิบเอาผ้าไหมแล้ววางไว้ในมือข้างขวาของท่าน แล้วหยิบเอาทองคำแล้ววางไว้ในมือข้างซ้ายของท่าน แล้วท่านก็กล่าว(พร้อมกับชูทั้งสองขึ้น) ว่า “แท้จริงทั้งสองสิ่งนี้เป็นที่ต้องห้ามสำหรับประชาชาติที่เป็นบุรุษเพศของ ฉัน” (อบูดาวูด หมายเลข 4057, อันนะสาวอิยฺ 8/160)

2.4.8 กิจกรรมการสอนต้องเริ่มและจบด้วยดุอา (การขอพร) กิจกรรมจะต้องเริ่มด้วยพระนามของอัลลอฮ์ การขอพรต่ออัลลอฮ์และจะต้องสิ้นสุดการสอนด้วยกับดุอาเช่นกัน นอกจากนี้ในทุกกิจกรรมจะต้องหลากหลายแต่จะต้องเชื่อมโยงไปยังพระเจ้าและแนวทางในการนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปสู่หลักการของศาสนา (นาศีร อะหมัด อัลคอวัลดะห์ และยะหฺยา อัลสมาอีล อีด, 2001:258) ดุอาเป็นส่วนสำคัญที่มุสลิมจะต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้การเรียนการสอนนั้นมีความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ท่านศาสนทูต (ซ.ล) จะจบการเรียนการสอนด้วยการขอดุอา ดังปรากฏในรายงานจากอิบน์อุมร์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมมา เล่าว่า “น้อยมากที่ท่านเราะَسُولุลลอฮ์ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม จะลุกออกจากที่พบปะจนกว่าท่านจะกล่าวคำต่อไปนี้ต่อหน้าบรรดาสหายของท่าน “อัลลอฮุมมักسیم ละนา มินคือชยะติกะ มายะหุลู บัยนะนา วะบัยนะ มะอาตีกะ วะมิน ฎออาติกะ มาตุบัลลิษฺนา บีฮิ ญันนะตะกะ วะมินัลยะกิน มาตุเฮาวิญอะลัยนา มุศีบาติคฺนุญา วะมัตตินา บีอัลสมาอينا วะอับศอรينا วะกัรวะตินา มาอัหฺยัตตะนา วัจอัลสุลวารีชะ มินนา วัจอัลชะเราะนา อะลามันชะอะละมะนา วันศุรนา อะลา มันอาดานา วะลา ตัจอัล มุศีบะตะนา ฟิตีนินา วะลาตัจอะลิตคฺนุญา อักบะเราะฮฺมินา วะลา มับละเฮาะอิลมินา วะลาตุสัลลิฏฺ อะลัยนา มันลาหะมฺนา” (แปลว่า โอ้อัลลอฮ์! ขอได้โปรดทรงประทานความรู้สึกเกรงกลัวต่อพระองค์ที่

สามารถปิดกั้นระหว่างเรากับการล่วงละเมิดต่อพระองค์ให้แก่พวกเราด้วยเถิด ขอได้โปรดทรงประทานการกระทำความภักดีต่อพระองค์ที่สามารถเชื่อมเราไปยังสรวงสวรรค์ และความเชื่อมั่นที่สามารถใช้บรรเทาความทุกข์ยากลำบากของโลกดุนยาด้วยเถิด ขอได้โปรดทรงให้เรามีความสุขในการฟังของเรา การมองเห็นของเรา และพลังกำลังของเรา ตราบใดที่พระองค์ยังทรงให้เราใช้ชีวิตอยู่ และขอโปรดทรงให้มันเป็นสิ่งที่คงอยู่กับพวกเราด้วยเถิด ขอได้โปรดทรงช่วยเหลือพวกเราให้มีชัยชนะเหนือผู้ที่เป็นปรปักษ์กับเราด้วยเถิด และขอโปรดอย่าทรงให้ความทุกข์ยากของเราเกิดกับศาสนาของเรา และขอโปรดทรงอย่าทำให้โลกดุนยาเป็นสุดยอดความกังวลของพวกเรา หรือเป็นจุดสุดสิ้นความรู้ของพวกเรา และขอได้โปรดทรงอย่าให้พวกที่ไร้ปราณีต่อเราได้ควบคุมพวกเราเถิด” (อัลติรมิซีย์ หมายเลข 3502, เศาะฮ์ฮ์สุนันอัลติรมิซีย์ หมายเลข 2783, เศาะฮ์ฮ์ อัลญามิอุ หมายเลข 1268)

และอีกรายงานหนึ่งจากอบูฮุรَيْرَةَ รَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ เล่าว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม ได้กล่าวว่า “ผู้ใดที่นั่งในที่พบปะแห่งหนึ่ง แล้วเกิดคำพูดที่ผิดพลาดขึ้นมากมายในที่นั้น และเขาได้กล่าวก่อนจะลุกออกจากที่พบปะดังกล่าวว่า “ซุบฮานะกัลลอฮุมมะวะบิฮาดิกะ อัสสะดุดัลลา อิลลาฮะ อิลลา อันตะ วะอะตุบุน อิลัยกะ” (แปลว่า ฉันขอสดุดีและสรรเสริญต่อพระองค์ โอ้อัลลอฮ์ ! โอ้พระเจ้าของฉัน ฉันขอยืนยันว่าพระองค์เท่านั้น คือ พระเจ้าที่ควรกราบไหว้ ฉันขออภัยโทษและขอกลับเนื้อกลับตัวต่อพระองค์) เขาก็ย่อมจะได้รับอภัยโทษในสิ่งที่เกิดขึ้น ณ ที่พบปะดังกล่าว” (อะหมัด หมายเลข 10420, อัลติรมิซีย์ หมายเลข 3433, เศาะฮ์ฮ์สุนันอัลติรมิซีย์ หมายเลข 2730)

2.5 การวัดและประเมินผล การวัดและประเมินผลเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เมื่อมีการสอนแล้วก็ต้องตามมาด้วยการวัดผล ดังปรากฏในอัลกุรอานที่มีความหมายว่า

“และพระองค์ได้ทรงสอนบรรดานามของทั้งปวงให้แก่อาดัม ภายหลังได้ทรงแสดงสิ่งเหล่านั้นแก่มะลาอิกะฮ์ แล้วตรัสว่า จงบอกบรรดาชื่อของสิ่งเหล่านั้นแก่ข้า หากพวกเจ้าเป็นผู้พูดจริง พวกเจ้า (บรรดามะลาอิกะฮ์) ทูลว่า มหาบริสุทธิ์พระองค์ท่าน ไม่มีความรู้ใด ๆ แก่พวกข้าพระองค์นอกจากสิ่งที่พระองค์ได้ทรงสอนพวกข้าพระองค์เท่านั้น แท้จริงพระองค์คือผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ” (อัลกุรอาน, 2: 31-32)

ด้วยเหตุนี้ท่านศาสนทูต (ซ.ล) จึงให้ความสำคัญกับการวัดและประเมินผล ซึ่งท่านดำเนินการในหลายรูปแบบ เช่น ครั้งหนึ่งในขณะที่ท่านสอนอัลบรอรอห์เกี่ยวกับดุอาาก่อนนอน ท่านกล่าวแก่อัลบรอรอห์ว่า จงทวนให้ฉันฟังสิ ดังนั้นอัลบรอรอห์จึงทวนจนถึงคำว่า “วะบิเราะฮ์สูลิกัลละซีอ์รส์ลัตะ” ท่านกล่าวว่า “ไม่ใช่ต้องอ่านว่า วะบิเราะฮ์สูลิกัลละซีอ์รส์ลัตะ” (มุสลิม หมายเลข 2710)

จะเห็นได้ว่าการวัดและประเมินผลนั้นมีเป้าหมายในการตรวจสอบความถูกต้องของผู้เรียนในการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันจะต้องแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทันที ทั้งนี้ ซัยด์ มุฮัมมัด ซาฮาดะห์ (มปป.: 90-91) ได้สรุปรูปแบบของการประเมินในการสอนไว้ ดังนี้

1) ประเมินและแก้ไขสิ่งที่ไม่ถูกต้องเลยทันที ทั้งนี้หลักคำสอนของศาสนานิสลามมุ่งเน้นไม่ให้มีการละเลยหรือปล่อยให้สิ่งที่ไม่ถูกต้องดำรงอยู่ และท่านรอซูล (ซ.ล) จะทรงแก้ไขข้อผิดพลาดที่ปรากฏทันทีทันใด พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องทันที ในรายงานของท่านอุมม์รอบินาอาบีซะลามะห์ รายงานว่า “ฉันเองเป็นเด็กรับใช้ในบ้านของท่านรอซูลุลลอฮ์ (ขณะมีการรับประทานอาหาร) มือของฉันหยิบโน่นหยิบนี่มาทานอย่างไม่เป็นระเบียบ ท่านรอซูลุลลอฮ์ก็กล่าวกับฉันว่า “นี่ เจ้าเด็กน้อย เจ้าจงอ่านบิสมิลละฮ์ก่อน และจงทานด้วยมือขวาของเจ้า และจงทานอาหารที่อยู่ใกล้เจ้าก่อน” (รายงานโดยบุคอรีห์และมุสลิม)

และอีกรายงานหนึ่งคือ ท่านอบีสูรอเยเราะห์ได้รายงานมาว่า “มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามาภายในมัสยิด ในขณะที่ท่านรอซูลุลลอฮ์กำลังนั่งอยู่ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อชายคนนั้นเข้ามาทำการละหมาด และเมื่อละหมาดเสร็จเขาก็เข้ามาให้สลามต่อท่านรอซูลุลลอฮ์ ท่านก็รับสลามของชายคนนั้นและกล่าวกับเขาว่า “ท่านกลับไปทำการละหมาดใหม่เถอะ เพราะการละหมาดที่(เพิ่ง)ผ่านมา (เหมือนกับว่า) ท่านไม่ได้ทำการละหมาด (เพราะทำไม่ถูกต้อง) ชายคนนั้นก็ไปละหมาดใหม่ และกลับมาให้สลามต่อท่านรอซูลุลลอฮ์อีก ท่านก็รับสลามและสั่งให้ไปทำละหมาดใหม่อีก ท่านทำอย่างนี้ถึงสามครั้งจนชายคนนั้นกล่าวกับท่านรอซูลว่า โอ้ท่านรอซูลุลลอฮ์สอนข้าเถอะ ข้าทำได้ดีกว่านี้ไม่ได้อีกแล้ว ว่าแล้วท่านก็สอนวิธีละหมาดที่ถูกต้องให้กับชายผู้นั้น แล้ก็กล่าวว่า “หากท่านทำได้แบบนี้ การละหมาดของท่านก็จะสมบูรณ์ หากท่านทำผิดพลาดไปจากวิธีนี้การละหมาดของท่านก็ยังไม่สมบูรณ์ (รายงานโดย บุคอรีห์และมุสลิมและท่านอื่นๆ)

2) ประเมิน ติดตามผลพร้อมการตอบสนองและให้การชื่นชม ในรายงานของท่านอับดุลลอฮ์อิบน์อบูรอเยเราะห์รายงานมาว่า “วันหนึ่งท่านรอซูลุลลอฮ์ได้เรียกบิลาลเข้ามาหาแล้วถามบิลาลว่า นี่บิลาล ด้วยเหตุผลใดที่ท่านเข้าสวรรค์ก่อนฉัน ฉันได้เข้าไปในสวรรค์เมื่อวาน และได้ยินเสียงของท่านอยู่ก่อนหน้าฉันแล้ว? บิลาลก็กล่าวตอบไปว่า โอ้ท่านรอซูลุลลอฮ์ (ข้าไม่ได้ทำอะไรหรอก) นอกจากว่าก่อนการอาซานข้าเพียงทำการละหมาดสองรอกาอะห์ก่อนทุกครั้งและเมื่อเสีย

น้ำละหมาดซำก็จจะรืบเอาน้ำละหมาดทุกคร้ง ท่านรอซูลุลลอฮ์ก็กล่าวว่ำ “ก็ด้วย (การกระทำดังกล่าว) นั้นเอง” (รายงานโดยอิบนุคุษัยมะห์)

ค. สรุปผลการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้และแนวทางการจัดการศึกษาในอิสลามเพื่อการพัฒนาาระบบอีเลิร์นนิ่ง

จากการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้นทำให้เห็นภาพของการเกิดการเรียนรู้ของมนุษย์และสัตว์ได้ดีขึ้น จะพบว่าคำตอบของพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาให้มิติมุมมองที่หลากหลายและมีคุณค่าต่อการนำไปสู่กระบวนการประยุกต์ใช้การจัดการเรียนการสอนต่อไป ทั้งนี้การสร้างให้กระบวนการของการจัดการเรียนการสอนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ รูปแบบและพฤติกรรมของการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากองค์ความรู้ดังกล่าวจะช่วยให้การตัดสินใจในการออกแบบ การเลือกใช้เทคนิควิธีการในการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มทฤษฎีทางการเรียนรู้ออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือ กลุ่มพฤติกรรมนิยมและกลุ่มพุทธินิยม ทั้งนี้ถึงแม้ว่า ในปัจจุบันจะมีการแบ่งกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ออกเป็นหลายกลุ่ม เช่น แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ กลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มพุทธินิยม กลุ่มมนุษยนิยม และกลุ่มผสมผสาน แต่ทั้งหมดนั้นเป็นการแยกแขนงออกจากสองกลุ่มหลักคือ กลุ่มพฤติกรรมนิยมและกลุ่มพุทธินิยมทั้งสิ้น ดังนั้นเพื่อให้เห็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ที่ชัดเจนขึ้นผู้ศึกษาจึงกำหนดการแบ่งกลุ่มในเบื้องต้นไว้เพียงสองกลุ่มหลักเท่านั้น

1) กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ซึ่งในกลุ่มนี้สามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 กลุ่มคือ

1.1 ทฤษฎีเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (S-R Theory) ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง (Thorndike's Connectionism) ทฤษฎีการเชื่อมโยงของกัททรี (Guthrie's Contiguity Theory) และทฤษฎีการเรียนรู้ของ Hull (Hull's Systematic Behavior Theory)

หลักการสำคัญของทฤษฎีกลุ่มนี้ คือ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นมาจากอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) กับการตอบสนอง (Response) ซึ่งในการตอบสนองสิ่งเร้านั้น อินทรีย์จะมีการตอบสนองออกมาในหลายรูปแบบ แต่จะเลือกเพียงวิธีการเดียวสำหรับใช้ในครั้งต่อไป ซึ่งอาจสรุปแนวคิดของการเรียนรู้ได้ว่า การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ ซึ่งจะเป็นการกระทำหลายๆ ครั้ง ในลักษณะของการลองผิดลองถูก แล้วเลือกรูปแบบการกระทำหนึ่งเป็นแบบ

แผนในการกระทำต่อสถานการณ์อย่างเดียวกันในครั้งต่อไป ซึ่งในการเลือกเอารูปแบบการกระทำ จะมาจากรูปแบบการกระทำที่ได้รับการเสริมแรง

1.2) กลุ่มทฤษฎีการวางเงื่อนไข ได้แก่ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theory) ของ Ivan P. Pavlov และแนวคิดของ John B. Watson ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditional Theory) ของ Burrhus F. Skinner หลักการสำคัญของกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้หลายๆ ชนิด โดยที่การตอบสนองอย่างเดียวกันอาจมาจากสิ่งเร้าต่างชนิดกันได้ หากมีการวางเงื่อนไขที่แน่นแฟ้นเพียงพอ ดังนั้นตามแนวคิดกลุ่มนี้จึงสามารถสร้างสิ่งเร้าใหม่ได้ด้วยการนำไปวางเงื่อนไขกับสิ่งเร้าที่มีผล ซึ่งเมื่อตอบสนองแล้วได้เห็นผลทันที

หลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนตามกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ ก่อนการสอน ผู้สอนจะต้องให้ความสำคัญกับความพร้อม ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน และดำเนินการสอนที่สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน ในกระบวนการสอน จะต้องเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกหัด หรือทำกิจกรรมต่าง โดยเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการกระทำ มีการเสริมแรง การให้รางวัลและการลงโทษ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สอนจากง่ายไปหายาก ต้องมีการเสริมแรงเป็นระยะๆ และควรให้ผู้เรียนได้ช่วยกันสรุปบทเรียนได้ถูกต้อง นอกจากนี้ยังสามารถวางเงื่อนไขเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เช่น นำเงื่อนไขที่ผู้เรียนสนใจมาผูกโยงกับสภาพการเรียนการสอนทั่วไป เพื่อให้ผู้เรียนสนใจเนื้อหาที่จะสอนมากขึ้น

2) กลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) ได้แก่ ทฤษฎีสนามหรือทฤษฎี Gestalt (Field Theory or Gestalt Psychology) ของ Wertheimer, Kohler, Koffka, Lewin, Piaget, Bruner, และ Ausubel แนวคิดสำคัญของกลุ่มนี้คือ การเรียนรู้เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสติปัญญาหรือความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมอง ไม่ใช่เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงอย่างเดียว การเรียนรู้มีความซับซ้อนและเป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูลและการนำข้อมูลมาใช้ในการกระทำและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

และพิจารณาแนวคิดของ Gagne' จะพบว่า แนวคิดนี้เป็นการผสมผสานระหว่างพฤติกรรมนิยมกับพุทธินิยม (Behavior Cognitivist) โดยให้เหตุผลว่า ความรู้มีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนมาก จำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง ดังนั้นการเรียนรู้จึงควรเริ่มจากง่ายไปหายาก โดยผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยมเข้าด้วยกัน

หลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอน คือ จะต้องให้ผู้เรียนเห็นเป้าหมายของการเรียน และภาพรวมของเนื้อหาก่อนการสอน ควรให้ผู้เรียนแก้ปัญหาด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น โดยให้มีกลุ่มสัมพันธ์ เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด และแสดงความคิดเห็น มีกิจกรรมการอภิปราย จัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม การแก้ปัญหาจากเกมง่ายๆ นอกจากนี้ ผู้สอนควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

นอกจากนักจิตวิทยาที่ได้นำเสนอไปข้างต้นแล้วนั้นยังมีนักจิตวิทยาอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของพุทธินิยมสู่การพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ นั่นคือ กลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ (Information Processing Theory) ซึ่งเป็นกลุ่มที่นำแนวคิดของการทำงานของคอมพิวเตอร์มาเปรียบเทียบกับการทำงานของสติปัญญาและการเรียนรู้ของมนุษย์

จากทฤษฎีการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นักจิตวิทยามองกระบวนการเรียนรู้ในหลากหลายมิติ และให้เหตุผลต่อกระบวนการเรียนรู้ต่างจากอันเป็นผลจากการศึกษาของพวกเขา ซึ่งผู้ศึกษาสามารถสรุปมุมมองของแนวคิดต่างๆ เหล่านั้นแล้วนำมาจัดกลุ่มได้ว่า กระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญได้ องค์ประกอบ คือ 1) ส่วนนำเข้า 2) ส่วนกระบวนการของการเรียนรู้ 3) ส่วนเสริมกระบวนการเรียนรู้ 4) ส่วนยุทธศาสตร์และควบคุมการเรียนรู้ และ 5) ส่วนของผลการของการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) **ส่วนนำเข้า** เพื่อการเริ่มต้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ จะพบว่า มีนักจิตวิทยาหลายท่านตั้งคำถามในการศึกษาของพวกเขาว่า กระบวนการการเรียนรู้เริ่มขึ้นอย่างไร หรือเกิดขึ้นจากจุดใด ซึ่งจากคำถามดังกล่าว ทำให้เกิดคำตอบใน 2 มิติ คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากปัจจัยภายในและภายนอกของคนและสัตว์ ซึ่งทั้งปัจจัยภายในและภายนอกนั้นก็มีความแตกต่างกันอีกเช่นกัน ดังนี้

1.1 ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้คนเกิดการเรียนรู้จากภายในของตนเอง เช่น ความต้องการ (ได้แก่ ความหิว ความกลัว เป็นต้น) การเจริญเติบโตของร่างกาย บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยของบุคคล เป็นต้น

1.2 ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่มีนักจิตวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจมากที่สุด ปัจจัยดังกล่าวเช่น การได้รับการกระตุ้นจากสิ่งต่างๆ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2) **ส่วนกระบวนการของการเรียนรู้** ในส่วนนี้เป็นส่วนที่นักจิตวิทยาให้ความเห็นที่หลากหลายตามฐานแนวคิดเดิมของแต่ละคน ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์หา

ความสัมพันธ์ระหว่างกันแล้วจัดลำดับกระบวนการได้เป็นขั้นตอน 2 ขั้นหลัก ซึ่งในแต่ละขั้นตอนหลักจะประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้

2.1 ส่วนการดำเนินการ ซึ่งเป็นส่วนของการจัดการต่อข้อมูลที่ได้รับจากส่วนนำ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นให้เป็นที่น่าพอใจที่สุด ซึ่งกระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- ส่วนรับรู้ ซึ่งเป็นการใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ โดยเริ่มจากการให้ความสนใจต่อสิ่งที่ได้รับรู้นั้น แล้วนำสิ่งที่สนใจดังกล่าวไปสู่การตั้งข้อสงสัยและสร้างความคาดหวัง จากนั้นจึงส่งข้อมูลดังกล่าวไปยังส่วนการดำเนินการ

- ส่วนปฏิบัติการ ส่วนนี้จะทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เชื่อมโยงไปยังประสบการณ์เดิม การสังเกต การเลียนแบบ เลือกวิธีการและทดลองใช้

- ส่วนสรุปผล เป็นการนำผลที่ได้จากการดำเนินการมาเป็นข้อสรุป และบันทึกไว้ในส่วนความจำเพื่อการนำกลับมาใช้อีกครั้ง ทั้งนี้ในขั้นตอนนี้จะสร้างให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ มีแบบแผนในการปฏิบัติในครั้งต่อไป

2.2 ส่วนของการจดจำ ในส่วนนี้จะปกเกล้าในการรักษาข้อมูลในระหว่างและหลังการดำเนินการของการเรียนรู้ เป็นส่วนของความจำ ซึ่งแบ่งได้เป็นสามลักษณะ คือ ความจำประสานสัมผัส (sensory memory), working memory, และ long-term memory โดยจะเป็นการทำงานควบคู่กับส่วนการดำเนินการ

3) ส่วนเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการในขั้นการดำเนินการจะมีความสำเร็จหรือไม่ นักจิตวิทยาจะให้ความสำคัญกับส่วนเสริมกระบวนการเรียนรู้นี้มาก เนื่องจากเป็นส่วนของการผลักดันและกระตุ้นกระบวนการของการเรียนรู้ ในส่วนนี้คือ การเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบและการลงโทษ เป็นต้น

4) ส่วนยุทธศาสตร์และควบคุมการเรียนรู้ ส่วนนี้ทำหน้าที่ในการควบคุมกระบวนการเรียนรู้และการเลือกกลยุทธ์เพื่อความสำเร็จในการเรียนรู้ เป็นส่วนของการรับรู้การเรียนรู้และสร้างแบบแผนของการเรียนรู้โดยรวม นักจิตวิทยาเรียกส่วนนี้ว่า Metacognition ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ Metacognition Knowledge และ Metacognition Regulation

5) ส่วนผลการเรียนรู้ ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้และมีความคงทน ซึ่งผลของการเรียนรู้จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเจตคติ พฤติกรรมของคนๆ นั้น

สำหรับผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ในอิสลามนั้น พบว่าอิสลามได้กำหนดหลักปฏิบัติสำหรับมุสลิมไว้อย่างครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิต และเน้นย้ำว่า วิธีการดำเนิน

ชีวิตของมุสลิมจะต้องอยู่ภายใต้หลักปฏิบัติของศาสนา ซึ่งการปฏิบัติตามหลักศาสนานั้น จำเป็นต้องอาศัยความรู้เป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกของการสร้างศรัทธา

จากผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนในอิสลามข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวทางดังกล่าวเอื้อต่อการนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่ง เนื่องจากการกำหนดกรอบการจัดการเรียนการสอนอย่างกว้างๆ และสามารถนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนได้ในทุกรูปแบบ อีกทั้งยังกระตุ้นให้แสวงหาแนวทางต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนอีกด้วย

เมื่อพิจารณาหลักคำสอนของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอน คือ ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา กิจกรรม/ทรัพยากรการเรียนรู้ และรางวัลและประเมินผล เป็นสิ่งที่ต้องนำไปสู่กระบวนการของการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่งต่อไป ทั้งนี้การนำเอาแนวทางการสอนดังกล่าวไปสู่การพัฒนาในระบบอีเลิร์นนิ่งสำหรับการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จะเป็นปัจจัยความสำเร็จขั้นต้นในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เนื่องจากบุคลากรส่วนใหญ่ของโรงเรียนนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งจะต้องนำเอาหลักคำสอนของศาสนาถือการดำเนินชีวิต รวมถึงในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเป็นครู ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญสำหรับมุสลิม

บทบาทของครูที่ได้นำเสนอไปข้างต้นให้ความสำคัญต่อบทบาทและบุคลิกภาพของครูที่จะส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน ครูจะต้องมีความอ่อนโยน ให้เกียรติและให้ความรักต่อผู้เรียน เลือกรูปแบบที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วและง่ายที่สุด เน้นการสื่อสารที่ดีและสอดคล้องกับผู้เรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างชัดเจน และด้วยความชัดเจนของหลักคำสอนของศาสนาที่นำเสนอข้างต้นจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครูผู้สอนเอง เพราะนี่คือ หนึ่งในหลักศาสนปฏิบัติ

ปัจจัยความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนสำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ จากตัวของผู้เรียนเอง ซึ่งจากหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่นำเสนอไว้ข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของผู้สอนที่จะต้องกระตุ้นและเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้เรียนที่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผู้สอนจะต้องกระตุ้นความสนใจ ความมุ่งมั่นของผู้เรียนต่อการเรียนการสอนที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนให้การแนะนำรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน นอกจากนี้อิสลามยังให้ความสำคัญต่อกิริยามารยาทของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนการสอนจะต้อง

สอดคล้องการสร้างกริยามารยาทที่สวยงามให้กับผู้เรียนด้วยเช่นกัน เนื่องจากบุคลิกภาพของผู้เรียนมีผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนด้วยเช่นกัน

จากผลการศึกษาพบว่า หลักการของศาสนาได้กำหนดแนวทางสำหรับเนื้อหาและกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ ทั้งนี้ มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน ในขณะเดียวกันกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องนำเสนอหลักปฏิบัติทางศาสนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยเช่นกัน เช่น การขอพรต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ) เป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผลต่อความมุ่งมั่นในการเรียนของผู้เรียนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ หลักการจัดการเรียนการสอนในอิสลามยังให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และยังเน้นย้ำถึงการจัดการเรียนรู้ที่ต้องสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกที่ทุกโอกาส ขจัดข้อจำกัดของการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในระบบอีเลิร์นนิ่ง

สำหรับแนวทางการประเมินผลในการจัดการเรียนการสอน อิสลามให้ความสำคัญต่อการประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันจะต้องนำไปที่ได้จากการประเมินผลดังกล่าวไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต่อไป

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการตามกรอบของพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีพัฒนาการที่ยาวนานมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งชุมชนมุสลิม ด้วยการให้ความสำคัญของการศึกษาของศาสนาอิสลามเป็นผลให้เกิดสถาบันทางการศึกษาของชุมชนมุสลิมขึ้น (Reemtohsun, 2000: 17) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้รับการพัฒนามาจากปอเนาะในอดีต คำว่า “ปอเนาะ” เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับว่า “ฟุนดูก” ซึ่งแปลว่าโรงแรมหรือที่พัก (hotel) แต่ในภาษามลายูนั้นคำว่า “ปอเนาะ” หรือ “ปอนด็อก” ถูกนำมาใช้ในความหมายว่ากระท่อม (Madmarn, 2000: 59) ในการศึกษาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ สภาพทั่วไปและสภาพการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สภาพทั่วไป

พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ได้แบ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15(1) เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) แบ่งย่อยได้อีก 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบริหารโดยสมาคมหรือมูลนิธิ ซึ่งเป็นองค์บุคคลนิติบุคคล ทางราชการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งโรงเรียนลักษณะดังกล่าว ทางราชการจะถอนข้าราชการครูที่ไปช่วยสอนวิชาสามัญออก เนื่องจากได้รับการอุดหนุนไปจ้างครูโดยเฉพาะแล้ว หากโรงเรียนมีความจำเป็นต้องมีข้าราชการครูที่ทางราชการส่งไปช่วยสอน จะต้องคืนเงินจำนวนเท่ากับวุฒิการศึกษาขั้นต้นของข้าราชการคนดังกล่าวให้แก่ทางราชการ และลักษณะที่ 2 f คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบุคคลเป็นผู้รับใบอนุญาต ซึ่งทางราชการจะอุดหนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนสามัญทั่วไป แต่ทางราชการจะส่งข้าราชการครูส่วนหนึ่งสอนวิชาสามัญปฏิบัติการสอนร่วมกับครูที่โรงเรียนจ้างสอน

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางอิสลามศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และอีกส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปด้วย แต่สภาพความพร้อมทั้งบุคลากรและระบบการจัดการเรียนรู้อย่างไม่เข้าเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะยกระดับสู่การเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15(1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525

ถึงแม้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะมีการจัดประเภทที่แตกต่างกันตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน แต่ด้วยภารกิจทางศาสนาแล้ว โรงเรียนยังมีภารกิจเพื่อตอบสนองต่อหลักปรัชญาการศึกษาในอิสลามที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปจากการประชุมการศึกษามุสลิมโลก ครั้งที่ 1 (First World Conference on Muslim Education) ยิ่งไปกว่านั้น ยังมุ่งเน้นสร้างนักเรียนให้มีความรู้ทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางศาสนาหรือสามัญ ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักประการหนึ่งของการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามที่สอนให้การใช้ชีวิตโดยยึดทั้งโลกนี้และโลกหน้า โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงใช้ระบบการจัดการศึกษาแบบทวิระบบ คือ

จัดแบ่งการศึกษาออกเป็นสองภาคที่แยกจากกัน แต่ในความจริง ระบบการศึกษาในอิสลามไม่มีการแยกจากกัน อิสลามถือว่าความรู้ทุกอย่างที่มีอยู่มาจากพระเจ้า ดังนั้นไม่ว่าจะศึกษาความรู้แขนงใดก็แล้วแต่ หากไม่นำพาไปสู่การขัดแย้งกับหลักการและบทบัญญัติของอิสลามแล้ว ก็ให้ถือว่า ความรู้เหล่านั้นเป็นความรู้ที่มีที่มาจากแหล่งเดียวกัน ดังนั้นความพยายามที่จะนำเอาวิธีการที่เรียกว่า บูรณาการการศึกษามาใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงเป็นความพยายามที่จะนำระบบการศึกษาที่เป็นอยู่สู่ความเป็นระบบการจัดการศึกษาอิสลามอย่างแท้จริง (นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ, 2550: 189-200)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันจะมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีความแตกต่างจากปอเนาะในอดีต แต่สถาบันการศึกษานี้ยังคงมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนในพื้นที่แห่งนี้ และผู้ประกอบการนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนประเภทนี้ เนื่องจากได้เรียนรู้ทั้งทางด้านศาสนาและสามัญ (สะการิยา แวโซ๊ะ, 2550) ถึงแม้ว่า คุณภาพของนักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังไม่เป็นที่น่าพอใจ สืบเนื่องจากปัญหาด้านการบริหารจัดการโรงเรียน หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ก็ตาม (มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 2549 อ้างถึงใน นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ, 2550: 2) โดยพบว่าในส่วนของการบริหารจัดการโรงเรียนนั้น ผู้บริหารขาดทักษะในการเป็นนักบริหาร ไม่มีระบบข้อมูล งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดความพร้อมด้านสภาพแวดล้อม สถานที่และที่สำคัญขาดองค์ความรู้ในการบริหารระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในส่วนของหลักสูตร พบว่า หลักสูตรขาดความเชื่อมโยงและไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน การจัดการเรียนการสอนยังไม่สามารถบูรณาการระหว่างหลักสูตรศาสนาและหลักสูตรสามัญ สำหรับการจัดการเรียนการสอนพบว่า ครูขาดความรู้ใหม่ๆ และขาดทักษะกระบวนการสอน สื่อการเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องเรียนไม่สอดคล้องกับจำนวนนักเรียน (นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ, 2550: 2)

2. สภาพการจัดการเรียนการสอน

รายงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549: 25) ระบุถึงภาพรวมของคุณภาพการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ว่า ในปี 2545 ประชากรอายุ 20-29 ปี ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาสามัญโดยเฉลี่ยรวม 8.3 ปี ขณะที่ในจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ได้รับ 9.5 ปี ในภาคอื่นๆ ได้รับ 9 ปี ประชากรในวัยเรียนของสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้เพียงร้อยละ 2 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบทั่วไปประเทศโดยกระทรวงศึกษาธิการพบว่า นักเรียนจากสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ได้คะแนนต่ำกว่านักเรียนในภาคอื่นๆ ในทุกวิชา ยกเว้นภาษาอังกฤษ ซึ่งปัญหา ด้านคุณภาพการศึกษานี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็น สถานศึกษาที่เยาวชนในพื้นที่ศึกษาอยู่มากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้สองหลักสูตรแยกกันระหว่างศาสนาและสามัญในการ จัดการเรียนการสอน วิชาสามัญใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และวิชา ศาสนาใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 โดยใช้เวลาเรียนสัปดาห์ละ 5 หรือ 6 วัน วันละ ประมาณ 6-8 ชั่วโมง (มูฮัมหมัดรูยานี บากา และอิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2552: 6) และโรงเรียน ส่วนใหญ่กำหนดให้เวลาในแต่ละคาบน้อยลงเพื่อให้ทันจำนวนวิชาและเวลาเรียนที่กำหนดไว้ โดย ในแต่ละคาบเรียนมีเพียง 35-40 นาที ซึ่งมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนด้วยเช่นกัน (สุวิมล เขียวแก้ว สุเทพ สันติวรานนท์และอุสมาน สารี, 2542: 90)

นอกจากข้อจำกัดทางด้านเวลาและจำนวนวิชาที่มีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน แล้ว เกษตรชัย และหิมี (2550: 443-448) ได้เสนอปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามไว้ว่า ประกอบด้วย เจตคติต่อการเรียน เจตคติต่อครู แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ความกังวลในการเรียน ความมีวินัยของนักเรียนเอง คุณภาพการสอนของครู บรรยายภาคในชั้นเรียน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งจะเห็นว่า ผลจากการจัดการ เรียนการสอน เช่น คุณภาพการสอน บรรยายภาคในชั้นเรียน และลักษณะปฏิสัมพันธ์มีผลต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งจากการศึกษาของ นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ (2550: 198-199) พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางด้านเทคโนโลยีและสื่อการเรียนการสอน หรือ แหล่งการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะสร้าง คุณภาพให้กับการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังพบว่า ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องปัญหาการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูและผู้เรียนได้ใช้แหล่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน ปัญหาการสนับสนุนให้ครูทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอนและนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อ พัฒนาการสอน และปัญหาการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผลิต พัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยี และปัญหาสนับสนุนให้ครูนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อพัฒนาการสอน โรงเรียนควรมีการพัฒนาสื่อการ เรียนการสอนให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร และสามารถนำผู้เรียน ให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้ ควรจัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อ พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในด้านต่างๆ แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในการ จัดการเรียนการสอนควรเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยยึดความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เป็นหลัก

การจัดการเรียนรู้ในระบบอีเลิร์นนิ่ง

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งก่อให้เกิดการจัดการศึกษาในลักษณะของอีเลิร์นนิ่ง ซึ่งมีการพัฒนาที่รวดเร็วมาก และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่กว้างขึ้นและขยายไปยังคนในทุกๆระดับ ทั้งนี้โอกาสดังกล่าวอาจจะไม่สามารถประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติจริงได้ หากผู้ที่เกี่ยวข้องยังมีความเข้าใจว่าอีเลิร์นนิ่ง คือ การนำเอาสื่อการเรียนการสอนไปอยู่บนเว็บเท่านั้น (Blass and Davis, 2003: 227) อีเลิร์นนิ่ง เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ ซึ่งมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น (Wheeler and other, 2003: 95-96) ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องมีกรอบการยกระดับกระบวนการทัศน์ใหม่ของระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งผู้สอนจะต้องเพิ่มพูนความรู้และสร้างทัศนคติที่ดีต่อการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในห้องเรียน มิเช่นนั้นแล้วการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนจะก็ไม่น่าบรรลุผลด้วยเช่นกัน (Tamuri and other, 2008: 117) การออกแบบการจัดการเรียนการสอนสำหรับอีเลิร์นนิ่ง จึงเป็นสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้การออกแบบมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบอีเลิร์นนิ่ง ซึ่งจะนำเสนอในรายละเอียด ดังนี้

1. ความหมายของการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่ง

การจัดการศึกษาในระบบอีเลิร์นนิ่ง ได้รับการนิยามไปในทิศทางเดียวกันคือ การเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านการใช้ระบบอินเทอร์เน็ต ดังที่ Wheeler and other (2003: 96) ได้ให้ความหมายของอีเลิร์นนิ่งว่า คือ การส่งการเรียนการสอนและเนื้อหาวิชาไปยังคนในลักษณะรายบุคคลหรือกลุ่ม โดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งสอดคล้องกับศรีศักดิ์ จามรมาน (2549) ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเรียนผ่านทางเว็บ ทางคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือทางห้องเรียนเสมือนจริง รวมถึงการส่งข้อมูลการศึกษาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต วิดีทัศน์ ดาวเทียม โทรทัศน์ที่สามารถตอบโต้ได้ ซีดีรอม

ถนอมพร (ต้นพิพัฒน์) เลาหจรัสแสง (2545) ให้ความหมายของอีเลิร์นนิ่ง เป็น 2 ลักษณะ คือ ความหมายโดยทั่วไป และความหมายเฉพาะเจาะจง

- ความหมายโดยทั่วไป คำว่า อีเลิร์นนิ่ง หมายถึง การเรียนในลักษณะใดก็ได้ ซึ่งใช้การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็น คอมพิวเตอร์ เครื่องข่าย อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต เอ็กซทราเน็ต หรือ ทางสัญญาณโทรทัศน์ หรือสัญญาณดาวเทียม (Satellite) ก็ได้ ซึ่งเนื้อหาสารสนเทศ อาจอยู่ในรูปแบบการเรียนที่เราคุ้นเคยกันมาพอสมควร เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction) การสอนบนเว็บ (Web Based Instruction) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม หรืออาจอยู่ในลักษณะ ที่ยังไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายนัก เช่น การเรียนจาก วีดิทัศน์ตามความประสงค์ (Video On-Demand) เป็นต้น

- ความหมายเฉพาะเจาะจง คือ การเรียนเนื้อหาหรือสารสนเทศสำหรับการสอน หรือการอบรม ซึ่งใช้นำเสนอด้วยตัวอักษร ภาพนิ่ง ผสมผสานกับการใช้ภาพเคลื่อนไหววีดิทัศน์ และเสียง โดยอาศัยเทคโนโลยีของเว็บ (Web Technology) ในการถ่ายทอดเนื้อหา รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีระบบการจัดการคอร์ส (Course Management System) ในการบริหารจัดการงานสอน ด้านต่าง ๆ เช่น การจัดให้มีเครื่องมือการสื่อสารต่าง ๆ เช่น e-mail, webboard สำหรับตั้งคำถาม หรือแลกเปลี่ยนแนวคิดระหว่างผู้เรียนด้วยกันหรือกับวิทยากร การจัดให้มีแบบทดสอบ หลังจากเรียนจบ เพื่อวัดผลการเรียน รวมทั้งการจัดให้มีระบบบันทึก ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล การเรียน โดยผู้เรียนที่เรียนจากอีเลิร์นนิ่งนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะศึกษาเนื้อหาในลักษณะออนไลน์ ซึ่งหมายถึงจากเครื่องที่มีการเชื่อมต่อกับระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์

นอกจากระบบอีเลิร์นนิ่งจะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่นำเสนอเนื้อหาโดยใช้เทคโนโลยีเว็บผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ตและเทคโนโลยีทางการสื่อสารแล้ว ระบบอีเลิร์นนิ่งยังประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากระบบอีเลิร์นนิ่งสามารถรวมเอาทรัพยากรการเรียนรู้ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนในรูปแบบต่างๆ สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย มารวมอยู่ในการจัดการเรียนการสอนได้ และผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้อย่างหลากหลายรูปแบบ (Hawley, 2005: 23) เมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบทเรียนผ่านสื่อที่เตรียมไว้แล้ว ผลที่ได้รับคือ ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ตลอดจนมีความคงทนในการเรียนรู้สูง นอกจากนี้ การมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื้อหาดังกล่าว ยังมีลักษณะที่เป็นพลวัต แตกต่างจากเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในตำรา หรือเอกสาร ซึ่งมีความเป็นสถิต (static) ยากต่อการเปลี่ยนแปลง (มนต์ชัย เทียนทอง, 2546) พลวัตของเนื้อหาเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ของสังคมในการเรียนรู้ ตามใดก็ตามที่มีการตั้งคำถาม มีการตอบคำถาม การอภิปราย การโต้แย้ง การเจรจา

เกิดขึ้นบนเว็บทั้งที่อยู่เ็นลักษณะจอหน้าพร้อมๆ กันหรือไม่ก็ตามระหว่างผู้สอนและผู้เรียน พลวัตของการเรียนการสอนก็จะเกิดขึ้นอยู่เสมอ (Hawley, 2005: 24)

2) การปฏิบัติการของอีเลิร์นนิ่งลดข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลา การเรียนรู้ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน และสามารถเรียนรู้ได้ในเวลาที่เป็นอิสระ ขึ้นอยู่กับโอกาสและความพร้อมของผู้เรียน อยู่ในลักษณะเวลาจริง หมายถึง การทำงานของระบบอีเลิร์นนิ่งเป็นระบบเวลาจริงที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบทเรียนได้ตามที่ต้องการคล้ายกับการเรียนการสอนปกติในชั้นเรียน (Hawley, 2005: 23) การศึกษาในระบบนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ต่อหน้ากันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน และด้วยความสามารถของระบบอีเลิร์นนิ่งนี้ทำให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาทางไกล (Blass and Davis, 2003: 240)

3) รูปแบบการกิจกรรมการเรียนการสอนทำได้ง่ายขึ้น มีความสามารถในการบูรณาการสภาพความเป็นจริงสู่การเรียนรู้ได้ดีขึ้น (Hawley, 2005: 23) และรูปแบบของกิจกรรมการเรียนการสอนก็สามารถทำได้หลากหลายด้วยเช่นกัน โดยผู้สอนสามารถมอบหมายงานต่างๆ ผ่านทางระบบอีเลิร์นนิ่งได้ ในขณะที่ผู้เรียนก็สามารถส่งงาน นำเสนองานที่ได้รับมอบหมายได้ในระบบดังกล่าว (Blass and Davis, 2003: 240) ระบบอีเลิร์นนิ่งเอื้อต่อการควบคุมการนำเสนอเนื้อหาสาระการจัดกิจกรรมการเรียน การนำเสนอสื่อการเรียนการสอนและส่วนของการจัดการอื่นๆ ตามความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนแต่ละคนจึงได้รับองค์ความรู้ที่แตกต่างกันตามความสามารถและความถนัดของตนเอง (มนต์ชัย เทียนทอง, 2546)

4) ระบบอีเลิร์นนิ่งมีความเป็นการศึกษาแบบปัจเจกบุคคล หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของระบบอีเลิร์นนิ่งจะสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ลักษณะงานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และข้อมูลประกอบอื่นๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างผู้เรียนแต่ละคน (มนต์ชัย เทียนทอง, 2546) ทั้งนี้ประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียนแต่ละคนสามารถทำได้ง่ายและเหมาะสมขึ้น กระบวนการสอนจะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง และเรียนรู้ไปตามศักยภาพ (Hawley, 2005: 23)

5) ระบบอีเลิร์นนิ่งก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการสื่อสารในระบบเครือข่ายออนไลน์ก่อให้เกิดชุมชนลักษณะใหม่ขึ้นโดยที่สมาชิกในชุมชนอยู่ในต่างพื้นที่กัน (Bonk and Sugar, 1998:116) และโดยแก่นแท้ของระบบอีเลิร์นนิ่งซึ่งจะให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนเสมือนว่าจะได้พบและพูดคุยกับคนใหม่ๆ อยู่เสมอ (Blass and Davis, 2003: 240) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงติดต่อกัน กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน (Cooperative learning) จะเกิดขึ้นโดยผู้เรียนที่อยู่ต่างพื้นที่กัน มีการเปลี่ยนบทบาท

ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และมีที่ปรึกษาให้คำปรึกษาในการแก้ไขปัญหาผ่านทางเว็บด้วยเช่นกัน (Hawley, 2005: 23)

6) ระบบอีเลิร์นนิ่งเป็นระบบที่มีความรวดเร็ว ความรวดเร็วของระบบอีเลิร์นนิ่งในการสร้างสรรคองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างรวดเร็วตามต้องการ เนื้อหาสาระที่นำเสนอไม่เพียงแต่มีความรวดเร็วเท่านั้นแต่ยังคงไว้ซึ่งความทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (มนต์ชัย เทียนทอง, 2546)

จากความหมายการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่ง ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่ง หมายถึง การเรียนการสอนที่นำเสนอเนื้อหาโดยใช้เทคโนโลยีเว็บผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ตและเทคโนโลยีทางการสื่อสารอื่นๆ ซึ่งผู้เรียนและผู้สอนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้

2. ประเภทของ อีเลิร์นนิ่ง

Collinson et al. (2002 quote in Wheeler and other, 2003: 96-97) ได้นำเสนอรูปแบบของอีเลิร์นนิ่งที่มีการสอนอยู่ในปัจจุบันว่ามีดังนี้

1. ระบบออนไลน์สำหรับสนับสนุนหรือเป็นส่วนเสริมสำหรับการเรียนในชั้นเรียน (on-line supplement to a face-to-face course)

2. ชุดการเรียนด้วยตนเองออนไลน์ (On-line self-paced courses) ซึ่งจะคล้ายกับชุดการเรียนทางไปรษณีย์ ซึ่งมีการเตรียมชุดฝึกประสบการณ์สำหรับผู้เรียนที่สมบูรณ์ โดยผู้เรียนสามารถเรียนที่ใดก็ได้ ไม่ต้องมีผู้สอน การใช้เทคโนโลยีอยู่ในขอบเขตที่จำกัด

3. การสอนออนไลน์ (On-line lectures) เป็นการสอนในห้องเรียนปกติโดยผู้สอน และบันทึกวิดีโอหรือบันทึกเสียงส่งผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งอาจจะเป็นการส่งแบบถ่ายทอดสดในเวลาปัจจุบันหรือไม่ก็ได้ รูปแบบการสอนนี้เป็นความท้าทายและมีต้นทุนสูง จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดทำตารางการใช้ทรัพยากร และควบคุมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและไม่มีเวลามากพอสำหรับการถามตอบในขณะที่กำลังสอน รูปแบบการสอนนี้จำเป็นต้องให้อินเทอร์เน็ตความเร็วสูงสำหรับการส่งสัญญาณวิดีโอและสัญญาณเสียง ซึ่งบ่อยครั้งที่พบว่าไม่ จะใช้การส่งผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

4. การแนะนำร่วมกัน (Guided collaboration) รูปแบบนี้คล้ายกับการสัมมนา ซึ่งผู้เรียนจะเรียนไปพร้อมกับการสนทนาและการร่วมกันผู้อื่น โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นการเรียนแบบอะซิงโครไนส์ คือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องออนไลน์ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน แต่สามารถ

เพิ่มเติมความคิดเห็นหรือการตอบสนองในการอภิปรายในตลอดเวลาที่โอกาสอำนวย ภายในเวลาที่กำหนดไว้

5. การเรียนแบบเกมดิจิทัลหรือสถานการณ์จำลอง เป็นรูปแบบการสอนแนวใหม่ภายใต้สมมติฐานที่จะใช้สื่อที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งจะกลายมาเป็นระยะที่สอง ผู้เรียนมีความคาดหวังที่เร็วขึ้น มีการโต้ตอบมากกว่าการเรียน บทเรียนของรูปแบบนี้เน้นหลักการของการผจญภัย เกมปริศนา บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การแข่งขัน เกมกลยุทธ์และส่งเนื้อหาทั้งหมดไปยังผู้เรียน

จากรูปแบบการสอนข้างต้นจะเห็นว่า รูปแบบข้างต้นจะเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาของผู้เรียนจะทำการเรียนด้วย ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มคือ (ซุนหงษ์ ไทยอุบลวัฒน์, 2545)

1. Synchronous เป็นบทเรียนอีเลิร์นนิ่ง ที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ในบทเรียนในเวลาเดียวกัน เป็นการเรียนแบบเรียลไทม์ เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง เช่น การเรียนแบบถ่ายทอดสดในห้องใหญ่ในไทยร่วมกับผู้เรียนในสิงคโปร์เป็นการกระจายภาพเสียงและข้อมูลไปยังอินเทอร์เน็ตหรืออุปกรณ์รับสัญญาณผ่านดาวเทียม หรืออาจเป็นห้องเรียนที่มีอาจารย์สอนอยู่แล้ว แต่นำไอทีเข้ามาเสริมการสอน

2. Asynchronous เป็นบทเรียนอีเลิร์นนิ่ง ที่ผู้เรียนและผู้สอนไม่ได้อยู่ในบทเรียนในเวลาเดียวกัน ไม่มีปฏิสัมพันธ์แบบเรียลไทม์เน้นศูนย์กลางที่ผู้เรียน เป็นการเรียนด้วยตนเอง ผู้เรียนจากที่ใดก็ได้ที่มีอินเทอร์เน็ต โดยสามารถเข้าไปยังโฮมเพจเพื่อเรียน ทำแบบฝึกหัด และสอบ มีห้องให้สนทนากับเพื่อนร่วมชั้น มีเว็บบอร์ดและอีเมลให้ถามคำถามผู้สอน

และเมื่อนำการแบ่งรูปแบบการสอนระบบอีเลิร์นนิ่งในสองลักษณะข้างต้นมาทำการเปรียบเทียบในรูปแบบของตารางเมทริก จะได้ดังนี้ (Wheeler and other, 2003: 102)

ตาราง 2 ตารางเมทริกแบ่งรูปแบบการสอนระบบอีเลิร์นนิ่ง

	Asynchronous	Synchronous
Self-paced	I	III
Facilitated	II	IV

รูปแบบที่ I ผู้เรียนสามารถเข้าไปเรียนได้ในทุกเวลาทุกสถานที่ และทุกเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้อบรมจูงใจในบทเรียนเรียบร้อยแล้ว ให้ความสะดวกกับผู้เรียนมาก แต่มีข้อจำกัดในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอน

รูปแบบที่ II มีส่วนคล้ายกับรูปแบบที่ I และได้เพิ่มเติมสำหรับผู้สอนหรือการติวเตอร์ ซึ่งจะทำหน้าที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนและการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ แต่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในเวลาเดียวกับที่ผู้เรียนกำลังอยู่ในระบบ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและการตอบสนองจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดตามบุคลิกภาพของผู้เรียน

รูปแบบที่ III ผู้เรียนทั้งหมดจะเรียนออนไลน์ในเวลาเดียวกัน โดยใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นในวิชา

รูปแบบที่ IV ผู้เรียนทั้งหมดและผู้อำนวยความสะดวกจะออนไลน์ในเวลาเดียวกัน เช่น ห้องเรียนเสมือนจริง ซึ่งมีโอกาสที่ผู้สอนจะนำเสนอและมีการโต้ตอบจากนักศึกษา

นอกจากการแบ่งประเภทข้างต้นแล้ว ยังสามารถแบ่งในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกเช่นกัน เช่น การแบ่งโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการนำระบบอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ (ซุนหงษ์ ไทยอุบลัมภ์, 2545)

1. เป็นส่วนเสริม (Supplementary) ระดับนี้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ถูกนำเสนอออนไลน์ สามารถถูกค้นพบได้ในรูปแบบอื่นๆ หน้าที่ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ออนไลน์ คือ เป็นทางเลือกทางการศึกษาแก่ผู้เรียนอีกทางหนึ่ง หรือเป็นการขยายโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์เพิ่มเติม

2. เป็นองค์ประกอบ (Complementary) ระดับนี้เป็นการเพิ่มสื่อออนไลน์เข้ากับวิธีนำเสนออื่นๆ เช่น ในชั้นเรียนปกติสื่อที่เป็นออนไลน์จัดว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของผู้เรียนจะต้องเข้าไปเรียนรู้ หน้าที่ของสื่อชนิดนี้ คือการให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนซึ่งประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับประเภทของสื่อที่ใช้

3. เป็นการทดแทนสมบูรณ์แบบ (Comprehensive Replacement) ระดับนี้ การนำเสนอแบบออนไลน์จัดว่าเป็นรูปแบบหลักของการนำเสนอ หรือถูกนำมาใช้ตั้งแต่ต้นของกระบวนการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม อาจมีการนำเสนอรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่คอมพิวเตอร์เข้ามาเกี่ยวข้องร่วมด้วยได้ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ หรือปฏิบัติการ เป็นต้น หน้าที่ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ออนไลน์คือเป็นการให้สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ของเนื้อหากระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ

นอกจากนี้ยังสามารถทำการแบ่งระบบการจัดการเรียนการสอนอิเล็กทรอนิกส์ โดยพิจารณาสภาพของผู้เรียน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ (ลัดดา ศิลา น้อย องคณา ตุงคะสมิต และองอาจ ศิลา น้อย, 2549: 22-23)

1) ผู้เรียนปกติ (Resident Students) หมายถึง ผู้เรียนที่เดินทางมาเรียนในสถานที่และเวลาเดียวกันซึ่งส่วนใหญ่ผู้เรียนจะมักพักอาศัยไม่ไกลเกินไปจากสถานที่ ซึ่งตกลงกันไว้ในการที่จะเรียนร่วมกันเรียกว่า ผู้เรียนปกติ ในการประยุกต์ใช้อิเล็กทรอนิกส์กับผู้เรียนปกติ จะต้องพิจารณาให้

มากในเรื่องของการออกแบบเนื้อหาการสอนให้มีความน่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดความสนใจผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนประเภทนี้มีทางเลือกอื่นๆ ในด้านของสื่อการสอน หรือติดต่อสื่อสารกับเพื่อนๆ หรือครู นอกจากนี้ยังควรพิจารณาให้เหมาะสมในด้านของระบบของการนำไปใช้เนื่องจากหากใช้ลักษณะสื่อเสริมเท่านั้น ผู้เรียนก็สามารถที่จะพิจารณาเลือกศึกษาเนื้อหาเดียวกันโดยการใช้สื่ออื่นๆ ได้

2) ผู้เรียนทางไกล (Distant Learners) หมายถึง ผู้เรียนที่สามารถเรียนจากสถานที่ซึ่งต่างกัน รวมทั้งในเวลาที่แตกต่างกันได้ด้วย ดังนั้นผู้เรียนจะมีอิสระหรือความยืดหยุ่นในด้านของสถานที่และเวลาการเข้าถึงเนื้อหาที่ต้องการศึกษามากกว่าผู้เรียนปกติ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้เรียนทางไกลก็มักจะมีข้อจำกัดในด้านของทางเลือกที่จำกัดของวิธีการเรียนการสอนหรือโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนหรือครู ดังนั้นการประยุกต์ใช้อิเล็กทรอนิกส์กับผู้เรียนทางไกลนั้น การออกแบบการเรียนการสอนทางคอมพิวเตอร์ให้น่าสนใจ ยังมีความสำคัญเช่นกัน (แต่อาจไม่มากเท่ากับการออกแบบสำหรับผู้เรียนปกติ) อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีผู้ออกแบบต้องให้ความสำคัญ ได้แก่ ความสมบูรณ์ของสื่อการเรียนการสอนเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านการติดต่อสื่อสารกับผู้สอน วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคหรือเพื่อนร่วมชั้น

3. องค์ประกอบของการเรียนการสอนแบบอิเล็กทรอนิกส์

มนต์ชัย เทียนทอง (2546) ได้กล่าวว่า ในการเรียนการสอนแบบอิเล็กทรอนิกส์ จะประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน (Student)
2. วัสดุการเรียนรู้ออนไลน์ (Web-Based Learning Materials) ได้แก่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของ บทเรียนคอมพิวเตอร์ที่ทำงานผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือเครือข่ายอินทราเน็ต สำหรับให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง ได้แก่

2.1 บทเรียนคอมพิวเตอร์บนเว็บ (Web Based Instruction) หมายถึง บทเรียนสำเร็จรูปที่นำเสนอผ่านคอมพิวเตอร์หรือระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายอินทราเน็ต ได้แก่ WBI (Web Based Instruction), WBT (Web Based Training), IBT (Internet Based Instruction) หรือ บทเรียนที่มีชื่ออื่นๆ เพื่อใช้ในการศึกษาด้วยตนเอง

2.2 สไลด์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Slide) หมายถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้นำเสนอข้อมูลต่างๆ เพื่อการเรียนการสอน เช่น Powerpoint Slide หรือ Presentations Files

2.3 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) หมายถึง หนังสือที่นำเสนอผ่านจอของเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งพัฒนาขึ้นภายในแนวความคิดของการนำเสนอหนังสือทั่วไป

2.4 เอกสารประกอบการบรรยายอิเล็กทรอนิกส์ (e-lecture Notes) หมายถึง เอกสารประกอบการสอนหรือเอกสารคำสอนที่ผู้สอนใช้เพื่อประกอบการสอนผู้เรียน ซึ่งอยู่ในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น Document Files, Text Files และ PDF Files

2.5 ไฟล์ภาพเคลื่อนไหวและเสียงดิจิทัล (Video File and Digital Sound) หมายถึง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงที่นำเสนอผ่านคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้เป็นวัสดุประกอบการศึกษา หรือการฝึกอบรม เพื่อนำเสนอข้อมูลในลักษณะของมัลติมีเดีย

2.6 เอกสารไฮเปอร์เท็กซ์และไฮเปอร์มีเดีย (Hypertext and Hypermedia Document) หมายถึง ไฟล์เอกสารต่างๆ ในรูปของ HTML Files ซึ่งนำเสนอผ่านเว็บเบราว์เซอร์ ประกอบด้วยข้อความ ภาพ และการเชื่อมโยง (Link) ไปยังส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก

3. การบรรยาย (Lectures) เป็นส่วนของการบรรยายเนื้อหาบทเรียนให้กับผู้เรียน โดยตรง นอกเหนือจากการศึกษาบทเรียนด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการบรรยายแบบออนไลน์ผ่านช่องทางโทรคมนาคม ได้แก่ ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ระบบดาวเทียม หรือระบบโทรทัศน์ตามสาย (Cable TV) หรือช่องทางอื่นๆ ตามที่ตกลงกันไว้ก่อนระหว่างผู้ดำเนินการและผู้เรียน นอกจากนี้ยังสามารถบรรยายการสอนโดยตรงแบบ Face to Face เป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตามอิเล็กทรอนิกส์จะเน้นในส่วนของการบรรยายโดยตรงมากนัก แต่จะมีการบรรยายเฉพาะในส่วนเนื้อหาของเนื้อหาที่มีความซับซ้อนและยากต่อความเข้าใจเท่านั้น

4. การสอนเสริม (Tutorials) เป็นส่วนของการสอนเสริมในเนื้อหาบทเรียนที่มีความยาก เพื่อเพิ่มความเข้าใจให้กับผู้เรียน ซึ่งกระทำโดยวิธีการออนไลน์ผ่านเครือข่ายเช่นเดียวกันกับการบรรยาย การสอนหรือใช้วิธีการสอนเสริมโดยตรงเป็นครั้งคราว ซึ่งเป็นการดำเนินการตามการนัดหมายกันไว้ก่อนล่วงหน้าการสอนเสริมในส่วนนี้ยังรวมถึงการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้เรียนในกรณีศึกษาลักษณะต่างๆ รวมถึงการฝึกปฏิบัติในห้องปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติงานและงานอื่นๆ ที่ต้องอาศัยการฝึกทักษะเป็นหลัก

5. หนังสือ/บทความ (Textbooks/Journal) เป็นส่วนของเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาด้วยตนเองจากหนังสือ/บทความ ซึ่งเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ปกติทั่วไป ตามที่บทเรียนมอบหมายให้ศึกษาหรือทำกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย

6. ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (e-Libraries) เป็นองค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้เรียนจะต้องเข้าไปศึกษาในห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์เหล่านั้น เพื่อให้ประกอบหรืออ้างอิงการศึกษาบทเรียน ซึ่งผู้เรียนจะได้รับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัลเหล่านี้ เมื่อลงทะเบียนเรียน

7. การวิจารณ์กลุ่มอิเล็กทรอนิกส์ (e-Discussion Groups) เป็นส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของอีเลิร์นนิ่ง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียนในการศึกษาบทเรียน จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และวิจารณ์เนื้อหาบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ส่วนนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 รูปแบบได้แก่

7.1 ระบบการดำเนินการพร้อมกัน (Synchronous System) หมายถึง ระบบการดำเนินการบทเรียนที่ทั้งผู้สอนกับผู้เรียน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกันสามารถวิเคราะห์และวิจารณ์เนื้อหาบทเรียนในเวลาเดียวกันได้ โดยที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่คนละสถานที่กัน แต่ก็สามารถปฏิสัมพันธ์กันได้โดยตรงในลักษณะของการออนไลน์ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ สำหรับเครื่องมือต่างๆ ที่มีบริการอยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ใช้งานในลักษณะนี้ได้แก่ การสนทนาแบบเวลาจริง (Realtime Chat) การประชุมทางไกลด้วยวีดิทัศน์และเสียง (Video and Audio Teleconferencing) การเรียนรู้แบบร่วมกัน (Collaborative Learning System)

7.2 ระบบการดำเนินการไม่พร้อมกัน (Asynchronous System) หมายถึง ระบบการดำเนินการบทเรียนที่ผู้สอนและผู้เรียนไม่สามารถวิเคราะห์หรือวิจารณ์บทเรียนได้ในเวลาเดียวกัน แต่สามารถตั้งคำถามหรือฝากคำตอบไว้ โดยใช้อุปกรณ์ต่างๆ เช่น การใช้กระดานอิเล็กทรอนิกส์ เช่น Electronic Board, Web Board, Newsgroup, e-mail เป็นต้น

8. คุณภาพและการประเมินผล (Quality and Assessment) เป็นผลลัพธ์ของ อีเลิร์นนิ่ง ที่ได้จากระบบ ซึ่งเกิดจากตัวผู้เรียน ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงคุณภาพของผู้เรียนที่ได้รับ รวมทั้งการประเมินผลเพื่อที่จะนำผลที่ได้ไปปรับปรุงระบบอีเลิร์นนิ่ง ต่อไป

ระบบในการดำเนินการเรียนการสอนอีเลิร์นนิ่ง ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก คือ (มนต์ชัย เทียนทอง, 2546)

1. ระบบในการจัดการเรียนรู้ (Learning Management System: LMS) หมายถึง ระบบการจัดการด้านการเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญของอีเลิร์นนิ่ง จะต้องนำพาผู้เรียนไปยังเป้าหมายที่ต้องการ นับตั้งแต่การลงทะเบียนเรียน จนถึง การประเมินผล

2. ระบบในการจัดการเนื้อหาวิชา (Content Management System: CMS) หมายถึง ระบบซึ่งเป็นส่วนบริการสำหรับผู้ออกแบบหรือผู้พัฒนาบทเรียนในการสร้างสรรค์และนำเสนอ

เนื้อหาบทเรียน เริ่มตั้งแต่เนื้อหาส่วนของการลงทะเบียน การรวบรวม การจัดการเนื้อหา การนำส่งเนื้อหาไปยังเว็บไซต์ของการเรียนการสอน เนื้อหาบทเรียน

3. ระบบในการจัดการนำส่งเนื้อหาวิชา (Delivery Management System: DMS) หมายถึง ระบบการจัดการด้านการนำส่งบทเรียนไปยังผู้เรียนได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ การนำส่งบทเรียนจึงรวมถึงการจัดการบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ตหรือเอ็กซ์ทราเน็ต การพิมพ์เป็นเอกสารสำหรับผู้เรียน การบันทึกลงสื่ออิเล็กทรอนิกส์และการนำส่งบทเรียนในรูปแบบอื่นๆ ไปยังผู้เรียน

4. ระบบการจัดการด้านการทดสอบ (Test Management System: TMS) เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการและการนำส่ง รวมทั้งการดำเนินการสอบให้กับผู้เรียน เพื่อทำการประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียนในระบบอีเลิร์นนิง โดยที่ข้อมูลเกี่ยวกับข้อทดสอบทั้งหมดจะถูกไว้ในฐานข้อมูลส่วนกลางสำหรับให้ผู้เรียนต่อเชื่อมเข้าไปทำการทดสอบตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในส่วนของ LMS และ CMS สำหรับระบบ TMS นี้จะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนของผู้ออกแบบและผู้พัฒนาบทเรียน สำหรับการออกแบบ แก๊ซ นากลับมาใช้ใหม่ พิมพ์และจัดการเกี่ยวกับข้อทดสอบ และส่วนของผู้เรียนสำหรับการทำข้อทดสอบ รวมทั้งการบันทึกผลความก้าวหน้า การประเมินผลและการรายงานผลในรูปแบบต่างๆ

พิเชษฐ เพียรเจริญ (2544: 62-63) ได้แบ่งองค์ประกอบของอีเลิร์นนิง ออกเป็น 4 ส่วน โดยแต่ละส่วนจะต้องได้รับการออกแบบมาเป็นอย่างดี เมื่อนำมาประกอบกันแล้วระบบทั้งหมดจะต้องทำงานประสานงานกันได้อย่างลงตัว ดังนี้

1. เนื้อหาของบทเรียน เนื้อหาของบทเรียนที่จะนำมาลงในระบบอีเลิร์นนิง จะเป็นเนื้อหาการเรียนของสถาบันการศึกษา โดยที่ระบบสามารถรองรับเนื้อหาได้ทั้งรูปแบบของซีดีรอม มัลติมีเดีย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน Text file HTML PowerPoint Flash

2. ระบบบริหารการเรียน เนื่องจากระบบการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิง เป็นการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ระบบการบริหารการเรียนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง กำหนดลำดับของเนื้อหาในบทเรียน นำส่งบทเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ไปยังผู้เรียน ประเมินผลความสำเร็จของบทเรียน ควบคุมและสนับสนุนการให้บริการทั้งหมดแก่ผู้เรียน จึงถือว่าเป็นองค์ประกอบของอีเลิร์นนิง ที่สำคัญมาก ผู้สอนเข้ามาจัดเตรียมหลักสูตรได้ด้วยตนเองไว้ภายในระบบ จากนั้นเมื่อผู้เรียนได้เริ่มต้นบทเรียนแล้ว ระบบจะเริ่มทำงานโดยส่งบทเรียนตามคำขอของผู้เรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต หรือเครือข่ายคอมพิวเตอร์อื่นๆ) ไปแสดงที่ Webbrowser ของผู้เรียน จากนั้นระบบก็จะติดตามและบันทึกความก้าวหน้าร่วม

ทั้งสร้างรายงานกิจกรรม และผลการเรียนของผู้เรียนในทุกหน่วยการเรียนอย่างละเอียด จนกระทั่งจบหลักสูตร

3. การติดต่อสื่อสาร การเรียนทางไกลโดยทั่วไปแล้วมักจะเป็นการเรียนด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนปกติ ซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนจากสื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และสื่ออื่น การเรียนแบบอีเลิร์นนิ่ง ก็ถือเป็นการเรียนทางไกลแบบหนึ่ง แต่สิ่งที่สำคัญที่ทำให้อีเลิร์นนิ่งมีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากการเรียนทางไกลทั่วไป ก็คือการนำรูปแบบการติดต่อสื่อสารแบบสองทางมาใช้ประกอบในการเรียนเพื่อเพิ่มความสนใจ ความตื่นตัวของผู้เรียนได้มากยิ่งขึ้น โดยเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร อาจแบ่งเป็นสองประเภท คือ

3.1 real-time ได้แก่ Chat (message, voice), White board/ Text slide, Real-time Annotations, Conferencing และอื่นๆ

3.2 non real-time ได้แก่ Web-board, e-mail

4. การสอบ/วัดผลการเรียนการสอน การวัดผลเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้การเรียนแบบอีเลิร์นนิ่ง เป็นการเรียนที่สมบูรณ์ บางวิชาจำเป็นต้องวัดระดับความรู้ก่อนเข้าสมัครเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในบทเรียน หลักสูตรที่เหมาะสมกับเขามากที่สุด ซึ่งจะทำให้การเรียนที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพสูงสุด ระบบการสอบ สอบออนไลน์ผ่าน Web browser สามารถเลือกข้อสอบหลายแบบ นำสื่อมัลติมีเดียมาประกอบในการสร้างข้อสอบ การรักษาความปลอดภัยในการรับ-ส่งข้อสอบ รายงานผลการสอบที่ชัดเจน การนำค่าทางสถิติมาวิเคราะห์ผลการสอบของผู้เรียน สามารถกำหนดเวลาการสอบได้อย่างอิสระ สามารถเลือกสอบแบบทดสอบได้ทั้งแบบทฤษฎีหรือแบบปฏิบัติ

การออกแบบการจัดการเรียนรู้

เพื่อให้การออกแบบการเรียนการสอนในการศึกษาครั้งนี้มีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนการสอนในประเด็นต่อไปนี้เป็น ความหมายและองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน การแบ่งกลุ่มของรูปแบบการสอน และการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายและองค์ประกอบของการออกแบบการจัดการเรียนรู้

การออกแบบจัดการจัดการเรียนรู้ (Instructional Design) เป็นกระบวนการเชิงระบบเพื่อสร้างคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ (Gustafson and Branch, 2002: XVI) ลักษณะของการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวจะครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ และมีการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ (ทิสนา แชมมณี, 2545: 219-220) ทั้งนี้การนิยามของการออกแบบการจัดการเรียนรู้สามารถจัดกลุ่มออกได้เป็น 4 มิติ คือ (Berger and Kam, 1996)

1) ในมิติของกระบวนการ (Process) หมายถึง ระบบการพัฒนาสำหรับการจัดการเรียนการสอนเฉพาะที่นำไปใช้เพื่อการเรียนรู้ และนำเอาทฤษฎีการจัดการเรียนรู้มาสร้างความมั่นใจต่อคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้กระบวนการเริ่มด้วยการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ เป้าหมายและการพัฒนาระบบที่จะจัดส่งไปยังการตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาเครื่องมือและกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ การทดลองใช้ และการประเมินผลสำหรับการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมของผู้เรียน

2) ในมิติขององค์ความรู้ (Discipline) หมายถึง ความรู้แขนงวิชาหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ในการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสำหรับการพัฒนาและก็นำกลยุทธ์ดังกล่าวไปใช้

3) ในมิติของวิทยาศาสตร์ (Science) หมายถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการสร้างสรรค์รายละเอียดเฉพาะสำหรับการพัฒนา การนำไปใช้ การประเมินผล การปรับปรุงแก้ไข สำหรับสถานการณ์การอำนวยความสะดวกสำหรับการเรียนรู้ทั้งในหน่วยขนาดใหญ่และขนาดเล็กของทุกระดับความซับซ้อนเนื้อหาวิชา

4) ในมิติของความจริง (Reality) หมายถึง การออกแบบการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการออกแบบที่สามารถเริ่มต้นในได้ทุกๆ จุด บ่อยครั้งที่เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาขึ้นในแก่นหลักจากสถานการณ์ขณะที่มีการจัดการเรียนรู้ ในบางครั้งอาจจะมีการเริ่มกระบวนการการออกแบบโดยไม่ได้พิจารณาภูมิหลังใดๆ มาพิจารณาโดยเริ่มจากการเขียนขึ้นจากระบบที่เป็นกระแสนิยมในตอนนั้นก็ได้

จากนิยามข้างต้นทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญ 4 คำคือ ระบบการจัดการเรียนรู้ (Instructional System) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ (Instructional design) การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ (Instructional Development) และเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้ (Instructional Technology) (มนตรี แยมกสิกร, 2546; 38) ซึ่ง Berger and Kam (1996) ได้

อธิบายความสัมพันธ์ของคำเหล่านี้ว่า ระบบการจัดการเรียนรู้ (Instructional System) เป็น การ จัดกลุ่มของทรัพยากรและกระบวนการในการส่งเสริมการเรียนรู้ ในขณะที่การออกแบบการจัดการ เรียนรู้ (Instructional design) เป็นกระบวนการเชิงระบบสำหรับการพัฒนาระบบในการจัดการ เรียนรู้ และการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ (Instructional Development) คือ กระบวนการของการ นำเอาระบบหรือแผนไปใช้งานสำหรับเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้ (Instructional Technology) คือ ระบบหรือการประยุกต์ใช้เชิงระบบของกลยุทธ์หรือเทคนิคซึ่งมีที่มาจากทฤษฎีทางพฤติกรรม สติปัญญา และคอนดักติวิสต์ ไปสู่การแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนรู้ เป็นการประยุกต์ใช้เชิง ระบบของทฤษฎีต่างๆ และองค์ความรู้อื่นๆ ไปยังภาระงานของการออกแบบและพัฒนาการจัดการ เรียนรู้

จากการนิยามข้างต้น ทำให้เห็นถึงองค์ประกอบในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้ว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ (ทิตินา แคมมณี, 2545: 220)

- มีปรัชญา ทฤษฎี แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบ การสอนนั้น
- มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่ สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
- มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของ ระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ
- มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วย ให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. เครื่องมือในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้

ในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้หรือการออกแบบการเรียนรู้เป็นการนำเสนอแนวคิด สูตรปรกรม ดังนั้นเพื่อให้การสื่อสารระหว่างผู้ออกแบบกับผู้ใช้ได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยการสร้าง แบบจำลอง (Model) มาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารสิ่งที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากแบบจำลอง จะช่วยให้เราสามารถสร้างภาพมโนทัศน์ตัวแทนของความจริงได้ แบบจำลองคือตัวแทนที่ทำให้ ง่ายต่อสิ่งที่มีความซับซ้อนทั้งด้านรูปทรง กระบวนการ และปัจจัยของสิ่งที่มีความแปลกประหลาด ทางด้านรูปธรรมหรือแม้กระทั่งในสิ่งที่เป็นแนวความคิด (Gustafson and Branch, 2002: 1) นอกจากบทบาทของแบบจำลองที่มีส่วนสำคัญในการสื่อสารระหว่างผู้ออกแบบกับผู้ใช้แล้ว ยังมี

บทบาทในระหว่างผู้ออกแบบด้วยกันเองด้วย ทั้งนี้ Thompson (2001) ได้กล่าวถึงบทบาทของแบบจำลองต่อผู้ออกแบบการเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการออกแบบเป็นทีมไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้การออกแบบการเรียนรู้ทำได้ในเวลาที่รวดเร็วขึ้น เนื่องจากแบบจำลองจะทำให้ผู้ออกแบบเจาะจงความสนใจในจุดเดียวกันได้ ในขณะที่เดียวกันก็จะเห็นทิศทางของระบบที่ออกแบบได้ ช่วยให้ประหยัดเวลาในการออกแบบมากขึ้น

2. ช่วยในการสื่อสาร แบบจำลองช่วยให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ความเชื่อของคนออกแบบตรงกัน และสามารถถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไปยังผู้สอนได้ ในขณะที่เดียวกับผู้สอนซึ่งจะเป็นผู้ที่นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นไปใช้ก็จะต้องมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายวัตถุประสงค์ เนื้อหาและแผนการประเมินของรูปแบบดังกล่าว กระบวนการสื่อสารจะทำได้ดีขึ้นเมื่อแนวคิดดังกล่าวถูกถ่ายทอดออกมาให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของแบบจำลอง

3. ทำให้มีความครอบคลุมในทุกด้านของจุดเด่นของการออกแบบการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ในการจัดการเรียนการสอนมีสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลากหลาย ซึ่งผู้สอนจะต้องควบคุมสถานการณ์เหล่านั้น และสร้างให้เกิดการเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้มากที่สุด ดังนั้นแบบจำลองจะช่วยให้เกิดภาพสถานการณ์เหล่านั้น และนำแนวคิดที่ออกแบบไปสถานการณ์ในการจัดการเรียนการสอนได้

3. การแบ่งกลุ่มของรูปแบบการสอน

Gustafson and Branch (2002) ได้ทำการสำรวจรูปแบบการพัฒนาการสอน และได้แบ่งรูปแบบการสอนออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ประกอบด้วย

1) รูปแบบการสอนที่เน้นเพื่อห้องเรียน (Classroom Oriented Model) เป็นกลุ่มที่มีมุมมองที่เสนอรูปแบบการสอนสำหรับปฏิบัติการระดับชั้นเรียน ขนาดของการวางแผนการสอนจะมีขนาดเล็ก จำนวนของแหล่งทรัพยากรที่มีปรากฏจะอยู่ในระดับต่ำ มุ่งจะเน้นที่รายบุคคลมากกว่าความพยายามเป็นทีม ครูไม่ได้ถูกฝึกมาเพื่อเป็นนักพัฒนาการสอน แม้ว่าจะมีความหวังว่าครูควรมีประสบการณ์บางอย่างเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ ด้วยการศึกษจากเอกสาร และครูจะพบกับข้อจำกัดในการเลือกการปรับปรุงวัสดุการสอนมากกว่าที่มีโอกาสได้คิดผลิตขึ้นมาใหม่

2) กลุ่มรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product oriented model) เป็นกลุ่มที่มุ่งสร้างสรรค์สื่อเฉพาะอย่างสำหรับแต่ละชั่วโมงหรืออาจจะทั้งวัน รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะสรุปรวมว่าสิ่งที่เป็นทรัพยากรอันสำคัญคือ สิ่งที่คุณจะทำงานจะต้องได้รับการฝึกฝนอย่างมาก รวมทั้งจะต้องมีผู้จัดการมืออาชีพสำหรับทีมทั่วไปอาจจะผลิตวัสดุต้นแบบเพื่อเป็นผลทางการ

ธุรกิจหรือทางการตลาดด้วย การทดสอบวิเคราะห์ในภาคสนามจำเป็นต้องมีการดำเนินการที่กว้างขวาง การทดลองและการปรับปรุงตามปกติ จะต้องใช้เวลามาก

3) กลุ่มรูปแบบที่เน้นระบบ (System oriented model) เป็นกลุ่มที่มุ่งพัฒนาการสอนในระดับรายวิชาหรือหลักสูตร แหล่งข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่จะต้องได้รับการดูแลตรวจสอบจากคณาจารย์พัฒนาที่มีทักษะและมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหา วัสดุที่เป็นผลผลิตต้นแบบจะมีความหลากหลาย การวิเคราะห์ปัญหาข้อมูลพื้นฐานจะเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างสูง การทดลองใช้รูปแบบจะเป็นไปอย่างกว้างขวาง

4. การพัฒนารูปแบบการสอน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537: 70-71) เสนอแนวทางในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ผู้ออกแบบจะต้องตอบคำถามสำคัญของระบบการสอน ดังต่อไปนี้

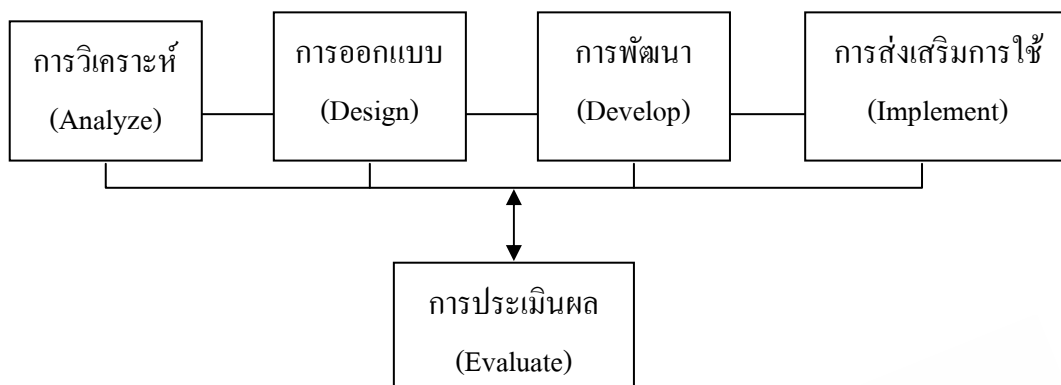
1) สอนทำไม คือ จุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่ต้องกำหนดอย่างชัดเจนแน่นอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ การประเมินผู้เรียนว่า เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่จุดประสงค์กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

2) สอนอะไร หมายถึง เนื้อหาวิชาที่เป็นสิ่งที่ครูผู้สอนต้องศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์เป็นอย่างดี สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอนช่วยให้ครูผู้สอนเกิดความมั่นใจว่า กระบวนการเรียนการสอนจะดำเนินไปตามลำดับขั้นของความรู้ ทำให้ผู้เรียนไม่สับสนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

3) สอนอย่างไร หมายถึง กิจกรรมและประสบการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ จะต้องมีการวางแผนเลือกวิธีสอนและวัสดุการสอนให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอนและผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน

4) ผลการสอนเป็นอย่างไร หมายถึง การประเมินผลจะทราบได้อย่างไรว่าได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ในระดับใด มีสิ่งใดที่ควรปรับปรุง และสิ่งที่เรียนรู้สามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้เรื่องต่อไปมากน้อยเพียงใด จึงจะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตร

ถึงแม้การสร้างแบบจำลองสำหรับการออกแบบการจัดการเรียนรู้จะมีจำนวนมากและมีความหลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่จะประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 5 องค์ประกอบ (Taylor, 2004) คือ การวิเคราะห์ (Analyze) การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Develop) การส่งเสริมการใช้ (Implement) และการประเมินผล (Evaluate) หรือที่รู้จักกันในแบบจำลองที่เรียกว่า ADDIE Model ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รูปที่ 8 องค์ประกอบของการออกแบบการจัดการเรียนรู้ (อ้างถึงใน Taylor, 2004)

- การวิเคราะห์ เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาแบบจำลองเพื่อการนิยามปัญหา สร้างความชัดเจนต่อสถานการณ์ที่ต้องการศึกษา วัตถุประสงค์เพื่อทดสอบถึงสิ่งที่ผู้เรียนจำเป็นต้องรู้ และต้องกระทำในการเข้าสู่การกระบวนการที่จัดทำขึ้นเพื่อการจัดการเรียนรู้

- การออกแบบ เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้ทำการวิเคราะห์ไปแล้วนั้นมาสู่การจัดทำแผนหรือวางกลยุทธ์เพื่อนำไปใช้ เป้าหมายของขั้นตอนนี้คือ การกำหนดสารสนเทศสำหรับนำไปสู่การจัดการเรียนรู้

- การพัฒนา เป็นขั้นตอนถัดจากขั้นการวิเคราะห์และการออกแบบ เป็นกระบวนการในการวางแผนการจัดการเรียน การจัดทำสื่อการเรียนรู้ เอกสารประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้

- การส่งเสริมการใช้ เป็นขั้นตอนในการส่งถ่ายกระบวนการจัดการเรียนรู้ไปยังผู้เรียน ในขั้นตอนนี้จะเป็นประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสื่อการเรียนรู้ที่จะเข้าไปก่อให้เกิดผลกับผู้เรียน และเป็นขั้นของการส่งถ่ายความรู้และทักษะไปยังผู้เรียน

- การประเมินผล เป็นขั้นการประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล คุณค่าของการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลจะต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กับทุกขั้นตอนการดำเนินงานในการออกแบบการจัดการเรียนรู้

5. แนวทางการพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องสนองตอบต่อภารกิจด้านการจัดการศึกษาตามหลักคำ

สอนของศาสนาอิสลามและการศึกษาของประเทศ ในขณะที่เดียวกับเพื่อให้ผลการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการในการพัฒนาด้วยกระบวนการที่ได้รับการยอมรับในทางวิชาการ เพื่อสร้างความมั่นใจต่อการนำไปใช้ในอนาคต ด้วยเหตุนี้ในการวิจัยนี้จึงกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาระบบไว้ดังนี้

5.1 การกำหนดกรอบปรัชญาและเป้าหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยการวิเคราะห์เป้าหมายการศึกษาในอิสลาม เป้าหมายการศึกษาของประเทศ สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน

5.2 นำเสนอสภาพการจัดการเรียนรู้ที่พึงปรารถนา อธิบายถึงลักษณะสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ของการจัดการเรียนรู้ เพื่อจัดทำเป็นกรอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการของการออกแบบสภาพการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

5.3 จัดระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการวางแผนและการสร้างความพร้อมเพื่อนำไปสู่การทดลองใช้จริง

5.4 การทดลองใช้ เพื่อศึกษากระบวนการสอนจริงจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้ออกแบบไว้

5.5 การประเมินผล โดยเป็นการประเมินผลจากการออกแบบทดลองจนถึงการทดลองใช้ เพื่อประเมินผลการออกแบบความสัมพันธ์ในแต่ละองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ และนำไปสู่การปรับปรุงจรรยาบรรณการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ได้จริง